

Kapocs

A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet folyóirata

V. évf. 2. szám 2006. április

A falugondnoki szolgálatokról

10

A közösségi ellátásról

28

A lakásmaffiáról

30

Gyermekeotthonok volt lakóiról

38

A kríziskezelő szolgálatról

60

23

Zakóját levetve ránk kacsint

Gáspár Károly

(1951-2006)

Az emberi élet természetes velejárója az elmúlás, a halál, a fizikai halál biztos tudata. Az öntudatra ébredt felnőtt ember készül rá, hogy majd élete alkonyán, mikor már a földi létben mindazt teljesítette, amire képességei, adottságai, és kultúrája predesztinálta, beteljesítette, távozzon e földi árnyékvilágból. Ezen biztos tudás birtokában alapít családot, választ hivatást, és tűz ki maga elé elérendő célokat, és számol azzal, hogy a jól végzett munka termését még élvezheti, büszkélkedhet gyermekei, unokái előtt, és büszke lehet rájuk, az ő teljesítményükre, és a munkásévek jutalmaként élvezheti a tevékeny nyugdíjas éveket, majd azok végén méltósággal távozhat a földi létből. A legkevésbé se számol és tervez azzal a lehetőséggel, hogy a vak sors, a véletlen, az emberi felelőtlenség keresztülhúzza számításait és esélyt sem adva a menekülésre, idő előtt elszólítja az életből, soha fel nem dolgozható fájdalmat és be nem tölthető űrt gerjesztve, melyet megérteni soha nem lehet, csak elfogadni.

A vak sors, a véletlen, az emberi felelőtlenség e kegyetlen véget szánta Gáspár Károlynak egy tragikus közlekedési balesetben.

1969-ben kötött egy életre szóló kapcsolatot a hátrányos helyzetű, kiszolgáltatott, családjukat önhibájukon kívül nélkülözni kénytelen gyermekekkel és ügyükkel. 1977-ig oktatóként, nevelőtanárként megszerezte azt a tudást, és tapasztalatot, kifejlesztette azt az érzékenységet, mellyel a későbbiek során, bármilyen pozíciót is töltött be, képes volt azonnal kontaktust teremteni, mind a gyermekkel, mind a szülővel.

Vezetői képességeit hamar felismerték, így 1977 és 1979 között a pilisszántói Általános Iskola és Diákotthon igazgatójaként tevékenykedett.

1979-től 1988-ig a gyermekvédelemben gondozott, ellátott fiúk legspeciálisabb csoportját ellátó Béke Nevelőotthon igazgatójaként dolgozott, amely intézmény a gyermekek gondozása, nevelése mellett oktatásukat, szakmához való juttatásukat is célul tűzte ki, nem

eredménytelenül. A komplex intézmény általános iskolájában a gyermekek, fiatalok oktatásában is részt vett.

Ezen összetett feladatot sikeresen megoldó fiatal szakembernek 1988-ban felajánlották a Fővárosi Gyermekvédelmi és Gyógypedagógiai Osztály vezetését (később Gyermek- és Ifjúságvédelmi Ügyosztály), melynek élén 1995. februárjáig tevékenykedett, megkezdve a törvény alkotást megelőzően az intézményrendszer átalakítását. Olyan korszakos lépéseket tett meg, mint például az Aga Gyermekotthonban az ökumenikus hitoktatás és istentisztelet biztosítása a gyermekeknek, az első egyház által fenntartott lakásotthon létrehozása és engedélyezése körüli bábáskodás Leányváron, a nagy létszámú gyermekotthonokon belüli családi csoportok kialakítása, illetve a súlyos konfliktusokat is vállalva, a nagy létszámú, de sem fizikailag, sem szellemileg meg nem újítható, a gyermekek jogainak meg nem feleltethető intézmények bezárása (Pilisszántó, Szőlősgyörök).

A fővárosi gyermekvédelem élén eltöltött hét esztendő, melynek során az ország legnagyobb és legösszetettebb gyermekvédelmi hálózatának irányításában és átalakításában szerzett tapasztalatokat, egyértelművé tette, hogy a '80-as évek végétől kezdődően zajló gyermekvédelmi jogalkotást, annak levezénylését Rá kell bízni, így 1995-től a Népjóléti Minisztérium Család, Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztályának vezetését bízták rá.

Elévülhetetlen érdemeket szerzett abban, hogy 1997. április 22-én, közel száz év után Magyarországon megszületett az első teljes gyermekvédelmi szabályozás, az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról. Egy rövid, egyéves periódust leszámítva (2002. június-2003. június, amikor is a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium hivatalvezetője volt) egészen haláláig a váltakozó elnevezésű minisztériumok Család- Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztályának vezetőjeként, e korszerű törvény végrehajtásán, és a mindenkori igényeknek való megfeleltetésén dolgozott.

Elfogultság nélkül állítható, hogy vezényletével mostanra sikerült a magyar gyermekjólét és gyermekvédelem alap- és szakellátó intézményeinek rendszerváltását végrehajtani, létrehozni és kialakítani egy koherens, az igényekhez mindig alkalmazkodni képes ellátórendszert. A jelen nagy feladata a hazai és az uniós igényekhez, szabályozáshoz való finom beállítása a '97-ben létrejött rendszernek. Halála napján is ezen dolgozott.

Az értelmetlen halál e nagy ívű pályát törte ketté, és nagyon félt, hogy a gyermekek ügye is komoly veszteséget lesz kénytelen elviselni, mert akit elveszítettünk, mindenféle szempontból **az ország elsőszámú gyermekvédője** volt. A szakmában dolgozók sohasem a főosztályvezetőt, hanem a gyermekek ügyéért töretlenül dolgozó embert látták, aki valamennyi baráti, iskolatársi, sportolói kapcsolatát a gyermekek egészségének vagy egy-egy gyermek ügyének megoldása érdekében képes volt mozgósítani. Ezt a tevékenységet ma már nevén is tudnánk nevezni, a jó értelemben vett lobbizásról van szó. Kapcsolatait a saját érdekében soha nem vette igénybe, viszont a gyermekek érdekében ezt bármikor megtette.

Nagy valószínűséggel távoztával fogjuk csak megérteni, hogy egyik legnagyobb erénye a konszenzusteremtés képessége volt, melynek köszönhetően mind a szakmán belüli, mind a szakma és a politika, vagy a laikusok közötti vitákban képes volt a kompromisszumok létrehozására. Személy szerint is számos nagy szakmai kérdésben folytattam vele vitát, mely viták megoldása az Ő bölcsességének eredménye volt. Ha valahol nehéz volt vele, úgy mond dűlőre jutni, az kizárólag egy-egy gyermek konkrét ügyének rendezése volt. Ott kérlelhetetlen ellenfélnek bizonyult és megalkuvást nem ismert. Fővárosi ügyosztályvezetőként, és minisztériumi főosztályvezetőként is tudatosan törekedett arra, hogy mindig legyenek olyan konkrét ügyek, melyeket keletkezésüktől a megoldásukig nyomon követett. Nem sokkal a halála előtt egy baráti beszélgetésben, kérdésre válaszolva azt mondta, hogy azért van erre szüksége, hogy ne csak a hivatali pozícióból, hanem a napi gyakorlatból ismerje a rendszer működését, a gyermeki jogok érvényesülését, és ha valahol anomáliát, jogszabályi butaságot észlelt, akkor saját tapasztalaton alapuló meggyőződés mentén kezdeményezte a szabályozók változását.

Jelenléte nem csak közvetlen munkatársainak, hanem a szakmában dolgozó mindannyiunknak biztonságérzetet adott, mert soha nem futott el a konfliktusok elől, mert nem a hatalmat, hanem az ügyet tisztelte.

A szó jó értelmében vagány volt, amihez társult csibészes mosolya, amikor jóízű történeteit előadta a gyermekvédelem régmúltjának és közelmúltjának mindennapjaiból. Ez a vagányság segítette Őt abban, és vele együtt bennünket is, hogy bízva magunkban az ismeretlen úton is

bátran menjünk előre, és higgyük, hogy egy szabad világban lehet, sőt kötelező egy kicsit elemelkedni a valóság talajáról és álmodni egy jobb világot a ránk bízott gyerekeknek. Kellett ez a magatartás ahhoz, hogy létrejöjjön az első gyermekvédelmi szaklap, a Család, Gyermek, Ifjúság, vagy hogy megtörténjen a roma hivatásos nevelőszülők képzése, vagy hogy az örökbefogadásról nyíltan beszéljünk.

Csak bízhatunk benne, hogy igaz: „a halál csak az élőknek fáj”, és ő zakóját levetve, zsebre dugott kézzel, vagányul ránk kacsint, és azt üzeni:

„Fiatalok csak előre, mert ez a gyermekvédelemnek jó lesz.”

dr. Radoszáv Miklós

Búcsú Mezei Györgytől

Mezei Gyuri alakja elválaszthatatlan a szegénységtől, a szegényektől. Pedig a 70-es években, amikor pályáját kezdte, a hivatalos álláspont szerint Magyarországon már és még nem voltak szegények, ennél fogva komolyan vehető szociálpolitika és szociális gondoskodás sem létezett. Ugyanilyen okból nem képeztek sem szociálpolitikusokat, sem szociális munkásokat. Gyuri népművelés - történelem szakra járt, népművelőnek készült. Ilyen minőségben lett 1977-ben a pesterzsébeti Vasas Művelődési Központ, a legendás Csili, a magyar munkásmozgalom egykori fellegvárának munkatársa. Gyuri egy ambiciózus erzsébeti cigány fiatalember, Farkas Pál hathatós közreműködésével tüstént cigány klubot szervezett, ahol felnőttek és gyerekek egyaránt találhattak kedvükre való programot. A klub sokféle, szerteágazó tevékenységnek adott keretet, többek között a fotózásnak is. Még tavaly, a Szuhay Péter rendezte Millenáris Parkbeli, nagyszabású fotókiállítás kapcsán, is fájdalmas problémaként fogalmazódott meg, hogy a magyarországi cigányság képi ábrázolása mennyire egyoldalú, hogy az egyes képekből összeálló tablót a szélsőséges nyomor, a lepusztultság, a tárgyi és emberi sivárság témái uralják, hogy ezeknek a képeknek az elsőprő többségét nem cigányok készítették, s alig-alig lelhetők fel olyan ábrázolások, amelyekből megtudhatnánk, hogy miként látják a cigányok önmagukat. Nos Mezei Gyuri az erzsébeti cigány klubban már a 70-es években arra törekedett, hogy ez az önábrázolás, önmegjelenítés megvalósulhasson.

A klubban szociális gondozás, szociális ügyintézés is folyt. Mint említettük, Mezei Gyuri 1977-ben került Erzsébetre. Ugyanebben az évben kényszerült külföldi emigrációba a szociológus Kemény István,

akinek a nevéhez az 1969-es szegény- és az 1971-es első országos reprezentatív cigánykutatás fűződött. Kemény vesszőfutása 1970-ben kezdődött, amikor szűk szakmai közönségnek előadást tartott a Tudományos Akadémián. Az egyébként rendkívül visszafogott, tárgyyszerű előadásban megsértett egy tabut: a hivatalos ideológia ellenében kimondta, hogy Magyarországon vannak szegények. A dologból botrány lett, a pártközpont haragra gerjedt. Előbb állásától, majd a további kutatási lehetőségektől is megfosztották, szakmailag és egzisztenciálisan ellehetetlenítették. Ennek a folyamatnak lett a végállomása, amikor 1977-ben az ország elhagyására kényszerült.

De a kutatásait megalapozó szellemiséget nem sikerült száműzni, mert tanítványai folytatták, amit ő elkezdett. Mindenekelőtt Solt Ottília, aki 1974-ben a Fővárosi Pedagógiai Intézet égisze alatt egy kísérleti programot indított el. A program célja az volt, hogy néhány olyan budapesti iskolában, ahová sok cigány gyerek jár, s ahol legalább egy részüket elkülönítve tanítják, kísérletet tegyen a status quo megváltoztatására. E program keretében került Pesterzsébetre Csongor Anna, akinek az ottani Nevelési Tanácsadó munkatársaként az érintett családok gondozása, a gyerekek iskolai pályafutásának az egyengetése volt a feladata. Csongor elsősorban azokra a hányatott sorsú Szikszórol elszármazott cigány családokra koncentrált, amelyeknek hosszú évek keserves küzdelmei árán sikerült megkapaszkodniuk Pesterzsébeten, de gyökértelenül és elképesztő kitaszítottságban, nyomorúságban tengődtek. Szükségszerű volt, hogy Csongor és Mezei hamarosan kapcsolatba kerüljenek egymással és összehangolják munkájukat. Többek között ennek az együttműködésnek köszönhetően szervezte meg Mezei Gyuri azokat a nyári táborokat – ez akkor megint csak jelentős újdonságnak

számított – , ahova a legnehezebb sorsú erzsébeti cigány gyerekeket vitte el. Mint ahogy szükségszerű volt az is, hogy amikor Solt Ottília kezdeményezése nyomán 1979 végén megalakult a Szeta, Csongor és Mezei az erzsébeti szegények szószólójaként az elsőik között vállaljon aktív szerepet a pusztá létevel is kihívást jelentő szervezet működtetésében.

Gyuri 1981 decemberében a paneles erzsébeti lakótelep kellős közepén létesített, magas vaskerítéssel körülvett, bitumenes focipályán karácsonyi ünnepséget rendezett a legszegényebb erzsébeti cigány gyerekeknek. Lelkes segítő csapat gondoskodott arról, hogy a pályát körülhatároló kerítésre hatalmas luftballon fűrtök, az egyik sarokba feldíszített karácsonyfa, s mellé névre szóló ajándékcsomagok kerüljenek. Épphogy megérkezett a rá váró látványtól kissé elfogódott gyereksereg, Bucz Hunor amatőr színjátész rendező hegedűkíséretével épphogy felcsendült a Mennyből az angyal, amikor a kerítés túloldalán népes rendőrcsapat sorakozott fel. Vezetőjük nem sokat teketóriázott, behatolt a pályára, közölte, hogy ad tíz percet, azalatt zavarják le az ünnepséget, és minél gyorsabban, a feltűnést kerülve tűnjenek el.

Talán ez volt az első azoknak a demonstratív akcióknak a sorában, amelyekkel Mezei Gyuri későbbi pályája során oly gyakran provokálta a konszolidált többséget, csak hogy az orruk alá dörgölhesse: vegyék már észre, élnek ebben az országban, és nem is kevesen, olyanok, akiknek esélyük sincs a konszolidált létezésre, akik nélkülöznek, akik számkivetettek, s akiket ráadásul naponta megfosztanak az emberi méltóságuktól. Többek között így próbálta kikényszeríteni a szolidaritást. Ebben az értelemben az erzsébeti karácsony folytatását jelentették a híres

újpesti Szegénységellenes Hétvégék, vásárok, a hajléktalanok elemi jogait védő pályaudvari demonstrációk, a Léthatáron című „létminimum” kiállítás a Várban és sok más nagyon elszánt, ugyanakkor alaposan végiggondolt akció.

Mindjárt az első alkalommal megtapasztalhatta, hogy mit szól ehhez a hatalom. A segítő csapat több tagja ellen indult pénzbírság kiszabásával, útlevél megvonásával végződő rendőrségi eljárás, Gyurinak pedig menthetetlenül távoznia kellett munkahelyéről, a Csiliből.

Rövid és érdektelen köjáros kitérő után az első hazai cséeská, a TECSAKÖ munkatársa lett, majd a 80-as évek második felében lehetőséget kapott arra, hogy létrehozza a később legendás hírnévre szert tett Újpesti Családsegítő Központot, s ott önállóan valósítsa meg a szakmáról alkotott elképzeléseit. Példátlanul termékeny időszak következett. Kiapadhatatlan fantáziával ontotta magából az újabb és újabb elgondolásokat, terveket, amelyeket aztán elképesztő szívóssággal, irtózatossággal energiákat mozgósítva, sem magát, sem munkatársait nem kímélve rendre meg is valósított. Ezúttal a körülmények is a kezére játszottak: a régi rend gyors leépülése, majd a rendszerváltás társadalmi hevülete kedvező hátszelet biztosított elképzelései megvalósításához.

A magának és környezetének diktált gyilkos tempó közepette sem tévesztette azonban egy pillanatra sem szem elől, hogy a terveknek intellektuálisan megalapozott, átgondolt koncepcióra kell épülniük, s ennek kidolgozásához a befolyásolni kívánt valóság alapos megismerésére, sokoldalú tényfeltárássra van szükség. Amikor Újpestre került, természetesen tudta, hogy ott működött a két háború között a

Hilscher Rezső-féle szociális intézet. Úgy gondolta, erre a hagyományra építeni lehet és kell. Szorgosan összegyűjtötte az intézet és Hilscher munkásságának levéltárakban elfekvő, feledésbe merült dokumentumait, és megkeresett minden élő szereplőt, aki annak idején részese volt az ott folyó munkának. Az így összegyűlt anyag fontos új adalékokkal szolgált a magyarországi szegénység történetéhez is. Az alternatív létminimum számításához kapcsolódóan munkatársaival feldolgozta a magyarországi létminimum számítások történetét. Később Solt Ottília bevonásával addig példa nélkül álló interjúkutatást kezdeményezett a hajléktalanok körében. A több mint száz interjút hajléktalan ellátásban dolgozó szociális munkások készítették. Kutatás közben egy különböző szakemberekből álló team közreműködésével és az interjúkészítők részvételével heti rendszerességgel elemezték a már elkészült interjúkban megjelenő életutak politika-, társadalom- és családtörténeti, szociológiai, szociálpszichológiai és pszichológiai összefüggéseit. Amikor elterjedt az a hiedelem, hogy a Budapesten városszerte látható koldusok koldusmaffiáknak dolgoznak, haladéktalanul kolduskutatásba fogott, hogy aztán a kutatás eredményeire támaszkodva nyugodt szívvel írhatta le: „Nem találkoztunk a bérkoldultatás vagy koldusmaffia hazai legendáriumokban megjelenő intézményeivel. Erre utaló jeleket Romániából importált csonkolt lábú és gyerek koldusok esetében találunk, de a hazai hajléktalanok körében nem.” Ő kezdeményezte az első un. február 3-i hajléktalan számlálást is, amelyet azóta rendszeresen megismételnek. Ezeknek a kutatásoknak köszönhetően nála többet senki sem tudott a hajléktalanok világáról, amit többek között a „Vendégségben a polgári világban” című kitűnő tanulmánya is bizonyít.

Mivel jól ismerte a szegénység, az elesettség, a szociális kiszolgáltatottság világát, és árnyalt képe volt ezek sokszor nagyon különböző változatairól, képes volt adekvát megoldásokat találni a különböző típusú problémák kezelésére, és képes volt folyamatosan megújítani a szociális munka eszköztárát. Amikor az újpesti városatyák a nyárspolgárság nevében fegyelmivel elbocsátották az ÚJCSAKÖ-től, mert nem tudtak mit kezdeni nonkomform és kikezdzhetetlenül szuverén személyiségevel, már rég létrehozta azokat az ugyancsak újpesti intézményeket, amelyekben, mintha mi sem történt volna, folytatni tudta, amit elkezdett. De a személyesen érintetteken kívül tudja-e valaki, hogy mit csinál azóta az ÚJCSAKÖ? Új formákat, új intézménytípusokat talált ki, amelyeknek itt és most a pusztá felsorolására sincs mód. De minél gyorsabban fel kellene dolgozni munkásságának eredményeit, mert kimeríthetetlen kincsestárat jelenthetne a jelen és a jövő szociális munkásai számára.

Mezei Gyuri a kutatási eredmények közzétételével, a nagy ívű akciókkal és szociális projektekkel, a nyilvánosság figyelmének örökös kikényszerítésével valósággal kirángatta a szociális munka és a kliensek világát a társadalmi elszigeteltségből. Közügygyé tudta tenni azt, amit általában nem sikerül közügyként elfogadtatni.

Mindez nem jelenti azt, hogy ne vette volna halálosan komolyan a szociális munka alapfunkcióját, az egyéni esetkezelést, a személyre szóló szociális gondoskodást. 1988-ban éppen egy újabb nagyszabású projekthez keresett épületet, amikor egy elhanyagoltnak látszó villa pincéjében ott ágybérleteskedő kvázi-hajléktalanokra bukkant. Közöttük volt Kovács Pista bácsi, egy súlyos érszűkületben szenvedő, fogatlan,

minden szempontból meglehetősen leromlott állapotú 60 év körüli férfi. Gyuri azonnal gondozásba vette. A tanácsból kipréselt egy lerobban szoba-konyhát. Együtt újították fel, együtt komfortosították, együtt rendezték be. Közben Gyuri, ahogy a maga önironikus módján megfogalmazta, begondozta az egészségügybe, protézist csináltatott neki. Egyáltalán mindent megtett, hogy testileg-lelkileg talpraállítsa. És Pista bácsi fokozatosan talpra is állt. Minden reggel besétált az ÚJCSAKŐ-be, ahol mindig ugyanaz a cinkos, játékos, groteszkbe hajló, már-már rituális párbeszéd zajlott le közöttük. Pista bácsi tudta, hogy ez kizárólag neki szól, ezt az ő kedvéért találta ki Gyuri. Talán még egy évet élt, de arra az egy évre visszanyerte emberi méltóságát.

Mezei munkásságát az tette egészen kivételessé, ahogy a különböző tevékenységeket szervesen egymáshoz tudta kapcsolni, össze tudta építeni. A szegénységellenes hétvégék bevételeiből iskoláztatást elősegítő foglalkozásokat szervezett a gondozott családok gyerekeinek, nyelvtanulással, kreativitást fejlesztő művészeti tevékenységekkel, nyári táborokkal. Az interjú hajléktalankutatás egyúttal szakmai képzés is volt a résztvevő szociális munkásoknak. A kutatásoknak óriási szerepük volt abban is, hogy hihetetlenül gyorsan tudott szót érteni, hangot találni a legkülönbözőbb életkorú, előéletű, kultúrájú és állapotú kliensekkel. Tanulmánykötetét az általa szervezett szitanyomó és könyvkötő tanfolyamot elvégző hajléktalanok nyomtatták. Az általa vezetett intézmények karbantartásába, működtetésébe bevonta és ezzel munkatárssá tette a hajléktalan klienseket. A szitanyomó és könyvkötő tanfolyamhoz egyéni esetkezelés kapcsolódott. Máról holnapra élő hajléktalanokból fegyelmezett munkára képes színjátszó társulatot tudott szervezni, amely betanulta és bemutatta Gogol Revizorját. Aki végignézi

a próbafolyamatot rögzítő videofelvételeket, az láthatja, hogy a felemás végeredmény ellenére milyen torokszorítóan erős, milyen mély emberi drámákat hordozó pillanatok születtek a próbák során. Az nyomon követheti, ahogy a tekintetek fokozatosan fölfénylenek, ahogy az arcokról lefoszlik a fásultság, a reményvesztettség kérge, és mögüle előbukkannak a személyiség örökre elveszettnek hitt mélyrétegei.

Ezentúl, ha arról elmélkedünk, hogy mit tesz meg a szociális szakma, és mit nem tesz meg abból, amit megtehetne, óhatatlanul az ő mércéjéhez kell igazodnunk. Magasra állította azt a mércét, nagyon magasra.

Havas Gábor

Gondolatok Gáspár Károly búcsúztatására

„Gáspár Károly a hazai gyermekvédelem egyik legjelentősebb személyisége. Már pályakezdése a gyermekvédelemhez köthető, érettségi után gyermekfelügyelőként helyezkedett el egy fogyatékossgal élő gyermekeket nevelő fővárosi gyermekotthonban.

Felsőfokú tanulmányait már gyermekvédelmi munkája mellett folytatta, először a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolán szerzett oklevelet, majd a JATE pedagógia, később családvédelmi szakjogász szakán szerzett diplomát. Utóbbi években Phd. tanulmányokat folytatott.”

Ez úgy hangzik, mint egy nekrológ, pedig nem az.

Ez egy részlet abból az ajánlásból, amely akkor készült, amikor Karcsit nemzetközi szakértővé nevezték ki. Aki írta, huncut mosollyal adta át: „Írtam rólad egy gyászbeszédet”. Mire ő odakacsintott: „Nem baj, majd felolvassátok a temetésemen”.

Hát most felolvassuk.

Próbáljuk feldolgozni a feldolgozhatatlant. Nem nagyon megy.

Kopognak az életrajz mondatai, hiányzik belőlük az az ember, akit szerettünk.

Akinek lépéseit már messziről megismertük a folyosón.

Aki sötét öltönyben járt, de kedvelte a színes nyakkendőket, aki igazi úr volt, és mégis kicsit bohém.

Aki látszólagos könnyedséggel találta meg a megoldást a legnehezebb gyermekvédelmi ügyekben is, olyanokban, amelyekben évek óta nem tudott senki igazságot tenni.

Neki talán éppen azért sikerült, mert nem hitte, hogy nála van a bölcsek köve. Tudta, hogy nincsenek fekete-fehér igazságok, és hogy az ügyek mögött mindig emberek vannak.

Tudta, hogy a bajba jutottakon ma kell segíteni, ma kell megtalálni az értelmes kompromisszumot.

Ha az ember kérdezgette egy-egy konkrét ügyben a személyes véleményéről, hogy *szerinte* kinek volt igaza, és jól van-e ez így, magasra nézett, tett egy heves kézmozdulatot, és nevetve mondta: „Azt majd tíz év múlva elmondom”.

Hát nem mondja el.

Megtartotta magának, az ő titkának, mi legfeljebb csak sejthetünk ezt-azt.

Hogy milyen ember volt? Azt az emlékezet cserepeiből, a kollégák emlékeiből próbáltam összerakni.

Mint a régész, aki ezer apró darabból próbálja a széttört kancsót összerakni.
Teljes sosem lesz, de valamit talán elárul az egészről.

Rendkívül jó vezetői képességeinek köszönhetően fiatalon, huszonévesen lett igazgatója a főváros pilisszántói gyermekotthonának, nem sokkal ezután pedig a súlyos nevelési problémával küzdő gyermekekkel foglalkozó, legendás hírű Béke Gyermekotthonnak.

A „gyerekeivel” sose szakította meg a kapcsolatot. Rá nemcsak azok számíthattak, akiknek sikerült legyőzni a körülményeiket, hanem azok is, akik elvesztek a mélyben.

Ha mással nem, szépen összehajtogatott ruhával segített, apró csomagokkal.

A zsebében mindig volt aprópénz, hogy az utcai újságárusnak kezébe nyomhasson egy-egy kétszázast.

Ha koldusasszonyt látott gyermekkel, mindig megkérdezte, van-e hol aludniuk, lesz-e mit enniük, segíthet-e az elhelyezésükben.

Szerette az embereket és az ő szeretete tevékeny szeretet volt. Mások talán könnyeket hullattak volna egy-egy elesett ember láttán, ő megpróbált valamit tenni értük.

1995-ben hívták a Népjóléti Minisztériumba, hogy a Család-, Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztály vezetőjeként irányítsa a gyermekvédelmi törvény már hosszú ideje húzódó, nehézkes megalkotását.

A gyermekek védelméről és a gyámügyigazgatásról szóló 1997-es törvénynek tulajdonképpen ő az atyja, ahogyan a végrehajtási rendeletek megalkotása is szakmai irányítása alatt történt.

Mindent megtett azért, hogy a törvény által megálmodott reform a gyakorlatban is megvalósulhasson. A korábbi szűk szemléleten túlmutatóan mindig is kiemelt jelentőséget tulajdonított a család szerepének, a megelőzés fontosságának, ezért a gyermekjóléti szolgálatok létrehozásával járó irányítási munka éppúgy

nevéhez köthető, mint a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek jobb körülményeit megteremtő lakásotthoni elhelyezés, a javítóintézetek 1995. és 1997. között zajló átalakítási programja.

Kollégái igazi csapatot alkottak a vezetése alatt, de szoros kapcsolatban állt a tágabb szakmai területtel, az elméleti és gyakorlati szakemberekkel, oktatóként több felsőoktatási intézményben a hallgatókkal is.

A gyermekek iránti mély elkötelezettsége, megalapozott szakmai tudása, komplex, holisztikus szemlélete segítette a gyermekekkel foglalkozó szakembereket munkájuk végzésében.

Sokat tett azért is, hogy a gyermekvédelemben dolgozók szakmai önértékelése, külső megítélése pozitívabb legyen.

Nagy munkabírásu, sokat dolgozó ember volt. Reggeltől estig ott volt a minisztériumban, vagy éppen külső helyszíneken dolgozott, ahogyan a baleset idején is.

De nem hagyta, hogy legyűrje a napi robot.

Tartotta magát a rítusaihoz, ahogyan egy igazi úrhoz illik.

Hozzá tartozott az életéhez a Madách téri presszó, a baráti beszélgetések.

Vagy a tenisz, amelyre olyan nagyon készült a hétvégeken, hogy aztán boldogan mesélhesse hétfőn: *„Azért még le tudom győzni teniszben a Balázst”*. Harmincéves Balázs fiára nagyon büszke volt, ahogy a kislányára is.

A halál mindig fájdalmas, visszavonhatatlan esemény, és ha ilyen váratlan és értelmetlen, akkor még kevésbé tudjuk feldolgozni.

A búcsúnál mondjuk el azt, amit a hétköznapiakban nem tettünk meg, mert azt gondoltuk, hogy ráérünk: hogy jó veled dolgozni, hogy támaszkodni lehet rád, hogy megbízom benned, hogy a barátom vagy.

Csak persze már múlt időben mindezt. Mert olyan természetes volt, hogy ott van. Hogy *van*. Ahogy tegnap, úgy holnap is. De nincs holnap.

Azóta is tárcsáznánk a telefonját, ha egy-egy megoldandó, megbeszélendő probléma adódik. Várjuk, hogy megérkezzen reggel a megbeszélésekre.

Tudása, integratív, konszenzus-kereső személyisége pótolhatatlan hiány lesz nemcsak a magyar gyermekvédelemnek, de személyes életünknek is.

Szakmai tekintélye vitán felül állt. Ezt jelzik kitüntetései is, az 1994-ben kapott Közigazgatási Aranygyűrű, az 1997-es Pro Caritate díj, a Hilscher Rezső emlékérem, majd A Családsegítésért Emlékérem Arany fokozata 1999-ből.

Talán elmondhatok egy történetet egy elmaradt kitüntetésről is.

2001-ben, az 50. születésnapja körül hivatták a miniszterhez.

Ilyenkor arra gondol az ember, hogy most köszönik meg a munkáját. Megköszönték. Akkor kapta meg az elbocsátását... hogy aztán később visszavegyék a saját helyére...

A Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét 2003. augusztus 20-án kapta meg.

Most Magyar Ifjúság Életműdíjjal tüntetjük ki.

Csakhogy most ő bocsát el bennünket.

Véglegesen, visszavonhatatlanul.

Dr. Göncz Kinga

Elhangzott 2006. március 31-én a Farkasréti temetőben.

LADÁNYI ERIKA – FORRAI ERZSÉBET – GYURIS TAMÁS
A FALUGONDNOKI ÉS TANYAGONDNOKI SZOLGÁLATOKRÓL I.

A falugondnokság gondolatát *Kemény Bertalan* fogalmazta meg, amikor a nyolcvanas években, a Városépítési Tudományos és Tervezési Intézet munkatársaként szembesült azzal, hogy egyes falvakat fejlesztendőnek, másokat életképtelennek minősítenek. A falugondnokság új típusú válasz volt a problémára, hiszen minimális forrásigénnyel érdemi fejlesztés lehetőségét jelentette, mind a falu külső kapcsolatai, mind a falu belső élete szempontjából. 1989-ben elnökségével megalakult a *Falufejlesztési Társaság*, amelyet a Soros Alapítvány támogatott. Nagyrészt az ő munkájuk eredményeképpen 1990-ben, néhány héttel az első, „rendszerátalakító” választások előtt, az ország talán legrosszabb helyzetű területén, a Csereháton indulhattak meg az első falugondnoki szolgálatok, akkor még a megyei tanács támogatásával.

1991-ben indította az ágazati minisztérium azt az évente ismétlődő, meghívásos pályázat-sorozatot, amely a falu- és tanyagondnoki szolgálatok kiépülését eredményezte. Itt kell megemlítsük *Szanyi Éva* nevét, aki minisztériumi munkatársként felkarolta, és 1990-től 2003-ban bekövetkezett haláláig tántoríthatatlanul képviselte és támogatta a falugondnokság ügyét. Évről évre újabb megyékre terjesztették ki a pályázati lehetőséget, míg 1998 óta már az ország összes érintett települése pályázhat.

Ezzel párhuzamosan jöttek létre a *falugondnoki egyesületek*, az egy vagy több megye területén dolgozó falugondnokok összefogásával, egyesületenként változó számú (20-150) taggal. 2000-ben a falugondnoki egyesületek és a Falufejlesztési Társaság megalapította a Magyar Tanya- és Falugondnoki Szövetséget. A falu- és tanyagondnoki szolgálatok hálózatának kiépülésében tehát magyarországi viszonylatban rendkívül erőteljes volt a civil szervezetek szerepe.

A Szociális Törvény 60. § (1) bekezdésének megfogalmazása szerint: „*A falugondnoki, illetve a tanyagondnoki szolgáltatás célja az aprófalvak és a külterületi vagy egyéb belterületi, valamint a tanyasi lakott helyek intézményhiányából eredő hátrányainak enyhítése, az alapvető szükségletek kielégítését segítő szolgáltatásokhoz, közszolgáltatásokhoz, valamint egyes alapszolgáltatásokhoz való hozzájutás biztosítása, továbbá az egyéni, közösségi szintű szükségletek teljesítésének segítése.*”

Az alábbiakban ismertetett felmérést az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium megbízásából a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Szociálpolitikai Főosztálya készítette 2005 tavaszán.

Felmérésünk során a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet által nyilvántartott összes (723) falugondnoki és tanyagondnoki szolgálatot működtető települést megkerestük önkitöltős kérdőíveinkkel 2005 májusában.

Az alábbi összefoglaló táblázat a nyilvántartott falugondnoki, illetve tanyagondnoki szolgálatot működtető településeket tartalmazza megyei, regionális és településnagyság szerinti bontásban a vonatkozó országos KSH által nyilvántartott települési adatokkal összevetve.

1. sz. táblázat
Az ország településeinek, illetve a falugondnoki és tanyagondnoki szolgálatot működtető települések száma megyei és településnagyság szerinti bontásban

Régió	Megye	0 - 499	500 - 999	1 000 - 1 999	2 000 - 4 999	5 000 - 9 999	10 000 - 19 999	20 000 - 49 999	50 000 - 99 999	100 000 és felette	Össz.
Közép-Magyarország	Budapest	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
	Pest	6	14	40	63	30	20	10	1	-	184
	települések száma	6	14	40	63	30	20	10	1	1*	185
	<i>Budapest</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	<i>Pest megye</i>	2	-	1	3	1	1	-	-	-	-
	szolgálatot működtető települések száma	2	-	1	3	1	1	-	-	-	-
Közép-Dunántúl	Fejér	6	18	33	38	7	3	-	1	1	107
	Komárom-Esztergom	5	16	22	21	5	2	3	1	-	75
	Veszprém	103	56	38	15	5	2	3	1	-	223
	települések száma	114	90	93	74	17	7	6	3	1	405
	<i>Fejér</i>	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
	<i>Komárom-Esztergom</i>	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-
	<i>Veszprém</i>	38	10	7	-	-	-	-	-	-	-
	szolgálatot működtető települések száma	39	11	8	-	-	-	-	-	-	-
Nyugat-Dunántúl	Győr-Moson-Sopron	47	48	50	24	1	2	1	1	1	175
	Vas	131	52	18	9	1	4	-	1	-	216
	Zala	155	56	34	7	2	-	1	2	-	257
	települések száma	333	156	102	40	4	6	2	4	1	648
	<i>Győr-Moson-Sopron</i>	18	3	1	-	-	-	-	-	-	-
	<i>Vas</i>	43	6	1	-	-	-	-	-	-	-
	<i>Zala</i>	50	16	4	-	-	-	-	-	-	-
	szolgálatot működtető települések száma	111	25	6	-	-	-	-	-	-	-
Dél-Dunántúl	Baranya	202	49	30	14	1	3	1	-	1	301
	Somogy	107	69	42	17	4	3	1	1	-	244
	Tolna	28	26	29	17	3	2	3	-	-	108
	települések száma	337	144	101	48	8	8	5	1	1	653
	<i>Baranya</i>	86	15	4	-	-	1	-	-	-	-
	<i>Somogy</i>	41	15	6	4	-	-	-	-	-	-

	<i>Tolna</i>	8	3	4	4	-	-	-	-	-	-
	<i>szolgálatot működtető települések száma</i>	135	33	14	8	-	1	-	-	-	-

Északi-Magyarországi	Borsod-Abaúj-Zemplén	135	83	78	42	9	7	2	-	1	357
	Heves	11	26	36	39	2	1	2	1	-	118
	Nógrád	28	46	36	13	1	3	1	-	-	128
	települések száma	174	155	150	94	12	11	5	1	1	603
	<i>Borsod-Abaúj-Zemplén</i>	106	23	8	3	1	-	-	-	-	-
	<i>Heves</i>	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-
	<i>Nógrád</i>	22	10	4	-	-	-	-	-	-	-
	<i>szolgálatot működtető települések száma</i>	130	34	12	3	1	-	-	-	-	-
Északi-Alföld	Hajdú-Bihar	5	13	21	22	12	6	2	-	1	82
	Jász-Nagykun-Szolnok	5	10	20	20	13	5	3	1	-	77
	Szabolcs-Szatmár-Bereg	34	64	53	59	11	6	-	-	1	228
	települések száma	44	87	94	101	36	17	5	1	2	387
	<i>Hajdú-Bihar</i>	5	2	4	3	2	-	-	-	-	-
	<i>Jász-Nagykun-Szolnok</i>	2	3	2	4	-	-	-	-	-	-
	<i>Szabolcs-Szatmár-Bereg</i>	23	14	7	8	3	-	-	-	-	1
	<i>szolgálatot működtető települések száma</i>	30	19	13	15	5	-	-	-	-	1
Dél-Alföld	Bács-Kiskun	6	18	34	41	11	5	3	-	1	119
	Békés	5	11	18	19	13	5	3	1	-	75
	Csongrád	2	12	11	25	5	1	3	-	1	60
	települések száma	13	41	63	85	29	11	9	1	2	254
	<i>Bács-Kiskun</i>	3	9	17	5	1	1	-	-	-	-
	<i>Békés</i>	3	3	5	1	-	-	1	-	-	-
	<i>Csongrád</i>	-	5	1	6	-	-	-	-	-	-
	<i>szolgálatot működtető települések száma</i>	6	17	23	12	1	1	1	-	-	-
Települések összesen		1 021	687	643	505	136	80	42	12	9	3 135
<i>Szolgálatot működtető települések száma összesen</i>		453	139	77	41	8	3	1	-	1	-

Láthatjuk a táblázat adataiból, hogy a 3135 település 23,1%-a (723) működtet falugondnoki, illetve tanyagondnoki szolgálatot. Természetesen a szolgáltatás ennél több településre is kiterjed, illetve kiterjedhet, azonban a nyilvántartásban szereplő információk nem tartalmaznak erre vonatkozóan adatot. (Az ország településeire vonatkozó ilyen típusú bontást csak a 2001. évi Szociális Statisztikai Évkönyvben találtunk, ebből kifolyólag a települések száma is az ekkori állapotot tükrözi.)

A felmérésben szereplő falugondnoki, tanyagondnoki szolgálatot működtető településekről

A 723 vonatkozó szolgálatot működtető település közül összesen 306 küldte meg részünkre a kitöltött kérdőívet. A visszaérkezési arány tehát 42,3%-os. Az alábbiakban kizárólag az adatbázisban szereplő (306) falugondnoki, illetve tanyagondnoki szolgálatot működtető település adatait és annak elemzését ismertetjük, melyek nem tekinthetők reprezentatívnak az

ország összes falugondnoki, tanyagondnoki szolgálatot működtető településére nézve, de mindenképpen alapvető és releváns információkat tartalmaznak.

A szolgálatot működtető településre vonatkozó kérdőíveket legnagyobb arányban (40,2%) falugondnokok, tanyagondnokok, közel egyharmadában (29,7%) polgármesterek, közel egynegyedében (23,9%) pedig jegyzők töltötték ki. A kitöltő beosztását 5,9% esetében – válasz hiányában – nem ismerjük.

A 306 válaszadó település 80,1%-a (245 település) falugondnoki, 19,3%-a (59) tanyagondnoki szolgálatot működtet, míg 0,6% (2) nem adott választ erre a kérdésre.

A 2. sz. táblázat segítségével tekintsük át a felmérésben szereplő falugondnoki, tanyagondnoki szolgálatot működtető települések *regionális és településnagyság szerinti megoszlását*.

2. sz. táblázat
A falugondnoki, tanyagondnoki szolgálatot működtető települések regionális és településnagyság szerinti megoszlása

Régió		A település lélekszáma (fő)									Összesen
		0-499	500 – 999	1 000 – 1 999	2 000 – 4 999	5 000 – 9 999	10 000 – 19 999	20 000 – 49 999	50 000 – 99 999	100 000 és felette	
Közép-Magyarország	település	-	-	-	2	-	-	-	-	-	2
	%	-	-	-	100,0	-	-	-	-	-	100,0
Közép-Dunántúl	település	14	2	5	-	-	-	-	-	-	21
	%	66,7	9,5	23,8	-	-	-	-	-	-	100,0
Nyugat-Dunántúl	település	40	9	3	-	-	-	-	-	-	52
	%	76,9	17,3	5,8	-	-	-	-	-	-	100,0
Dél-Dunántúl	település	53	18	5	3	-	-	-	-	-	79
	%	67,1	22,8	6,3	3,8	-	-	-	-	-	100,0
Észak-Magyarország	település	61	15	5	-	-	-	-	-	-	81
	%	75,3	18,5	6,2	-	-	-	-	-	-	100,0
Észak-Alföld	település	12	7	4	8	1	-	-	-	3	35
	%	34,3	20,0	11,4	22,9	2,9	-	-	-	8,6	100,0
Dél-Alföld	település	4	11	10	9	1	1	-	-	-	36
	%	11,1	30,6	27,8	25,0	2,8	2,8	-	-	-	100,0
Összesen	település	184	62	32	22	2	1	-	-	3	306
	%	60,1	20,3	10,5	7,2	0,7	0,3	-	-	1,0	100,0

Láthatjuk, hogy a dél-alföldi és a közép-magyarországi régiók kivételével minden régióban értelemszerűen az ötszáz főnél kisebb lélekszámú települések működtetnek legnagyobb arányban falugondnoki, tanyagondnoki szolgálatot. Látható továbbá, hogy legkevésbé a közép-magyarországi régióban találunk falugondnoki szolgálatot működtető települést, míg a

legnagyobb arányban Észak-Magyarországon és Dél-Dunántúlon. Ez feltehetően összefügg az ország településszerkezetével, hiszen e két utóbbi régióban – ahogy az 1. számú táblázat adatai is mutatják – igen magas számban találunk településeket, melyeknek legalább fele ezer főnél kisebb lélekszáma. (A százezernél nagyobb lélekszámú települések esetében természetesen arról az esetről van szó, amikor a település külterületén, illetve tanyáin élő lakosság ellátásáról gondoskodik a falugondnoki, tanyagondnoki szolgálat.)

Felmérésünk során vizsgáltuk azt is, hogy a falugondnoki, illetve tanyagondnoki szolgálatot működtető települések lélekszáma hogyan változott a szolgálat létrejöttének ideje és az adatfelvétel ideje között. A település lélekszámára vonatkozó kérdéseinkre összesen 300 település adott választ. Azt tapasztaltuk, hogy a szolgálatot működtető települések több mint kétharmada (70,0%) esetében csökkent, 28,7%-a esetében nőtt és 1,3% esetében nem változott a lélekszám. Az alábbi táblázat a település lélekszámának változására vonatkozó adatokat tartalmazza településnagyság szerinti bontásban.

3. sz. táblázat
A település lélekszámának változása a falugondnoki, tanyagondnoki szolgálat létrehozása óta

A település lélekszámának változása		A település lélekszáma (fő)									Összesen
		0-499	500 – 999	1 000 – 1 999	2 000 – 4 999	5 000 – 9 999	10 000 – 19 999	20 000 – 49 999	50 000 – 99 999	100 000 és felette	
Csökkent	település	138	42	17	11	1	1	-	-	-	210
	%	76,2	67,7	54,8	52,4	50,0	100,0	-	-	-	70,0
Nem változott	település	4	-	-	-	-	-	-	-	-	4
	%	2,2	-	-	-	-	-	-	-	-	1,3
Nőtt	település	39	20	14	10	1	-	-	-	2	86
	%	21,5	32,3	45,2	47,6	50,0	-	-	-	100,0	26,7
Összesen	települések	181	62	31	21	2	1	-	-	2	300
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-	100,0	100,0

Minél kisebb egy település, annál nagyobb arányban jellemző, hogy a szolgálat létrehozása és az adatfelvétel ideje között csökkent a lélekszáma. E tendencia alól kivételt képez az egyetlen tíz- és húszezer fő közötti település.

Az alábbiakban azt tekintjük át, hogy a szociális törvény hatálybalépéséhez képest jellemzően mikor kezdték meg a válaszadó települések a falugondnoki, illetve tanyagondnoki szolgálatok működtetését. A szolgálat létrehozásának idejét illetően összesen 300 település választ ismerjük. Az adatbázisban szereplő települések válaszai szerint legkorábban, 1989-ben két település hozott létre falugondnoki, tanyagondnoki szolgálatot.

4. sz. táblázat
A falugondnoki, tanyagondnoki szolgálatot működtető települések megoszlása a működtetés megkezdésének ideje szerint

Mióta működik a szolgálat?		A szolgálat típusa		Összesen
		falugondnoki	tanyagondnoki	
1992 és előtte	település	41	4	45
	%	17,0	6,8	15,0
1993 és utána	település	200	55	255
	%	83,0	93,2	85,0
Összesen	település	241	59	300
	%	100,0	100,0	100,0

Láthatjuk, hogy mind a falugondnoki, mind a tanyagondnoki szolgálatokat a működtető települések jelentős többsége (összességében 85,0%-a) 1993-ban és azt követően hozta létre. A szociális törvény hatályba lépését megelőzően kezdte meg a települések 15,0%-a vonatkozó szolgálatok működtetését. Az 1993 előtti időszakban több mint kétszer annyi (17,0%) település hozott létre falugondnoki szolgálatot, mint amennyi tanyagondnoki szolgálatot (6,8%).

A válaszadó településeken jellemzően (98,4%-ban) a települési önkormányzat tartja fenn a falugondnoki, tanyagondnoki szolgálatot. A települések által működtetett szolgálatokra vonatkozó *fenntartó szervezeti formája szerinti* részletes adatokat az alábbi táblázat tartalmazza.

5. sz. táblázat
A falugondnoki, tanyagondnoki szolgálatot működtető települések megoszlása a szolgálat fenntartója szerint

A szolgálat típusa		A fenntartó			Összesen
		települési önkormányzat	alapítvány, egyesület	egyházi szervezet	
falugondnoki	település	242	2	-	244
	%	99,2	0,8	-	100,0
tanyagondnoki	település	56	2	1	59
	%	94,9	3,4	1,7	100,0
Összesen	település	298	4	1	303
	%	98,4	1,3	0,3	100,0

A táblázat adatai szerint a települési önkormányzatok (98,4%) mellett a szolgálatok 1,3%-át tartja fenn alapítvány vagy egyesület, 0,3%-át pedig egyházi szervezet. Látható tehát, hogy egyáltalán nem találunk profitorientált szervezetet a falugondnoki, tanyagondnoki szolgálatok létrehozásában és működtetésében.

Következő kérdésünk arra irányult, hogy az adott településen, vagy más településen található-e a szolgálat működtetője. Azt tapasztaltuk, hogy jellemzően (92,8%-ban) az adott településen van az a szervezet (települési önkormányzat, alapítvány, egyesület, egyházi szervezet), amely működteti a szolgálatot, és csupán 0,7% esetében található más településen a szolgálat működtetője. Arra a kérdésre, hogy a szolgálat működtetője mely településen található, 6,5% (20 település) nem válaszolt.

Azok a települések, amelyek maguk tartják fenn és működtetik a falugondnoki, tanyagondnoki szolgálatot, jellemzően (83,1%) egyetlen települést látnak el – a sajátjukat –, a válaszadók 4,9%-a két települést, 2,1%-a három települést, 0,4%-a négy települést lát el összesen, 9,5% pedig nem adott választ erre a kérdésre. Tehát az a 284 település, ahol a falugondnoki, illetve tanyagondnoki szolgálat működtetője az adott településen található, összesen 334 települést lát el.

A *települések jellegére* is rákérdeztünk, a kérdőív kitöltőinek több válasz megjelölésére is lehetősége volt. Tehát az alábbiakban ismertetett arányszámok nem összeadhatók. Azt tapasztaltuk, hogy a válaszadó települések egyharmada (33,3%) zsáktelepülés, 12,1%-a szórt szerkezetű (szeges, egymástól távol eső házak), 12,7% esetében magas a külterületi lakosok száma, további 10,5% tanyás település. A válaszadók egynegyede (25,2%) jelölte meg az „egyik sem” válaszlehetőséget, esetükben – a szöveges válaszaik alapján – jellemzően kis lélekszámú településekről, egyéb belterületről vagy külterületről van szó, melyekre a fentiekben felsorolt jellemzők egyike sem igaz.

A felmérés során külön figyelmet fordítottunk arra, hogy megtudjuk: az érintett települések lakói milyen szolgáltatásokat tudnak nap mint nap igénybe venni, azaz milyen állandó szolgáltatások vannak a településen. Ugyanezt megkérdeztük a válaszadó településhez legközelebb eső szomszédos településre vonatkozóan is. Az erre vonatkozó részletes adatokat a következő táblázat tartalmazza. Az egyes szolgáltatások meglétére vonatkozó kérdésekre eltérő számú válasz érkezett, melyet a táblázatban külön oszlopban tüntettünk fel

6. sz. táblázat

A válaszadó településen és a hozzá legközelebb eső településen elérhető szolgáltatások

A szolgáltatás megnevezése	Az adott szolgáltatás állandó-e a településen?		A válaszadó települések száma összesen	Az adott szolgáltatás állandó-e a legközelebb eső szomszéd településen?		A válaszadó települések száma összesen
	igen	nem		igen	nem	
polgármesteri hivatal	246 83,4%	49 16,6%	295 100,0%	249 88,9%	31 11,1%	280 100,0%
körjegyzőség	100 35,0%	186 65,0%	286 100,0%	163 60,4%	107 39,6%	270 100,0%
bölcsőde	6 2,2%	267 97,8%	273 100,0%	36 14,0%	222 86,0%	258 100,0%
óvoda	161 54,9%	132 45,1%	293 100,0%	249 86,8%	38 13,2%	287 100,0%
általános iskola	129 45,1%	157 54,9%	286 100,0%	238 82,9%	49 17,1%	287 100,0%
könyvtár	240 80,8%	57 19,2%	297 100,0%	253 88,5%	33 11,5%	286 100,0%
művelődési ház	250 83,6%	49 16,4%	299 100,0%	257 90,2%	28 9,8%	285 100,0%
teleház	107 38,1%	174 61,9%	281 100,0%	138 52,1%	127 47,9%	265 100,0%
sportlétesítmény	169 58,7%	119 41,3%	288 100,0%	218 79,3%	57 20,7%	275 100,0%
templom	288 95,4%	14 4,6%	302 100,0%	289 99,3%	2 0,7%	291 100,0%
rendőr, körzeti megbízott	125 43,9%	160 56,1%	285 100,0%	188 67,1%	92 32,9%	280 100,0%
polgárőrség	129 44,5%	161 55,5%	290 100,0%	154 56,0%	121 44,0%	275 100,0%
állatorvos	89 31,3%	195 68,7%	284 100,0%	156 57,1%	117 42,9%	273 100,0%
háziiorvosi rendelő	267 87,8%	37 12,2%	304 100,0%	281 96,9%	9 3,1%	290 100,0%
fogorvosi rendelő	57 20,3%	224 79,7%	281 100,0%	155 56,0%	122 44,0%	277 100,0%
védőnő	169 57,9%	123 42,1%	292 100,0%	243 85,0%	43 15,0%	286 100,0%
gyógyszertár	71 25,2%	211 74,8%	282 100,0%	175 63,4%	101 36,6%	276 100,0%
házi segítségnyújtás (házi gondozás)	206 72,3%	79 27,7%	285 100,0%	215 78,8%	58 21,2%	273 100,0%
idősek klubja	111 39,4%	171 60,6%	282 100,0%	171 64,5%	94 35,5%	265 100,0%
családsegítő szolgáltatás / szakember	155 54,4%	130 45,6%	285 100,0%	197 72,4%	75 27,6%	272 100,0%
gyermekjóléti szolgáltatás / szakember	199 69,1%	89 30,9%	288 100,0%	229 82,4%	49 17,6%	278 100,0%
vasútállomás	62 22,1%	219 77,9%	281 100,0%	119 43,8%	153 56,2%	272 100,0%
buszmegálló (távolsági buszjárat)	292 97,0%	9 3,0%	301 100,0%	286 99,0%	3 1,0%	289 100,0%
posta	115 39,5%	176 60,5%	291 100,0%	221 78,1%	62 21,9%	283 100,0%
mobil posta	187 64,9%	101 35,1%	288 100,0%	101 38,8%	159 61,2%	260 100,0%
élelmiszerbolt	299 97,7%	7 2,3%	306 100,0%	288 99,0%	3 1,0%	291 100,0%
gazdabolt	40 14,4%	238 85,6%	278 100,0%	116 43,0%	154 57,0%	270 100,0%
termény- és takarmánybolt	99 34,5%	188 65,5%	287 100,0%	176 63,3%	102 36,7%	278 100,0%

italbolt	267 88,4%	35 11,6%	302 100,0%	279 96,5%	10 3,5%	289 100,0%
mobil bolt	68 24,4%	211 75,6%	279 100,0%	82 31,1%	182 68,9%	264 100,0%
piac	40 14,4%	238 85,6%	278 100,0%	91 33,7%	179 66,3%	270 100,0%
szórakozóhely	96 33,9%	187 66,1%	283 100,0%	165 53,9%	107 39,3%	272 100,0%
étterem	66 23,4%	216 76,6%	282 100,0%	127 46,4%	147 53,6%	274 100,0%
áramszolgáltatás	303 99,3%	2 0,7%	305 100,0%	289 99,3%	2 0,7%	291 100,0%
gázszolgáltatás	255 84,2%	48 15,8%	303 100,0%	262 90,0%	29 10,0%	291 100,0%
ivóvíz-ellátás	304 99,3%	2 0,7%	306 100,0%	291 100,0%	-	291 100,0%
szennyvízcsatorna	103 36,3%	181 63,7%	284 100,0%	133 48,9%	139 51,1%	272 100,0%
nyilvános telefon / telefonfülke	300 98,7%	4 1,3%	304 100,0%	288 99,7%	1 0,3%	289 100,0%
lakóházakba bekötött telefonvonal	304 99,7%	1 0,3%	305 100,0%	290 99,7%	1 0,3%	291 100,0%
kábeltelevízió-szolgáltatás	125 43,0%	166 57,0%	291 100,0%	184 65,7%	96 34,3%	280 100,0%
internetszolgáltatás	238 80,7%	57 19,3%	295 100,0%	242 86,5%	38 13,6%	280 100,0%
bank / takarékszövetkezet	68 24,0%	215 76,0%	283 100,0%	163 59,3%	112 40,7%	275 100,0%
bankautomata	34 12,1%	248 87,9%	282 100,0%	99 36,8%	170 63,2%	269 100,0%

Láthatjuk a táblázat adataiból, hogy a falugondnoki, illetve tanyagondnoki szolgálatot működtető, válaszadó települések között alacsony arányban, de van olyan település, melyen nincs áramszolgáltatás (0,7%), nincs ivóvíz-ellátás (0,7%). Az adatbázisban szereplő települések 15,8%-án nincsen gázszolgáltatás, szennyvízcsatorna pedig a települések közel kétharmadán (63,7%) nem található.

Láthatjuk továbbá, hogy bölcsőde a települések 97,8%-án, óvoda 45,1%-án, általános iskola több mint a felén (54,9%-án) nem található. Nincs vasútállomás és gyógyszertár a települések háromnegyedén, fogorvosi rendelő 79,7%-án, idősek klubja 60,6%-án, posta 60,5%-án. Azokon a településeken azonban, ahol nem működik posta, mindenhol van mobilposta-szolgáltatás.

(Egyetlen olyan településsel találkoztunk válaszadóink között, ahol sem élelmiszerbolt, sem mozgó bolt nem található.)

A válaszadó településeken legnagyobb arányban – az áramszolgáltatás és ivóvíz-ellátás arányait követően – élelmiszerboltot (97,7%), távolsági buszjárat buszmegállóját (97,0%), templomot (95,4%) találunk.

A táblázat adatai azt mutatják, hogy a válaszadó településekhez legközelebb elhelyezkedő (szomszéd) településeken bizonyos szolgáltatásokat, intézményeket jóval nagyobb arányban találunk – például bölcsődét, óvodát, általános iskolát, védőnőt, fogorvosi rendelőt, sportlétesítményt –, mint a falugondnoki szolgálatot működtető településeken.

A kért szolgáltatások, intézmények körében több olyannal is találkozhatunk, melyek sem az adott – falugondnoki szolgáltatást működtető – településen, sem a hozzá legközelebb eső szomszédos településen nem találhatók meg, nem elérhetők. Például a válaszadók 70,3%-ára igaz, hogy sem az adott településen, sem a legközelebbi szomszéd településen nincs bölcsőde, 6,9%-ra igaz ugyanez az óvodák esetében, 9,8%-ra az általános iskola esetében, 10,8%-ra a védőnő esetében. További példák: a válaszadók több, mint egynegyedére (27,5%) igaz, hogy sem a szolgálatot működtető településen, sem a hozzá legközelebb eső szomszédos településen nincsen gyógyszertár, 45,1%-ra igaz ugyanez a vasútállomást illetően, 8,5%-ra pedig a gázszolgáltatást illetően.

A falugondnoki, tanyagondnoki szolgálatot működtető települések további jellemzése érdekében kérdést tettünk fel arra vonatkozóan is, hogy mennyi volt a *munkanélküliek száma* a településen a szolgálat létrejöttékor, és az adatfelvétel idején. (Munkanélkülinek tekintettünk minden aktív korú nem foglalkoztatottat, függetlenül attól, hogy regisztrált vagy sem.) A falugondnoki, tanyagondnoki szolgálat létrejöttékor átlagosan 9,1% volt a munkanélküliek aránya a működtető településeken, az adatfelvétel idején pedig átlagosan 9,5%, tehát összességében a két átlagot tekintve nőtt a munkanélküliek aránya a felmérésben szereplő településeken.

A 7. sz. táblázat mutatja a válaszadó (262) településeken a munkanélküliek számának változását településnagyság szerinti bontásban.

7. sz. táblázat
A településen élő munkanélküliek arányának változása településnagyság szerinti bontásban

A településen élő munkanélküliek arányának változása		A település lélekszáma (fő)									Összesen
		0-499	500 – 999	1 000 – 1 999	2 000 – 4 999	5 000 – 9 999	10 000 – 19 999	20 000 – 49 999	50 000 – 99 999	100 000 és felette	
Csökkent	település	75	12	14	10	-	1	-	-	-	112
	%	45,7	24,5	50,0	62,5	-	100,0	-	-	-	42,7

Nőtt	település	89	37	14	6	2	-	-	-	2	150
	%	54,3	75,5	50,0	37,5	100,0	-	-	-	100,0	57,3
Összesen	települé s	164	49	28	16	2	1	-	-	2	262
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-	100,0	100,0

Láthatjuk, hogy kétezer fős lélekszámnál kisebb települések több mint felén növekedett a munkanélküliek aránya.

A felmérésben szereplő települések csaknem mindegyikén (96,4%-án, 295 településen) van lehetőség *közcélú, közhasznú munka* végzésére, 1,6%-án nincs erre lehetőség, 2,0% pedig nem adott választ a kérdésre. Az adatbázisban szereplő települések közül 275 település válaszolt arra a kérdésre, hogy az adatfelvétel idején hány fő végzett közcélú, közhasznú munkát a településen, számuk összesen 3013 fő, ami településenként átlagosan 11 főt jelent. A település lélekszámához viszonyítva átlagosan a településen élők 2,1%-a végzett közcélú, közhasznú munkát az adatfelvétel idején.

Az alábbiakban az arra vonatkozó adatokat ismertetjük, hogy milyen arányban élnek *idős emberek*, azaz 60 év felettiak a településen. A 60 év feletti lakosok számára vonatkozó adatokat összesen 279 település adta meg.

8. sz. táblázat
A falugondnoki, tanyagondnoki szolgálatot működtető települések megoszlása a településen élő 60 év felettiak aránya és a település nagysága szerint

A településen élő 60 év felettiak aránya		A település lélekszáma (fő)									Összesen
		0-499	500 – 999	1 000 – 1 999	2 000 – 4 999	5 000 – 9 999	10 000 – 19 999	20 000 – 49 999	50 000 – 99 999	100 000 és felette	
0,0%-20,0%	település	35	18	15	13	1	-	-	-	2	84
	%	20,5	34,6	50,0	65,0	50,0	-	-	-	66,7	30,1
20,1%-30,0%	település	68	26	10	4	1	1	-	-	-	110
	%	39,8	50,0	33,3	20,0	50,0	100,0	-	-	-	39,4
30,1%-40,0%	település	43	3	3	3	-	-	-	-	-	52
	%	25,1	5,8	10,0	15,0	-	-	-	-	-	18,6
40,1%-50,0%	település	14	3	-	-	-	-	-	-	-	17
	%	8,2	5,8	-	-	-	-	-	-	-	6,1
50,1 -60,0%	település	6	-	1	-	-	-	-	-	-	7
	%	3,5	-	3,3	-	-	-	-	-	-	2,5
60,1% és felette	település	5	2	1	-	-	-	-	-	1	9
	%	2,9	3,8	3,3	-	-	-	-	-	33,3	3,2
Összesen	települé s	171	52	30	20	2	1	-	-	3	279
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-	100,0	100,0

A táblázat adataiból láthatjuk, hogy minél kisebb egy település, annál nagyobb arányban találjuk a 60 év felettieket. Az ötszáz főnél kisebb lélekszámú települések 39,7%-án a 60 év felettiek aránya a 30,0%-ot is meghaladja.

A falugondnoki, tanyagondnoki szolgálatot működtető települések közel háromnegyedén (73,9%) vannak működő, aktív *civil szervezetek*, 23,2%-án nincsenek, és 2,9% nem válaszolt az erre vonatkozó kérdésre. Az alábbi táblázatban településnagyság szerinti bontásban láthatjuk, hogy hol vannak aktív civil szervezetek.

9. sz. táblázat

A falugondnoki, tanyagondnoki szolgálatot működtető településeken található civil szervezetek

Vannak-e aktív civil szervezetek a településen?		A település lélekszáma (fő)									Összesen
		0-499	500 – 999	1 000 – 1 999	2 000 – 4 999	5 000 – 9 999	10 000 – 19 999	20 000 – 49 999	50 000 – 99 999	100 000 és felette	
igen	település	118	51	32	19	2	1	-	-	3	226
	%	66,7	83,6	100,0	90,5	100,0	100,0	-	-	100,0	76,1
nem	település	59	10	-	2	-	-	-	-	-	71
	%	33,3	16,4	-	9,5	-	-	-	-	-	23,9
Összesen	település	177	61	32	21	2	1	-	-	1	297
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-	-	100,0	100,0

Láthatjuk a táblázat adataiból, hogy minél nagyobb egy település, annál inkább találkozhatunk aktív civil szervezettel. A legkisebb lélekszámú – ötszáz fő alatti – településeken a legmagasabb (33,3%) azon települések aránya, ahol egyáltalán nincs a településen működő civil szervezet.

Természetesen egy-egy településen akár több, különböző tevékenységet végző civil szervezet is működik. A válaszadó (297) települések közel háromnegyedén (73,1%) található kulturális tevékenységet végző civil szervezet, 37,4%-án rendvédelmi céllal működő civil szervezet (jellemzően polgárőrség), több, mint egynegyedén (28,3%) szociális tevékenységet végző, 17,8%-án pedig egészségügyi jellegű tevékenységet végző civil szervezet. A felmérésben szereplő települések 52,9%-a jelezte, hogy a fenti felsorolásban nem szereplő, egyéb aktív civil szervezet (is) működik a településen, az egyéb kategóriánál jellemzően a következő tevékenységeket végző civil szervezeteket tüntették fel: környezetvédelem, falufejlesztés, sport, nyugdíjas klub, ifjúsági klub.

A felmérésben szereplő falugondnoki és tanyagondnoki szolgálatokról

A *működési engedélyek* kapcsán nem találkozunk különösebb differenciáltsággal, hiszen 290 szolgálat (94,8%) végleges működési engedéllyel, 9 szolgálat (2,9%) ideiglenes működési engedéllyel rendelkezik, 1 szolgálatnak (0,3%) nincs működési engedélye, 6 szolgálatról (2,0%) pedig nincs adatunk. A két szolgálat típus között sem találunk lényeges különbséget, mindössze tehát annyit jegyzünk meg, hogy működési engedéllyel egy falugondnoki szolgálat nem rendelkezik. A fenntartók annyiban különböznek, amennyiben ideiglenes működési engedéllyel, illetve a nélkül működő szolgálatot kizárólag a települési önkormányzati fenntartásúak esetében találunk. Az ideiglenes működési engedéllyel rendelkező szolgálatok az ötszáz fő alatti települések esetében 1,7%-ot (3 szolgálat), az ötszáz és ezer fő közötti

településeknél 5,0%-ot (3), végül a kettő- és ötezer fő közötti települések esetében 13,6%-ot (3) tesznek ki. A működési engedéllyel nem rendelkező szolgálat működtetője ötszáz és ezer fő közötti település. Ideiglenes működési engedéllyel rendelkező tanya- vagy falugondnoki szolgálatot a nyugat-dunántúli (2,0%), a dél-dunántúli (4,0%), az észak-alföldi (8,6%), végül a dél-alföldi (5,6%) régióban találunk, működési engedéllyel nem bíró szolgálatot pedig Észak-Magyarországon (1,3%).

Mielőtt azt vizsgálnánk, hány fő vette igénybe a tanya- és falugondnoki szolgálatokat a 2004. évben, érdemes szemügyre venni, *milyen módon tájékoztatják az ellátók a lakosságot szolgáltatásaikról*. Az első és legfontosabb információ ezzel kapcsolatban, hogy nincs olyan tanya- vagy falugondnoki szolgálat az adatbázisban, mely ne tájékoztatná valamilyen módon a település lakosságát. A leggyakoribb csatornája a tájékoztatásnak a falugyűlés, melyet 206 szolgálat (67,3%) jelölt meg. Gyakoriságban ezt követi a hirdetőtábla, mely 192 szolgálatnál (62,7%) eszköze a tájékoztatásnak. Szórólapon keresztül 113 (36,9%) tanya- és falugondnoki szolgálat ad információt tevékenységéről, végül a falurádió vagy a hangosbemondó 47 szolgálatnál (15,4%) alkalmazott eszköz. Az itt felsoroltakon kívül még két gyakori forrással találkozunk: az egyik a helyi sajtó (helyi tv, helyi újság), a másik a személyes kapcsolattartás.

Kizárólagos használatú gépjárművel 296 szolgálat rendelkezik, melyek az e kérdésre választ adók (302 szolgálat) 98,0%-át teszik ki, a fennmaradó 2,0% esetében nem beszélhetünk kizárólagosságról a gépjármű használata kapcsán. A falugondnoki szolgálatok esetében egyébként valamelyest nagyobb arányban (98,8%) találunk kizárólagos gépjármű-használatot, mint a tanyagondnoki szolgálatoknál (94,7%). A választ adók között csak a települési önkormányzatok által fenntartott szolgálatok esetében találkozunk olyannal, mely az általa használt gépjárművet nem kizárólagosan használja: arányuk 2,0% (6 szolgálat).

Arra a kérdésre, hogy *hány fő szállítására alkalmas a szolgálat gépjárműve*, 298 szolgálat adott választ, melyek szerint a szállítható személyek száma 1 és 26 fő között mozog. Egy, valamint két személy szállítására alkalmas járművel 2-2 szolgálat (0,7%-0,7%) rendelkezik, 26 főt pedig 1 szolgálat (0,3%) tud szállítani járművével. A szállítható személyek száma jellemzően 9 fő: ezt a szolgálatok 45,6%-a (136) jelezte. A két szolgálat típus között találunk különbséget e kérdés kapcsán, ugyanis a tanyagondnoki szolgálatok többnyire kisebb gépjárművel rendelkeznek: az 1-5 fő szállítására alkalmas járművek aránya a tanyagondnoki szolgálatok esetében 30,4%, a falugondnoki szolgálatok esetében azonban csak 11,2%. A 6-10

fő szállítására alkalmas járművek aránya azonban a falugondnoki szolgálatok esetében magasabb: 78,8%, míg a tanyagondnoki szolgálatoknál 60,7%. Az ennél nagyobb járművek esetében a két szolgálattípus között nincs kiugró különbség: 11-19 főt a tanyagondnoki szolgálatok 7,1%-ának, a falugondnoki szolgálatok 8,7%-ának járműve képes szállítani; 20-26 fő szállítására alkalmas járművel pedig a tanyagondnoki szolgálatok 1,8%-a, a falugondnoki szolgálatok 1,2%-a rendelkezik. Nemcsak a szolgálat típusa, hanem a fenntartó szerint is tapasztalunk különbséget a rendelkezésre álló gépjárművek nagysága tekintetében, hiszen az egyházi fenntartású szolgálat gépjárműve 1-5 fő, a civil szervezetek által fenntartott szolgálatok (ez esetben kettő) egyikének járműve szintén 1-5 fő, a másik pedig 6-10 fő szállítására alkalmas. Ez egyben azt is jelenti, hogy a nagyobb gépjárművek a települési önkormányzati fenntartású falu-, illetve tanyagondnoki szolgálatok használatában vannak. A pontos értékeket tekintve e szolgálatok 14,3%-a 1-5 fő, 75,9%-a 6-10 fő, 8,5%-a 11-19 fő, végül 1,4%-a 20-26 fő szállítására alkalmas gépjárművel rendelkezik. A szolgálatot működtető település nagysága alapján csoportosított adatokból az derül ki, hogy olyan gépjármű, mely tíznél több személyt képes szállítani, kizárólag az ötezer főnél kisebb települések szolgálatainál található, mégpedig legnagyobb arányban (18,1%-ban) a kettő- és ötezer fő közötti településeknél. A szolgálatok rendelkezésére álló gépjárművek a régió mentén is mutatnak eltéréseket. Így például a Közép-Magyarországon és Közép-Dunántúlon működő szolgálatok esetében nem találunk olyan járművet, mely tíz főnél többet tudna szállítani, a dél-dunántúli régióban azonban a szolgálatok 17,1%-a ilyen gépjárművel rendelkezik, mely egyben a legmagasabb arány e kérdés kapcsán. A tíznél több személy szállítására alkalmas járművel rendelkező falu-, illetve tanyagondnoki szolgálatok aránya egyébként a többi régióban 3,1% (Észak-Alföld) és 9,8% (Észak-Magyarország) között mozog. A legkisebb kapacitású (azaz 1-5 fő szállítására alkalmas) járművek aránya a közép-magyarországi szolgálatok esetében a legmagasabb (50,0%), és a dél-dunántúli régióban a legalacsonyabb (3,9%).

A szolgálatok rendelkezésére álló *gépjárművek állapotára* enged következtetni, hogy a lekérdezés napjáig *összesen hány kilométert tettek meg*. Az e kérdésre választ adó 276 szolgálat esetében a gépjárművek átlagosan 119 054 kilométert tettek meg a lekérdezés napjáig. A legkevesebb futott km 157 (ez az autó tehát gyakorlatilag újnak nevezhető), a legtöbb pedig 464 000. A két szolgálattípus között tapasztalunk különbséget, hiszen a tanyagondnoki szolgálatok által használt gépjárművek átlagosan 133 069 km-t, míg a falugondnoki szolgálatok járművei átlagosan 115 670 km-t tettek meg. A fenntartók alapján

vizsgált adatok az alábbi képet mutatják: a legkevesebb futott kilométert az alapítványok, egyesületek esetében tapasztaljuk, hiszen járműveik átlagosan 115 000 km-t tettek meg a lekérdezés napjáig (bár megjegyeznénk, összesen két civil fenntartású szolgálat válaszolt a kérdésre). A települési önkormányzati szolgálatok járművei (e kérdésnél 273 szolgálat) átlagosan 118 887 kilométert futottak a lekérdezésig, végül az egyetlen, e kérdésre választ adó egyházi szervezet által használt gépjármű 172 795 kilométert tett meg. A szolgálatot működtető település lélekszáma mentén az tapasztalható, hogy a lélekszám emelkedésével nő a szolgálatok gépjárművei által megtett kilométer. Az ötszáz fő alatti települések szolgálatainak járművei ugyanis átlagosan 116 460 kilométert futottak, a százezer fős vagy annál nagyobb települések által működtetett szolgálatok járművei pedig 172 795 kilométert. Ez a tendencia egyetlen ponton törik meg: az ötszáz fő alatti településektől a kettő- és ötezer fő közötti településekig emelkedik az érték 139 841 km-re, majd az öt- és tízezer fő közötti településeknél visszaesik 111 508 km-re, majd újra megemelkedik 149 250 kilométerre a tíz- és húsezer fő közötti települések esetében. Végül a régiók között az eddigieket meghaladó különbségeket találunk, hiszen míg Közép-Magyarországon a szolgálatok járművei átlagosan 218 758 km-t, addig a közép-dunántúli szolgálatok által használt gépjárművek átlagosan csak 69 029 kilométert futottak a kitöltés napjáig. A többi régióban az alábbi átlagos értékeket tapasztaljuk: Nyugat-Dunántúl 96 436 km, Dél-Alföld 98 706 km, Dél-Dunántúl 125 200 km, Észak-Magyarország 130 121 km, végül Észak-Alföld 157 830 km.

Míg az összes megtett kilométer a gépjárművek állapotáról, addig a *naponta megtett távolság* a szolgálat működésének jellemzőiről tájékoztathat. Arra a kérdésre, hogy naponta körülbelül hány kilométert tesz meg a tanya-, illetve falugondnok a rendelkezésére álló gépjárművel, összesen 287 választ kaptunk, melyek alapján elmondható, hogy e szolgálatok – megközelítőleg – átlagosan 81,5 kilométert tesznek meg naponta. A legkisebb érték esetükben a napi 4, a legnagyobb pedig a napi 500 kilométer. A két szolgálattípus közötti különbség nem nevezhető kiemelkedőnek: a tanyagondnokok 97,3 km-t, a falugondnokok 77,8 km-t tesznek meg átlagosan naponta a szolgálat gépjárművével. Bár a települések lélekszáma emelkedésével a napi megtett kilométer átlagos értéke is emelkedik, e kérdés kapcsán a tendencia két esetben is megtörik. Az értékek az alábbi táblázatban láthatók.

10. sz. táblázat
A tanya- és falugondnoki szolgálat gépjárműve által naponta megtett kilométer a működtető település nagysága szerint

A szolgálatot működtető település lélekszáma (fő)	A választ adó szolgálatok		Naponta átlagosan megtett kilométer
	száma	aránya (%)	
0 – 499	172	59,9	77,2
500 – 999	58	20,2	86,2
1 000 – 1 999	31	10,8	78,1
2 000 – 4 999	22	7,7	102,8
5 000 – 9 999	2	0,7	110,0
10 000 – 19 999	1	0,3	90,0
100 000 és felette	1	0,3	120,0
Összesen	287	100,0	81,5

Látható tehát, hogy bár a legkisebb és legnagyobb települések között a naponta megtett kilométer mennyisége nő, az értékek hullámzóak. A régiós adatok alapján elmondhatjuk, hogy a legkisebb megtett távolságot a Közép-Dunántúlon tapasztaljuk: az itt működő tanya-, illetve falugondnokok átlagosan naponta 55,6 kilométert tesznek meg a szolgálat gépjárművével. A másik végpontot Észak-Alföldön találjuk, e régiók tanya- és falugondnokai átlagosan 114,9 kilométert autóznak egy nap munkájuk során.

A tanya- és falugondnoki szolgálatok infrastrukturális feltételeivel kapcsolatban igen változó mértékben kaptunk válaszokat. A 306 adatbázisban szereplő szolgálat közül az *irodahelyiségre* vonatkozó kérdésre például 253 szolgálat adott választ, melyek szerint e válaszadók 7,5%-ban (19 szolgálat) rendelkeznek kizárólagos használatra irodahelyiséggel, és 92,5%-ban (234) másokkal közösen használják azt. Ezzel kapcsolatban egyáltalán nem találunk különbséget a tanya- és falugondnoki szolgálatok között. A működtető település lélekszáma szerinti csoportosításból azt látjuk, hogy azok a szolgálatok egyáltalán nem rendelkeznek kizárólagos irodahelyiség-használattal, melyek működtetője öt- és tízezer, valamint százezer fő vagy a feletti lélekszámmal bírnak. A kizárólagos használat a többi kategória esetében a szolgálatok 3,8%-a (ezer és kétezer fő) és 10,5%-a (kettő- és ötezer fő) közötti mértékben jellemző, valamint ide tartozik az egyetlen – e kérdésre is választ adó – tíz- és húsezer fő közötti település szolgálata is. A régiós bontás szerint Közép-Magyarországon és Közép-Dunántúlon nincs olyan tanya- vagy falugondnoki szolgálat, mely az általa használt irodahelyiség esetében kizárólagosságot élvezne, ugyanakkor arányuk 12,1% az észak-alföldi régióban.

A *telefonfővonal* esetében talált értékek nem sokkal jobbak az irodahelyiség esetében tapasztaltaknál. E kérdésünkre 252 szolgálat adott értékelhető választ, melyek közül 21 (8,3%) kizárólagosan, 231 (91,7%) pedig másokkal közösen használ telefonfővonalat. Csak a

szolgálat által használt telefonfővonallal a tanyagondnok 9,8%-a és a falugondnokok 8,0%-a esetében találkozunk – tehát a különbség ez esetben sem számottevő. A működtető település lélekszámának emelkedésével azonban csökken a telefonfővonalat kizárólagosan használó szolgálatok aránya. Míg az ötszáz fő alatti települések esetében arányuk 8,6%, addig az öt- és tízezer, valamint a százezer fős vagy a feletti lélekszámmal bíró településeken már nem találkozunk kizárólagos használattal. Ugyanakkor a tíz- és húsezer fős településen működő egyetlen válaszadó szolgálat újra kivételt képez, mivel telefonfővonalát csak ő használja. A régiós csoportosítás annyiban hasonlít az irodahelyiségek adataihoz, amennyiben ez esetben is a közép-magyarországi, valamint közép-dunántúli régiókban nem találkozunk kizárólagos telefonfővonal-használattal. A legmagasabb értéket azonban e kérdésnél a dél-dunántúli régió mutatja, hiszen szolgálatainak 11,9%-a csak maga használja telefonfővonalát.

A *telefax*szal kapcsolatos kérdésünkre 223 szolgáltatótól kaptunk választ. Ezek alapján elmondhatjuk, hogy mindössze 2 szolgálat (0,9%) esetében találunk kizárólagos használatot és 221 szolgálat (99,1%) esetében másokkal közös használatot. A kizárólagosság mindkét esetben falugondnoki szolgáltatónál tapasztalható, mégpedig ötszáz fő alatti lélekszámú településeken, az egyik dél-dunántúli, a másik észak-magyarországi..

A legkedvezőbb helyzetet a *mobiltelefon*nal kapcsolatban tapasztaljuk, hiszen a válaszadók (ez esetben 259 szolgálat) 90,0%-a (233) kizárólagosan használja mobiltelefonját (bár ez az eszköz természetéből fakadóan nem meglepő), 9,3%-a (24) másokkal közösen, és 0,8%-a (2) jelezte, hogy semmilyen formában nem rendelkezik mobiltelefonnal. Bár a különbségek ezen eszköz kapcsán sem jelentősek, mégis említésre méltó, hogy telefaxhoz hasonlóan a mobiltelefon kapcsán is a falugondnoki szolgálatok vannak némiképp jobb helyzetben, hiszen 90,7%-uk esetében a használat kizárólagos, 8,8%-uk esetében másokkal közös és 0,5%-uk nem rendelkezik mobiltelefonnal. Ugyanezen értékek a tanyagondnoki szolgáltatóknál: 87,0% a kizárólagos használat, 11,1% a másokkal közös használat, végül 1,9% azon szolgálatok aránya, melyek nem rendelkeznek mobiltelefonnal. A működtető település lélekszáma alapján szinte a két véglet esetében nem találunk mobiltelefont: az ötszáz fő alatti, valamint az egyetlen választ adó tíz- és húsezer fő közötti településnél. A mobiltelefonnal nem rendelkező két szolgálatot a nyugat-dunántúli, valamint a dél-alföldi régióban találjuk. A kizárólagos használat pedig 50,0% (Közép-Magyarország) és 96,9% (Dél-Dunántúl) közötti arányban jellemző az egyes régiók szolgálataira.

A számítógéppel való ellátottságot 221 szolgálat esetében ismerjük. E szerint 10,4%-uk (23 szolgálat) kizárólagos használatra, 89,6%-uk (198) másokkal közös használattal rendelkezik számítógéppel. Ezen eszköz kapcsán újfent a falugondnoki szolgálatok vannak kedvezőbb helyzetben, bár előnyük nem nevezhető jelentősnek: 10,7%-uk kizárólagosan használja számítógépét, míg a tanyagondnoki szolgálatok esetében ez az arány 9,1%. A működtető település lélekszáma és a rendelkezésre álló számítógép használatának fenti jellemzői között nem tűnik szorosnak az összefüggés. Az ötszáz fő alatti települések szolgálatainak 9,3%-a, az ötszáz és ezer fő közöttiek 13,2%-a, az ezer és kétezer fő közöttiek 9,1%-a, a kettő- és ötezer fő közöttiek 13,3%-a, valamint az egyetlen tíz- és húszezer fős település szolgálata csak maga használja számítógépét. Ugyanakkor az öt- és tízezer fő közötti, valamint a százezer fős vagy a feletti települések esetében nem találkozunk csak a szolgálat által használt számítógéppel. A régiósan csoportosított adatok emlékeztetnek a telefonfővonallal való ellátottság adataira, hiszen a számítógéppel kapcsolatban is azt tapasztaljuk, hogy a közép-magyarországi és közép-dunántúli szolgálatok egyike sem rendelkezik kizárólagos használattal, a legmagasabb aránnyal (18,5%) pedig Dél-Dunántúlon találkozunk.

Végül az utolsó, infrastruktúrára vonatkozó kérdés az *internet-hozzáférésre* irányult, melyre 213 szolgálat adott választ. Kizárólagos internethasználattal 8 szolgálat (3,8%) rendelkezik, másokkal közös hozzáférés pedig 205 szolgálatra (96,2%) jellemző. E kérdés kapcsán is a falugondnoki szolgálatok előnye állapítható meg: 4,1%-uk rendelkezik kizárólagos internet-hozzáféréssel, míg a tanyagondnoki szolgálatok között ez az arány 2,4%. Kizárólagos internet-hozzáféréssel az ötszáz fő alatti települések szolgálatainak 3,0%-a, az ötszáz és ezer fő közöttiek 5,1%-a, az ezer és kétezer fő közöttiek 4,8%-a rendelkezik, valamint ide sorolható az egyetlen tíz- és húszezer fő közötti válaszadó település is. Nem találunk ugyanakkor kizárólagos internethozzáférést a kettő- és ötezer, az öt- és tízezer, valamint a százezer fős vagy a feletti települések által működtetett szolgálatoknál. Végül a régiós bontás ez esetben sem tér el jelentősen az eddigiektől: Közép-Magyarországon, Közép-Dunántúlon, valamint Észak-Alföldön nincs olyan tanya- vagy falugondnoki szolgálat, mely kizárólagos internet-hozzáféréssel bírna, ugyanakkor arányuk 7,5% a dél-dunántúli régióban.

Fenti infrastrukturális elemek elemzésében nem található fenntartó szerinti csoportosítás. Ennek egyetlen oka, hogy legyen szó bármely eszközről, kizárólagos használatot csak önkormányzati fenntartású szolgálatok esetében tapasztaltunk.

Arra a kérdésünkre, hogy *a településen élők jellemzően hol jelzik a tanya- vagy falugondnoki szolgáltatás iránti igényüket*, 296 választ kaptunk. Ezek szerint a szolgálatok 43,9%-a esetében (130) a polgármesteri hivatalban vagy annak valamelyik intézményében jelzik a lakosok igényüket, 56,1%-a esetében (166) pedig magánál a tanya- vagy falugondnoknál. Azzal kapcsolatban, hogy hova adják a jelzést a lakosok, mutatkozik különbség a két szolgálattípus között, hiszen a tanyagondnoki szolgálatok esetében jellemzőbb (61,0%), hogy magánál a tanyagondnoknál jelzik a lakosok szükségleteiket, mint a falugondnokok esetében (ahol ez az arány 54,7%). Az, hogy a jelzést a polgármesteri hivatalban vagy annak valamelyik intézményében kell, illetve szokták megtenni, a legjellemzőbb a települési önkormányzatok által fenntartott szolgálatok esetében: 44,5%. Az alapítvány, egyesület által fenntartott szolgálatok esetében már sokkal kevésbé jellemző ez: mindössze egynegyedük esetében kell a polgármesteri hivatalban vagy annak valamely intézményében a jelzést megtenni. Végül az egyházi fenntartású egyetlen szolgálat esetében a jelzést a tanyagondnokhoz közvetlenül kell leadni. A működtető település lélekszáma alapján csoportosított adatok szerint a tízezer főnél kisebb településkategóriák mindegyikében azon szolgálatok aránya, amelyek esetében a jelzést a polgármesteri hivatalban vagy annak valamely intézményében kell megtenni, 41,0% (ötszáz fő alatti települések) és 50,8% (ötszáz és ezer fő közötti települések) között van. A tízezer főnél nagyobb működtető települések esetében a jelzést minden esetben a tanya- vagy falugondnoknál teszik meg a lakosok. És végül a régiós különbségekről: a tanya- vagy falugondnoknál közvetlenül leadott jelzés a nyugat-dunántúli régióban a legjellemzőbb (66,7%), míg a közép-dunántúli régióban a legkevésbé jellemző (25,0%).

Kérdést tettünk fel arra vonatkozóan is, hogy *milyen módon választották ki a településen a tanya-, illetve falugondnok személyét*. Erre vonatkozóan 304 választ kaptunk, mely szerint 130 fő esetében (42,8%) a képviselő-testület döntött, 8 fő esetében (2,6%) a falu vezetése döntött és 166 fő esetében (54,6%) a falugyűlés javaslata volt mérvadó abban, hogy ki töltsen be e funkciót. Fentieken túl egy válaszadó jelölte meg, hogy őt közmeghallgatás során választották ki e feladatra. A képviselő-testület a tanyagondnokok 45,8%-a és a falugondnokok 41,8%-a esetében hozott döntést. A falu vezetése a tanyagondnokok 6,8%-át, míg a falugondnokok 1,6%-át választotta e feladatra. Végül a falugyűlés a tanyagondnokok 47,5%-ának, a falugondnokok 56,6%-ának esetében volt a döntéshozó szerv. Akárcsak az előzőekben, ez esetben is elégséges a nem önkormányzati fenntartású szolgálatok bemutatása e kérdés kapcsán. A tapasztaltak alapján elmondhatjuk, hogy mind a civil, mind az egyházi fenntartású

szolgálatok esetében a falu-, illetve tanyagondnok személyéről a falugyűlés döntött. Ami a működtető település lélekszáma szerinti bontást illeti, azt tapasztaljuk, hogy az ezer főnél kisebb települések esetében a falugyűlés által meghozott döntés a jellemzőbb (ötszáz fő alatt 59,9%, ötszáz és ezer fő között 53,2%); az ezer és tízezer fő közötti települések esetében azonban a képviselő-testületi döntés a domináns (ezer és kétezer fő között 56,3%, kettő- és ötezer fő között 54,5%, öt- és tízezer fő között 100,0%). Végül a tízezer főnél nagyobb települések esetében kivétel nélkül a falugyűlés döntött a tanya-, illetve falugondnok személyéről. A régiós különbségek az alábbiak szerint alakulnak: Közép-Magyarországon (100,0%), Közép-Dunántúlon (61,9%), Nyugat-Dunántúlon (51,9%), valamint Dél-Alföldön (50,0%) a képviselő-testületi határozat van túlsúlyban a tanya- és falugondnokok személyéről való döntés esetén. Dél-Dunántúlon (64,1%), Észak-Magyarországon (60,0%) és Észak-Alföldön (54,3%) azonban a falugyűlés döntése a jellemzőbb.

A falu- és tanyagondnokok munkáját legtöbb esetben a polgármester *irányítja*: ezt a választ jelölte meg a szolgáltatók 79,4%-a (243 fő). További 40 fő (13,1%) önállóan végzi munkáját. Az önkormányzat egyéb munkatársa 13 fő (4,2%), a jegyző pedig 5 fő (1,6%) tevékenységét irányítja. Nincs erre vonatkozó adatunk 5 személy (1,6%) esetében. A polgármesteri irányítás jóval nagyobb arányban jellemző a falugondnokok (85,6%), mint a tanyagondnokok (59,6%) esetében. A tanyagondnokok közt nagyobb (21,1%) azok aránya, akik önállóan végzik munkájukat, mint a falugondnokok közt (akik esetében ez az arány 11,5%). Az önkormányzat egyéb munkatársának irányítása is az ő esetükben gyakoribb (15,8%), a falugondnokokkal ellentétben (1,6%). Végül a jegyző a tanyagondnokok 3,5%-ának és a falugondnokok 1,2%-ának tevékenységét irányítja. Mint a fenti esetekben, itt sem szükségszerű a települési önkormányzati szolgálatok adatait részletezni, hiszen azok nagyon közel állnak az összesített adatokhoz. Tehát csak a civil fenntartásuk szolgálatokról téve említést (az egyházi fenntartásúról nincs erre vonatkozó adatunk): a 4 szolgáltató közül 1 főnek a polgármester, egy főnek az önkormányzat egyéb munkatársa irányítja munkáját, 2 fő pedig önállóan tevékenykedik – jegyzői irányítást tehát nem találunk. A működtető település lélekszáma és a falu- vagy tanyagondnok munkájának irányítója közötti kapcsolatot az alábbi táblázat mutatja.

11. sz. táblázat
A tanya- és falugondnokok munkájának irányítója a szolgálatot működtető település lélekszáma szerint

A tanya- és falugondnok munkájának irányítója	A település lélekszáma (fő)							Összesen
	0 – 499	500 - 999	1 000 – 1 999	2 000 – 4 999	5 000 – 9 999	10 000 – 19 999	100 000 és felette	

a polgármester	fő	156	52	26	9	-	-	-	243
	%	85,7	85,2	83,9	40,9	-	-	-	80,7
a jegyző	fő	1	-	1	3	-	-	-	5
	%	0,5	-	3,2	13,6	-	-	-	1,7
az önkormányzat egyéb munkatársa	fő	3	1	1	5	2	1	-	13
	%	1,6	1,6	3,2	22,7	100,0	100,0	-	4,3
a falu- és tanyagondnok önállóan végzi munkáját	fő	22	8	3	5	-	-	2	40
	%	12,1	13,1	9,7	22,7	-	-	100,0	13,3
Összesen	fő	182	61	31	22	2	1	2	301
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Mint látható, a polgármesteri irányítás igen nagy arányban a kétezer főnél kisebb települések esetében jellemző, a kettő- és ötezer fős települések esetében már csak 40,9%, végül az ennél nagyobb települések esetében nem tapasztalható. A jegyzői irányítás a kettő- és ötezer fő közötti települések esetében a legjellemzőbb (13,6%). Az egyéb önkormányzati munkatárs irányító tevékenységének gyakorisága a település lélekszámának növekedésével együtt nő, bár a legnagyobb települések esetében már nem tapasztalható, csak az önálló munkavégzés. Végül az önálló munkavégzés jelenléte igen hullámzó értékeket mutat.

Ha a régiós adatokat vizsgáljuk, az alábbiakat láthatjuk.

12. sz. táblázat

A tanya- és falugondnokok munkájának irányítója a régió szerint

A tanya- és falugondnok munkájának irányítója		Régió							Összesen
		Közép-M agyaro.	Közép-Du nántúl	Nyugat-D unántúl	Dél-Duná ntúl	Észak-Ma gyaro.	Észak-Alf öld	Dél-Alföld	
a polgármester	fő	2	20	46	63	72	21	19	243
	%	100,0	95,2	90,2	80,8	88,9	61,8	55,9	80,7
a jegyző	fő	-	-	-	1	1	-	3	5
	%	-	-	-	1,3	1,2	-	8,8	1,7
az önkormányzat egyéb munkatársa	fő	-	-	-	2	1	3	7	13
	%	-	-	-	2,6	1,2	8,8	20,6	4,3
a falu- és tanyagondnok önállóan végzi munkáját	fő	-	1	5	12	7	10	5	40
	%	-	4,8	9,8	15,4	8,6	29,4	14,7	13,3
Összesen	fő	2	21	51	78	81	34	34	301
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Mint látható, a két közép-magyarországi szolgáltató munkáját a polgármester irányítja, majd ezt követően a legnagyobb arányú polgármesteri irányítást Közép-Dunántúl (95,2%) esetében tapasztaljuk, és legkevésbé a dél-alföldi régió esetében jellemző (55,9%). A jegyzői irányítás csak a dél-dunántúli (1,3%), az észak-magyarországi (1,2%) és a dél-alföldi (8,8%) régióban található meg. Egyéb önkormányzati munkatárs jellemzően (20,6%-ban) a Dél-Alföldön irányítja a tanya- és falugondnokok munkáját. Végül az önálló munkavégzés az Észak-Alföldön tevékenykedők esetében a legjellemzőbb (29,4%).

Azzal kapcsolatban, hogy jellemzően milyen forrásokból tevődik össze a tanya- és falugondnoki szolgálatok *költségvetése*, 268 választ kaptunk. Az adatok alapján az alábbiakat mondhatjuk: az állami kiegészítő normatív hozzájárulás aránya a bevételekben 0,0% (9 szolgálat esetében, 3,4%) és 100,0% (41 szolgálat esetében, 15,3%) között mozog, átlagos aránya 75,9%. A helyi önkormányzati hozzájárulás aránya szintén 0,0% és 100,0% között található: e forrás 54 szolgálatnál (20,1%) nem jelenik meg, 7 szolgálatnál (2,6%) azonban a teljes bevétel e forrásból származik. Átlagosan az önkormányzati hozzájárulás 20,9%-ban van jelen a bevételekben. (Megjegyeznénk e két forrással kapcsolatban, hogy igen nagy valószínűséggel a válaszadók nem minden esetben tudták elkülöníteni a két forrást, hiszen az állami kiegészítő normatív hozzájárulás is az önkormányzaton keresztül kerül a szolgálatokhoz.) A szolgáltatást igénybe vevők által fizetett költség-hozzájárulás aránya a bevételekben 0,0% (166 szolgálatnál, 61,9%) és 35,0% (1 szolgálat, 0,4%) között mozog. Átlagos jelenléte 2,6%. Az egyéb bevételi forrással 251 válaszadó (93,7%) nem rendelkezik. A fennmaradó 17 válaszadó esetében a jellemzően bérbeadásból, fuvar-költségből származó egyéb bevételek aránya 0,6% (1 szolgálat, 0,4%) és 43,0% (1 szolgálat, 0,4%) között található. Átlagosan a bevételek 0,6%-át képezik.

Az egyes források bevételben megjelenő arányát tekintve elenyésző különbséget találunk a tanya- és falugondnoki szolgálatok között. Az eltérő nagyságú települések esetében azonban már találunk differenciát, bár ez esetben is érdemes szem előtt tartani, hogy az ötezer főnél nagyobb települések száma igen alacsony (e kérdés kapcsán 4), ezért az összehasonlítás is óvatosan kezelendő. Tehát az látjuk, hogy az állami kiegészítő normatív hozzájárulás átlagos aránya az ötszáz főnél kisebb települések esetében a legmagasabb (78,5%), míg a százezer főnél nagyobb település esetében nincs jelen e forrás (a fentiekben említett probléma miatt ezen adatot fenntartással szükséges kezelni). A helyi önkormányzati hozzájárulás azonban az egyetlen bevételi forrása a legnagyobb település szolgálatának, ugyanakkor átlagosan a legkisebb arányban (17,8%) az ötszáz fő alatti településeknél van jelen. A szolgáltatást igénybe vevők által fizetett költség-hozzájárulás legnagyobb átlagos arányban (3,0%) szintén az ötszáz fő alatti településeknél található meg, ugyanakkor a tíz- és húszezer fő közötti, valamint a százezer fős vagy annál nagyobb települések esetében nincs ebből származó bevétele a szolgálatoknak. Végül az egyéb forrás átlagos aránya az ezer és kétezer fős

települések esetében a legmagasabb (0,8%), ám egyáltalán nem találunk ilyen bevételt a kettőezernél nagyobb lélekszámú települések esetében.

Végül régiós bontásban tekintve az adatokat: az állami kiegészítő normatív hozzájárulás átlagos aránya Közép-Dunántúlon a legmagasabb (85,7%), és Közép-Magyarországon (70,0%) valamint Nyugat-Dunántúlon (73,0%) a legalacsonyabb. A helyi önkormányzati hozzájárulás átlagosan 30,0%-ban van jelen a közép-magyarországi, és 24,8%-ban az észak-alföldi régióban, legkevésbé pedig a közép-dunántúli régióban jellemző (11,5%). A szolgáltatást igénybe vevők által fizetett költség-hozzájárulás átlagos aránya Közép-Magyarországon 0,0%, Észak-Alföldön 1,8%, ugyanakkor Dél-Dunántúlon 3,2%. Végül az egyéb forrás jelenléte a nyugat-dunántúli szolgáltatóknál a legmagasabb (1,4%), ugyanakkor Közép-Magyarországon, Észak- és Dél-Alföldön nem találunk ilyen forrásból származó bevételt. (Ez esetben is szükséges megjegyezni, hogy Közép-Magyarországról egyetlen válasszal rendelkezünk e kérdés kapcsán.)

A tanya- és falugondnokok 47,7%-a (146) *vesz részt a képviselő-testületi üléseken*, 51,6%-uk (158) nem, 0,7%-ukról (2) nincs erre vonatkozó adatunk. Az önkormányzat munkájában való illetén részvétel jóval nagyobb arányban jellemző a falugondnoki (52,2%), mint a tanyagondnoki szolgálatok (29,3%) esetében. A település lélekszáma mentén csoportosított adatokból az derül ki, hogy a képviselő-testületi üléseken való részvétel kizárólag az ötezer főnél kisebb települések esetében tapasztalható. Leggyakrabban az ötszáz fő alatti települések tanya- és falugondnokai vesznek részt e munkában (56,8%), legkevésbé pedig a kettő- és ötezer fő közötti települések szolgáltatói (22,7%). Végül Közép-Magyarországon egyáltalán nem jellemző az ilyen típusú együttműködés, és Dél-Alföldön is csak a szolgáltatók 22,9%-ánál, ugyanakkor Dél-Dunántúlon a tanya- és falugondnokok 59,0%-a részt vesz az üléseken.

A tanya- és falugondnoki szolgálatokkal kapcsolatban természetesen az is fontos információ, hogy *jellemzően ki / kik döntenek a szolgáltatást igénylő rászorultságáról*. (Ez esetben a kitöltők több választ is megjelölhettek.) E döntési jogkör az esetek 78,1%-ában (239 település) jellemzően a polgármesteré. Őt követik gyakoriságban a tanya- és falugondnokok, akik 172 településen (56,2%) döntenek e kérdésben. A képviselőtestület 127 (41,5%), a jegyző 73 (23,9%), a háziorvos 52 (17,0%) a házi gondozó 37 (12,1%), az önkormányzat egyéb munkatársa pedig 18 (5,9%) településen dönt a rászorultságról. A legkevésbé gyakori,

hogy a döntést a falugyűlés hozza meg: ezt 5 település (1,6%) jelölte meg. Fenti válaszokon kívül 16 település (5,2%) jelezte, hogy szociális szakember hozza meg a döntést (leggyakrabban a Gondozási Központ vezetője), 2 településen (0,7%) az önkormányzat szociális bizottsága, végül szintén 2 település jelezte, hogy náluk a szolgáltatást minden lakos igényelheti, tehát nem vizsgálják a rászorultságot.

Arra vonatkozóan, hogy a 2004. évben összesen hány fő vette igénybe a szolgálatok segítségét, 275 esetben van információnk. E szerint az említett időszakban összesen 67 558 fő részére nyújtottak segítséget a szolgálatok. Közülük 14 845 fő (22,0%) 0-14 év közötti, 4726 fő (7,0%) 15-18 év közötti, 22 151 fő (32,8%) 19-59 év közötti, 13 146 fő (19,4%) 60-69 év közötti, végül 10 112 fő (15,0%) 70 éves vagy annál idősebb. A fennmaradó 2578 főről (3,8%) nincs erre vonatkozó adatunk. (A korosztálonkénti megoszlást 267 szolgálat jelölte meg.)

Az egyes életkori csoportok aránya ugyanakkor eltérő a különböző szempontok szerint. Így például a tanyagondnoki szolgálatoknál az igénybevevők között átlagosan 22,3%-ban, míg a falugondnoki szolgálatoknál átlagosan 19,8%-ban van jelen a 0-14 éves korosztály. A 15-18 évesek átlagos aránya 5,4% a tanyagondnoki, és 7,4% a falugondnoki szolgálatoknál. A 19-59 évesek átlagosan 23,6%-ban találhatók meg a tanyagondnoki szolgálatok igénybevevői között és 32,5%-ban a falugondnoki szolgálatok esetében. A 60-69 éves korosztály aránya átlagosan 26,0% a tanyagondnoki és 22,4% a falugondnoki szolgálatoknál. Végül a 70 éves vagy idősebb korosztály 23,3%-ban található meg a tanyagondnoki és 17,8%-ban a falugondnoki szolgálat igénybevevői között. A működtető település lélekszáma az alábbiképp differenciálja az adatokat. (Az összesített sorban szereplő arányok azért térnek el a már bemutatott értékektől, mert a táblázatban csak azok szerepelnek, kiknek életkorát ismerjük.)

13. sz. táblázat
Az egyes életkori csoportok átlagos aránya az igénybevevők között a település lélekszáma szerint

A település lélekszáma (fő)	Válaszadó települések száma	Az egyes korcsoportok átlagos aránya az igénybevevők között (%)				
		0 – 14 év	15 – 18 év	19 – 59 év	60 – 69 év	70 éves vagy idősebb
0 – 499	156	18,7	6,8	33,6	22,3	18,5
500 – 999	54	24,2	8,3	29,2	23,7	14,8
1 000 – 1 999	32	21,1	6,8	22,0	26,7	24,1
2 000 – 4 999	21	21,8	6,2	24,2	21,8	26,4
5 000 – 9 999	2	26,4	3,2	27,2	27,0	16,4
10 000 – 19 999	1	12,0	2,4	52,6	23,9	9,1
100 000 és felette	1	15,8	3,5	21,1	40,4	19,3

Összesített adat	267	20,3	7,0	30,6	23,2	19,0
-------------------------	------------	-------------	------------	-------------	-------------	-------------

Amint látható, a 0-14 éves korosztály átlagos aránya a tíz- és húszezer fő közötti települések esetében a legalacsonyabb (12,0%), míg az öt- és tízezer fő közötti települések esetében a legmagasabb (26,4%). A 15-18 éves korcsoport legkevésbé szintén a tíz- és húszezer fő közötti településeken van jelen az igénybevevők között (arányuk 2,4%), míg legjellemzőbben az ötszáz és ezer fő közötti településeken (8,3%). A 19-59 évesek átlagosan legkisebb arányban a százezer fős vagy a feletti működtető települések szolgálatait veszik igénybe (arányuk 21,1%), míg 52,6% a tíz- és húszezer fős település esetében. A 60-69 éves igénybevevők aránya a százezer fős vagy annál nagyobb települések esetében a legmagasabb (40,4%), és a kettő- és ötezer fő közötti települések esetében a legalacsonyabb (21,8%). Végül a 70 éves vagy annál idősebb korosztály átlagos aránya a kettő- és ötezer fő közötti települések esetében a legmagasabb (26,4%), és a tíz- és húszezer fős településeknél a legalacsonyabb (9,1%). Természetesen ezen arányok kapcsán is szükséges figyelembe venni, hogy az egyes kategóriákban igen eltérő számú válaszadó település található.

Végül a regionális különbségeket a 14. táblázat mutatja.

14. sz. táblázat

Az egyes életkori csoportok átlagos aránya az igénybevevők között a régió szerint

Régió	Válaszadó települések száma	Az egyes korcsoportok átlagos aránya az igénybevevők között (%)				
		0 – 14 év	15 – 18 év	19 – 59 év	60 – 69 év	70 éves vagy idősebb
Közép-Magyarország	1	45,7	2,1	27,1	17,9	7,1
Közép-Dunántúl	18	22,7	9,4	24,6	25,5	17,9
Nyugat-Dunántúl	47	19,0	6,4	25,6	26,5	22,5
Dél-Dunántúl	64	22,1	8,3	33,2	23,0	13,5
Észak-Magyarország	71	19,3	6,8	36,2	19,0	18,3
Észak-Alföld	32	21,2	7,7	32,4	21,6	17,4
Dél-Alföld	34	18,4	3,8	22,3	27,7	28,3
Összesített adat	267	20,3	7,0	30,6	23,2	19,0

Figyelembe véve, hogy Közép-Magyarországról mindössze 1 település korosztályokra vonatkozó adatait ismerjük, szükségesnek látszik e régió figyelmen kívül hagyása. Így elmondhatjuk, hogy a legfiatalabb korosztály átlagos aránya az igénybevevők között Dél-Alföldön a legalacsonyabb (18,4%), és Közép-Dunántúlon a legmagasabb (22,7%). A 15-18 éves igénybevevők aránya szintén a Dél-Alföldön a legalacsonyabb (3,8%), és szintén a Közép-Dunántúlon a legmagasabb (9,4%). Átlagosan legalacsonyabb arányban a 19-59 éves korcsoport újfent a dél-alföldi régióban van jelen (22,3%), leginkább azonban az észak-magyarországi régióban (36,2%). A 60-69 éves korosztály átlagos aránya az összes igénybevevő közt ugyanakkor Észak-Magyarországon a legkisebb (19,0%), és Dél-Alföldön a legnagyobb (27,7%). Majd a legidősebb korosztály legkisebb átlagos aránya Dél-Dunántúlon található (13,5%), legnagyobb aránya pedig Dél-Alföldön (28,3%).

Az igénybevevők egyéb jellemzőivel kapcsolatban a következőket tudjuk: 7059 fő (az összes általunk ismert igénybevevő 10,5%-a) munkanélküli, 6744 fő (10,0%) magát romának valló személy, 2154 fő (3,2%) gyesen, gyeden lévő szülő, 7100 fő (10,5%) munkavállaló, végül 5742 fő (8,5%) jövedelemmel nem rendelkező személy. Természetesen e jellemzők alapján nem besorolható az összes igénybevevő (pl. a gyermekek), és az egyes kategóriák között lehetnek átfedések. Továbbá a települések igen változó mértékben adtak választ az igénybevevők ezen jellemzőire vonatkozóan, tehát valószínű, hogy a bemutatott arányok a valóságos értékeknél alacsonyabbak.

Azzal kapcsolatban, hogy a tanya- és falugondnokok az általuk nyújtott szolgáltatásokat hány alkalommal és hány fő részére nyújtották a 2004. évben, igen eltérő válaszolási arányokkal találkozunk, ebből kifolyólag meglévő válaszaink összevetése más adatokkal nem

megoldható. A helyzetből adódóan tehát a rendelkezésünkre álló válaszok ismertetésére szorítkozunk.

15. sz. táblázat

A tanya- és falugondnokok által a 2004. évben nyújtott szolgáltatások

A szolgáltatás megnevezése	Választ adók száma	Hány alkalommal végezték a tevékenységet?	Választ adók száma	Hány fő részére nyújtották a szolgáltatást?
közreműködés étkeztetésben	245	115 184	241	63 565
közreműködés házi segítségnyújtásban	221	48 194	208	11 438
közreműködés közösségi és szociális információk szolgáltatásában	201	31 947	175	44 871
háziorvosi rendelésre szállítás	243	18 209	233	20 629
egyéb egészségügyi intézménybe szállítás	245	10 002	236	10 675
gyógyszerkiváltás	256	36 367	241	55 258
gyermekek óvodába, iskolába szállítása	197	27 359	191	15 053
egyéb gyermekszállítás	238	7 886	226	13 512
közösségi művelődési, sport- és szabadidős tevékenységek szervezése, segítése	232	4 902	205	31 118
egyéni hivatalos ügyek intézésének segítése, lakossági igények továbbítása	237	20 171	221	25 956
egyéb lakossági szolgáltatások	201	12 894	188	16 868
ételszállítás önkormányzati intézménybe	172	26 542	152	60 859
szociális és egyéb önkormányzati információk közvetítése a lakosság részére	211	15 590	184	86 551
falugondnoki szolgálat működtetésével kapcsolatos teendők	207	18 751	134	18 622
árubeszerzés önkormányzati intézmények részére	236	10 468	160	20 675
közhasznú munkák irányítása	191	24 482	171	7 001
egyéb önkormányzati hivatalos ügyek intézése, segítése	232	19 118	164	18 968

Fenntartásokkal ugyan, de annyit elmondhatunk, hogy a leggyakrabban nyújtott szolgáltatás az étkeztetésben való közreműködés, melyet 245 válaszadó összesen 115 184 alkalommal nyújtott, a legkevésbé gyakori tevékenység pedig a közösségi, művelődési, sport- és szabadidős tevékenységek szervezése, segítése, hiszen 232 válaszadó mindössze 4902 alkalommal végezte. Ugyanakkor ha az egyes szolgáltatásokat igénybe vevők számát nézzük, a legjellemzőbb – pontosabban legtöbb embert elérő – szolgáltatás a szociális és egyéb önkormányzati információk közvetítése a lakosság részére, melyet 184 válaszadó összesen 86 551 igénybevevő számára nyújtott. A legkevesebb igénybevevőt pedig a közhasznú munkák irányítása érintett: ezt a szolgáltatást 171 válaszadó 7001 személy esetében nyújtotta.

A tanya- és falugondnokok között 86,9%-ban *férfiakat* találunk (266 fő), és csak 12,4%-ban vannak jelen a *nők* (38 fő). Két fő esetében (0,7%) nincs erre vonatkozó információnk. A nők jelenléte a tanyagondnokok között némiképp magasabb (17,2%), mint a falugondnokok között (11,1%). Az ötezer főnél nagyobb, tanya-, illetve falugondnoki szolgálatot működtető településeken nem találunk nőket e feladatkör ellátói között, arányuk azonban meglehetősen magas (28,6%) a kettő- és ötezer fő közötti települések esetében. Végül a régiós különbségekről: legnagyobb arányban a közép-magyarországi régióban találkozunk női tanya- vagy falugondnokkal, hiszen arányuk 50,0%. Ehhez fontos információ ugyanakkor, hogy e régióból mindössze két főről van tudomásunk, aki ilyen feladatot lát el. A legalacsonyabb női jelenlétet pedig a nyugat-dunántúli régióban találjuk, itt ugyanis mindössze 7,7% a nők aránya e funkcióban.

Arra a kérdésre, hogy *a tanya- vagy falugondnok helyben, azaz a szolgálatot működtető településen lakik-e*, szintén 304 fő esetében van információnk, mely szerint 97,0%-ban (295 fő) helybéli, 3,0%-ban (9 fő) nem helybéli látja el a vizsgált feladatokat. A tanyagondnokok között valamivel kevesebben vannak a helyben lakók (arányuk 94,9%), mint a falugondnoki szolgálatok esetében (97,5%). A működtető település lélekszáma mentén lényeges eltérések nem találhatók, hiszen a helyben lakó szolgáltatók aránya minden kategóriában meghaladja a 90,0%-ot. Az ötezer főnél kisebb települések esetében a helyben lakó tanya- és falugondnokok aránya 93,8% (ezer és kétezer fő közötti települések) és 97,8% (ötszáz fő alatti települések) között található, míg az ötezer főnél nagyobb települések esetében a tanya- és falugondnokok minden esetben helybéliek. Végül a régiós különbségek sem számottevőek: a közép-magyarországi, a közép-dunántúli és a dél-alföldi régióban minden tanya- és falugondnok helybéli, a többi régióban pedig arányuk 94,3% (Észak-Alföld) és 98,1% (Nyugat-Dunántúl) között mozog.

A településen lakó tanya- és falugondnokok között egyébként 57,6%-ban találjuk meg azokat, akik születésüktől fogva a településen élnek, 37,3%-ban azokat, akik „bevándorlónak” tekinthetők, tehát eddigi életük egy részében nem a településen éltek, végül 5,1%-ukról nincs erre vonatkozó adatunk. A tanyagondnokok között valamelyest magasabb arányban találhatók meg a helyben születettek, hiszen arányuk 68,6%, míg a falugondnokok esetében 58,8%. Többnyire az ötezer főnél kisebb településen találunk nagyobb arányban helyben született tanya- és falugondnokokat: arányuk 55,4% (ötszáz és ezer fő közötti települések) és 75,0% (ezer és kétezer fő közötti települések) között található. Az ötezer főnél nagyobb települések

esetében azonban a helyben született falu- és tanyagondnokok aránya 0,0% (tíz- és húszezer fő közötti települések) és 50,0% (öt- és tízezer fő közötti települések) között mozog. A régiók között is tapasztalunk differenciát: a közép-dunántúli régióban a legkevésbé jellemző a helyben született tanya- és falugondnokok aránya (45,0%), míg a legmagasabb (69,9%) az észak-magyarországi régióban.

A tanya- és falugondnokok *életkorát* 301 fő esetében ismerjük, mely szerint a legfiatalabb e feladatot ellátó személy 23 éves, míg a legidősebb 66 éves. Átlagos életkoruk 44,9 év. Adataink alapján a tanyagondnokok átlagos életkora 47,6 év, a falugondnokoké 44,3 év. Különbségeket a tanya- és falugondnokok életkorát tekintve találunk az eltérő nagyságú települések között is, bár tendenciát nem fedezhetünk fel. Annyit elmondhatunk, hogy a legfiatalabb (átlagosan 42 éves) tanya- és falugondnokok olyan szolgálatnál dolgoznak, melynek működtetője százezer fős vagy annál nagyobb település. A legidősebbek (átlagosan 54,5 évesek) pedig az öt- és tízezer fő közötti települések szolgálatainál tevékenykednek. Végül a régiók közötti eltérés nem számottevő: a legfiatalabb (átlagosan 43,3 éves) tanya- és falugondnokok Közép-Dunántúlon, míg a legidősebbek (47,4 éves) Dél-Alföldön végzik tevékenységüket.

A tanya- és falugondnokok *iskolai végzettségét* tekintve az alábbiakat tapasztaljuk: 2 fő (0,7%) rendelkezik nyolc általános iskolai osztállyal alacsonyabb végzettséggel, 37 fő (12,1%) nyolc általánost, 190 fő (62,1%) szakmunkásképzőt végzett, 72 fő (23,5%) középiskolai érettségivel, míg 2 fő (0,7%) főiskolai, egyetemi végzettséggel rendelkezik. Három főről nincs adatunk. A kevesebb mint nyolc általános iskolai osztály végzett ellátók falugondnokként dolgoznak. A legfeljebb általános iskolát végzettek aránya a tanyagondnokként dolgozók között magasabb: 16,9%, míg a falugondnokok esetében 11,1%. A szakmunkásképzőt végzettek aránya ugyanakkor a falugondnokok között magasabb: 63,8%, míg a tanyagondnokok esetében 57,6%. A középiskolai érettségivel rendelkezők aránya közötti különbség elenyésző: 23,7% a tanyagondnokok és 23,9% a falugondnokok között. Főiskolai, egyetemi végzettséggel egy tanyagondnok (1,7%) és egy falugondnok (0,4%) rendelkezik. A települési önkormányzatok tanya- és falugondnokai között minden iskolai végzettségi kategóriát megtalálunk: kevesebb mint nyolc általánossal 0,7%-uk (2 fő) rendelkezik, főiskolai, egyetemi végzettséggel pedig 0,3%-uk (1 fő). A legjellemzőbb iskolai végzettség a szakmunkásképző: ez a települési önkormányzatok által alkalmazott tanya- és falugondnokok 63,6%-ának végzettsége. Az alapítványok, egyesületek által alkalmazott

tanya- és falugondnokok fele (2 fő) középiskolai érettségivel, negyede (1 fő) szakmunkásképzővel és szintén negyede (1 fő) főiskolai vagy egyetemi végzettséggel rendelkezik. Az egyetlen egyházi fenntartású szolgálat alkalmazottja középiskolai érettségivel bír. A szolgálatot működtető település nagysága és a tanya- és falugondnokok iskolai végzettsége közötti kapcsolatot az alábbi táblázat mutatja.

16. sz. táblázat
A tanya- és falugondnokok iskolai végzettsége a szolgálatot működtető település lélekszáma szerint

A tanya- és falugondnok iskolai végzettsége		A település lélekszáma (fő)							Összesen
		0 – 499	500 - 999	1 000 – 1 999	2 000 – 4 999	5 000 – 9 999	10 000 – 19 999	100 000 és felette	
kevesebb mint nyolc általános	fő	2	-	-	-	-	-	-	2
	%	1,1	-	-	-	-	-	-	0,7
nyolc általános	fő	22	7	3	4	-	1	-	37
	%	12,1	11,5	9,4	18,2	-	100,0	-	12,2
szakmunkásképző	fő	120	38	18	13	1	-	-	190
	%	65,9	62,3	56,3	59,1	50,0	-	-	62,7
középiskolai érettségi	fő	37	16	11	5	1	-	2	72
	%	20,3	26,2	34,4	22,7	50,0	-	66,7	23,8
főiskola, egyetem	fő	1	-	-	-	-	-	1	2
	%	0,5	-	-	-	-	-	33,3	0,7
Összesen	fő	182	61	32	22	2	1	3	303
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Láthatjuk az adatokból, hogy az ötszáz fő alatti települések esetében minden iskolai végzettség megjelenik, tehát a legalacsonyabb és legmagasabb egyaránt. A csoportok igen eltérő nagysága miatt az összehasonlítás nem teljesen megalapozott, az adatok inkább tájékoztató jellegűnek tekinthetők. Ugyanezen kérdés kapcsán a régiós adatok a következő táblázatban láthatók.

17. sz. táblázat
A tanya- és falugondnokok iskolai végzettsége a régió szerint

A tanya- és falugondnok iskolai végzettsége		Régió							Összesen
		Közép-M agyaro.	Közép-Du nántúl	Nyugat-D unántúl	Dél-Duná ntúl	Észak-Ma gyaro.	Észak-Alf öld	Dél-Alföld	
kevesebb mint nyolc általános	fő	-	-	-	-	1	1	-	2
	%	-	-	-	-	1,2	2,9	-	0,7
nyolc általános	fő	2	1	5	8	7	7	7	37
	%	100,0	4,8	9,6	10,4	8,6	20,0	20,0	12,2
szakmunkásképző	fő	-	16	38	46	55	14	21	190
	%	-	76,2	73,1	59,7	67,9	40,0	60,0	62,7
középiskolai érettségi	fő	-	4	9	22	18	12	7	72
	%	-	19,0	17,3	28,6	22,2	34,3	20,0	23,8
főiskola, egyetem	fő	-	-	-	1	-	1	-	2
	%	-	-	-	1,3	-	2,9	-	0,7
Összesen	fő	2	21	52	77	81	35	35	303
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kevesebb mint nyolc általános iskolai osztályt végzett tanya- és falugondnokokat az észak-magyarországi és az észak-alföldi régióban találunk. A legfeljebb általános iskolát végzett tanya- és falugondnokok legnagyobb arányban (100,0%) a közép-magyarországi régióban tevékenykednek, bár ez esetben is mindössze két főről van szó. A szakmunkásképzőt végzettek aránya a közép-dunántúli régióban a legmagasabb (76,2%) és az észak-alföldi

régióban a legalacsonyabb (40,0%) és egyben e régióban a legjellemzőbb (34,3%) a középiskolai érettségivel rendelkező szolgáltatók aránya. Főiskolai vagy egyetemi végzettséggel rendelkező tanya- és falugondnokokat a dél-dunántúli, valamint az észak-alföldi régióban találunk.

Ami a tanya- és falugondnokok *képzettségét* illeti, igen változatos a kép, ezért csak az e tevékenységhez köthető képzettségekről teszünk említést. Az adatbázisban szereplők közül 272 fő szakmáját ismerjük. Közülük 19 fő (7,0%) végezte el a falu- és tanyagondnokok számára szervezett képzést, és 5 fő (1,8%) rendelkezik szociális képzettséggel (szociális ápoló, gondozó, szociális asszisztens, szociális munkás).

Arra vonatkozóan, hogy a tanya- és falugondnokok *mióta végzik ezt a tevékenységet*, 296 főről van adatunk. E szerint 3 főről (1,0%) tudjuk, hogy még nincs egy éve, hogy ilyen minőségben dolgozik, és 1 főről (0,3%), hogy 16 éve, tehát a válaszadóink közül leghosszabb ideje végzi ezt a tevékenységet. A 296 fő esetében a tanya- és falugondnokként eltöltött idő átlagosan 5,7 év. A tanyagondnokok ennél valamivel hosszabb időt töltöttek már el e funkcióban, hiszen esetükben az átlagos érték 6,3 év, míg a falugondnokok esetében az összesített értéknél valamivel alacsonyabb, 5,6 év. A települési önkormányzati fenntartású szolgálatoknál átlagosan 5,7 éve, a civil fenntartásúaknál átlagosan 6,8 éve, és az egyházi fenntartású szolgálatnál átlagosan 8 éve dolgoznak a tanya- és falugondnokok. A működtető település nagysága és a szolgálatnál eltöltött idő közötti összefüggés nem tűnik szorosnak, azaz az átlagok hullámzóak, ezért csak a szélső értékeket jelezzük: legkevesebb ideje (átlagosan 5,2 éve) az ötszáz és ezer fő közötti településeken, leghosszabb ideje (átlagosan 7 éve) a százezer fős vagy annál nagyobb települések szolgálatainál dolgoznak a tanya- és falugondnokok. Végül a régiók kapcsán szintén a szélső értékeket bemutatva: a legrövidebb időt a közép-dunántúli szolgálatok tanya- és falugondnokai töltötték el funkciójukban (átlagosan 4,0 évet), míg a leghosszabb időt (átlagosan 7,1 évet) az észak-alföldi régióban.

Azt, hogy *a tanya- és falugondnokok milyen területen dolgoztak ebbéli tevékenységük megkezdése előtt*, az alábbi táblázat mutatja, mely 302 fő adatait tartalmazza.

18. sz. táblázat

A terület, melyen a tanya- és falugondnokok a tevékenységük megkezdése előtt dolgoztak

A terület, melyen a tanya- és falugondnokok a tevékenység megkezdése előtt dolgoztak	A tanya- és falugondnokok	
	száma (fő)	aránya (%)
ez az első munkahelye	4	1,3
munkanélküli volt	52	17,2
közigazgatás	24	7,9
oktatás	4	1,3
kulturális	1	0,3
egészségügy	2	0,7
szociális	17	5,6
egyéb szolgáltatás	47	15,6
mezőgazdaság	64	21,2
ipar	50	16,6
egyéb	37	12,3
Összesen	302	100,0

Amint látható, adatbázisunkban leginkább olyan tanya- és falugondnokok szerepelnek, akik e tevékenység megkezdése előtt mezőgazdasági területen dolgoztak (arányuk 21,2%). Őket követik azok, akik munkanélküliek voltak (17,2%), majd azok, akik az ipar területén tevékenykedtek (16,6%). Legkevésbé olyan személyekkel találkozunk, akik kulturális (0,3%), illetve egészségügyi (0,7%) területen dolgoztak korábban. A korábban szociális területen dolgozók aránya 5,6%.

A szolgálat típusa a következőképp differenciálja az adatokat.

19. sz. táblázat

A terület, melyen a tanya- és falugondnokok a tevékenységük megkezdése előtt dolgoztak – a szolgálat típusa szerint

A terület, melyen a tanya- és falugondnokok a tevékenység megkezdése előtt dolgoztak	A szolgálat típusa				Összesen	
	tanyagondnoki		falugondnoki			
	fő	%	fő	%	fő	%
ez az első munkahelye	2	3,4	2	0,8	4	1,3
munkanélküli volt	7	11,9	45	18,6	52	17,3
közigazgatás	6	10,2	18	7,4	24	8,0
oktatás	1	1,7	3	1,2	4	1,3
kulturális	-	-	1	0,4	1	0,3
egészségügy	-	-	2	0,8	2	0,7
szociális	10	16,9	7	2,9	17	5,6
egyéb szolgáltatás	10	16,9	36	14,9	46	15,3
mezőgazdaság	12	20,3	52	21,5	64	21,3
ipar	4	6,8	46	19,0	50	16,6
egyéb	7	11,9	30	12,4	37	12,3
Összesen	59	100,0	242	100,0	301	100,0

Az adatok szerint a legnagyobb eltérést a két szolgáltatás-típus között a szociális terület kapcsán találunk: míg a tanyagondnokok 16,9%-a dolgozott szociális területen, mielőtt tanyagondnokként elhelyezkedett, addig a falugondnoknak mindössze 2,9%-a. Hasonló nagyságrendű eltérést tapasztalunk az ipar kapcsán, bár ez esetben a falugondnokok aránya magasabb: 19,0%-uk dolgozott e területen korábban, míg a tanyagondnokoknak csak 6,8%-a. Ugyancsak nagyobb – 5,0% feletti – eltérést találunk a munkanélküliség kapcsán: a tanyagondnok 11,9%-a, a falugondnokok 18,6%-a volt munkanélküli a tanya- és falugondnoki tevékenység megkezdése előtt.

Tekintettel arra, hogy adatbázisunkban főként olyan tanya- és falugondnokok adatai találhatók, akik települési önkormányzati fenntartású szolgálatnál dolgoznak, e csoport adatai nem térnek el jelentősen az 5. sz. táblázatban bemutatott értékektől, ebből eredően elégségesnek mutatkozik a másik két fenntartói csoport részletesebb bemutatása. A civil fenntartású szolgálatoknál dolgozó négy tanya- és falugondnok az alábbi területeken dolgozott tevékenysége megkezdése előtt: 1 főnek ez az első munkahelye, 1 fő korábban munkanélküli volt, 1 fő egyéb szolgáltatási területen, 1 fő pedig egyéb területen dolgozott. Az egyházi fenntartású szolgálat alkalmazottja egyéb szolgáltatási területen tevékenykedett korábban.

A működtető település lélekszáma és a falu- és tanyagondnokok korábbi tevékenységei közötti kapcsolatot láthatjuk az alábbi táblázatban.

20. sz. táblázat:
A terület, melyen a tanya- és falugondnokok a tevékenységük megkezdése előtt dolgoztak – a működtető település lélekszáma szerint

A terület, melyen a tanya- és falugondnokok a tevékenység megkezdése előtt dolgoztak		A település lélekszáma (fő)							Összesen
		0 – 499	500 - 999	1 000 – 1 999	2 000 – 4 999	5 000 – 9 999	10 000 – 19 999	100 000 és felette	
ez az első munkahelye	fő	1	2	-	-	-	-	1	4
	%	0,6	3,2	-	-	-	-	33,3	1,3
munkanélküli volt	fő	35	10	5	1	1	-	-	52
	%	19,4	16,1	15,6	4,5	50,0	-	-	17,2
közigazgatás	fő	10	7	3	3	-	1	-	24
	%	5,6	11,3	9,4	13,6	-	100,0	-	7,9
oktatás	fő	1	-	1	2	-	-	-	4
	%	0,6	-	3,1	9,1	-	-	-	1,3
kulturális	fő	1	-	-	-	-	-	-	1
	%	0,6	-	-	-	-	-	-	0,3
egészségügy	fő	-	1	1	-	-	-	-	2
	%	-	1,6	3,1	-	-	-	-	0,7
szociális	fő	6	3	2	6	-	-	-	17
	%	3,3	4,8	6,3	27,3	-	-	-	5,6
egyéb szolgáltatás	fő	24	11	7	2	1	-	2	47

	%	13,3	17,7	21,9	9,1	50,0	-	66,7	15,6
mezőgazdaság	fő	45	9	7	3	-	-	-	64
	%	25,0	14,5	21,9	13,6	-	-	-	21,2
ipar	fő	37	10	2	1	-	-	-	50
	%	20,6	16,1	6,3	4,5	-	-	-	16,6
egyéb	fő	20	9	4	4	-	-	-	37
	%	11,1	14,5	12,5	18,2	-	-	-	12,3
Összesen	fő	180	62	32	22	2	1	3	302
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Az eltérő csoportnagyságok okán ez esetben sem lehet megfelelő az összehasonlítás, ám tendenciát egy-két szempont esetében felfedezhetünk, főként, ha csak az ötezer főnél kisebb lélekszámmal rendelkező településeket tekintjük. Így például azt látjuk, hogy a falu-, illetve tanyagondnoki tevékenység előtt az iparban dolgozók aránya a település lélekszámának emelkedésével csökken. A szociális terület kapcsán azonban ellentétes a tendencia, hiszen ez esetben minél nagyobb a település (ám még nem haladja meg az ötezer főt), annál nagyobb arányban találkozunk olyan személlyel, aki korábban e területen dolgozott. A többi terület kapcsán az értékek meglehetősen hullámzóan alakulnak. Végül a regionális különbségek az alábbiaképp alakulnak.

21. sz. táblázat
A terület, melyen a tanya- és falugondnokok a tevékenységük megkezdése előtt dolgoztak
– a régió szerint

A terület, melyen a tanya- és falugondnokok a tevékenység megkezdése előtt dolgoztak		Régió							Összesen
		Közép-M agyaro.	Közép-Du nántúl	Nyugat-D unántúl	Dél-Duná ntúl	Észak-Ma gyaro.	Észak-Alf öld	Dél-Alföld	
Ez az első munkahelye	fő	-	-	-	-	1	2	1	4
	%	-	-	-	-	1,2	5,9	2,8	1,3
munkanélküli volt	fő	-	3	6	16	18	4	5	52
	%	-	15,0	11,5	20,8	22,2	11,8	13,9	17,2
közigazgatás	fő	-	2	4	5	5	5	3	24
	%	-	10,0	7,7	6,5	6,2	14,7	8,3	7,9
oktatás	fő	-	-	-	3	-	1	-	4
	%	-	-	-	3,9	-	2,9	-	1,3
kulturális	fő	-	-	-	1	-	-	-	1
	%	-	-	-	1,3	-	-	-	0,3
egészségügy	fő	-	1	-	-	-	-	1	2
	%	-	5,0	-	-	-	-	2,8	0,7
szociális	fő	-	1	3	3	1	4	5	17
	%	-	5,0	5,8	3,9	1,2	11,8	13,9	5,6
egyéb szolgáltatás	fő	1	4	7	12	14	5	4	47
	%	50,0	20,0	13,5	15,6	17,3	14,7	11,1	15,6
mezőgazdaság	fő	1	2	9	17	19	7	9	64
	%	50,0	10,0	17,3	22,1	23,5	20,6	25,0	21,2
ipar	fő	-	4	15	11	14	3	3	50
	%	-	20,0	28,8	14,3	17,3	8,8	8,3	16,6
egyéb	fő	-	3	8	9	9	3	5	37

	%	-	15,0	15,4	11,7	11,1	8,8	13,9	12,3
Összesen	fő	2	20	52	77	81	34	36	302
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A közép-magyarországi régióban dolgozó két fő az egyéb szolgáltatások, illetve a mezőgazdaság területén dolgozott, mielőtt elkezdett volna tanya-, illetve falugondnökként tevékenykedni. A Közép-Dunántúl szolgáltatói egyötöd-egyötöd arányban az egyéb szolgáltatások és az ipar területén dolgoztak. A közép-dunántúli régióban egyértelmű az ipar fölénye (28,8%) e kérdés kapcsán. Ugyanakkor Dél-Dunántúlon, Észak-Magyarországon, Észak- és Dél-Alföldön legnagyobb arányban olyan tanya- és falugondnokokat találunk, akik a mezőgazdaságban dolgoztak, mielőtt e feladatkört betöltötték volna.

Dr. Buda Béla

A közösségi ellátás elméleti megközelítése

A közösség fogalma

Közösség elsődlegesen olyan emberi kapcsolatrendszert jelent, amelyben az emberek rendszeresen vagy gyakran érintkeznek egymással. Ismerősi viszonyban állnak, és a közösség földrajzi helyéhez, hagyományaihoz és értékeihez viszonyítva határozzák meg önmagukat. A közösség a személyiség elsődleges élettere. A közösség emberi kapcsolatai átfedőek, gyakran összetett struktúrákat képeznek. Család, rokonság, szomszédság, munkahelyi viszonyok, helyi üzletek, piacok, vallási szervezetek, közigazgatási szervek, önkormányzatok stb. alkotják a helyi közösséget. Tágabb értelemben közösségnek fogható fel minden olyan kapcsolati háló, amelyben az egyén önálló szereppel vesz részt, amely számára fontos, és amely valamilyen érték- és érdekközösségen alapul. Gyakran a tág értelemben vett közösségek ma mintegy virtualizálódtak, tagjaik kommunikációs eszközök segítségével tartják a kapcsolatot egymással.

A közösség kommunikációs rendszer, társas erőforrás, amelynek eszközeit és szolgáltatásait igénybe lehet venni, és amelyben az egyén mások számára is az erőforrások része. A közösség az egyén társadalmi integrálódásának eszköze, szociális védőháló, az önazonosság egyik pillére és önmegvalósítási terepe. Általában a szociális viselkedés színvonalának fenntartója.

A közösség minden formájának fontos eleme, ahogy a közösségi kapcsolatok interakciós és kommunikációs múltja él és felidézhető a közösség tagjainak emlékezetében, és erre mint kontextusra a kommunikációban utalni lehet.

Közösségen belül tehát a kommunikáció felgyorsul, és sok olyan jelentés hordozására képes, amely a közösségen kívüliek számára esetleg érthetetlen. A közösség tehát megkönnyíti és hatékonyá teszi tagjainak kommunikációját egymással.

A közösség dinamikus vetülete

A közösség elsősorban szereprelációkon keresztül működik. Ezek társadalmilag és kulturálisan (hagyományozottan) meghatározott viselkedési normák kölcsönös elfogadásán, ismeretén, megvalósításán alapulnak, és az emberek kommunikációját, együttműködését szabályozzák. A szerepek a nemi, életkori viselkedéstől az alkalmi találkozásig menően az élet minden szférájára vonatkoznak. Aktivitásban maradnak fenn; az aktivitás folyamatos tanulást jelent. A tanulásban fontos a társas visszajelentés a szerepelőírásoktól való eltérésekkel kapcsolatosan. Ilyen minőségben a közösség a szereprelációkon keresztül a szociális viselkedéskontroll eszköze. A közösségen belüli szociális tanulás legaktívabb a gyermekkorban és a fiatalkorban, ilyenkor fokozatosan történik a szerepek tanulása és gyakorlása. Fontos elem a szociális tanulásban a modellkövetés és azonosulás. Ennek mintáit a közösség tagjai adják. A közösség az egyén körül rétegzett elsődleges kapcsolathálózat a család és a rokonság. Ehhez szervesen kapcsolódik a baráti kör, a szomszédság, majd pedig a növekvő gyermek ill. fiatal, oktató és képző intézményei. Később munkahelyei képeznek kapcsolathálókat. A közösség hivatalos szervezete és ennek szereprelációi a közösségi viszonyok tágabb kereteit alkotják.

A szociális tanulási folyamatok összességét egyénre vonatkoztatva, az életfolyamat során azonos kapcsolatformákon és intézményeken át halad. Közösségi szocializáció a felnőttkorban is folyik, ha lassabban is. Erre szükség lehet közösségek változásakor ill. váltoásaikor. (A modern szociális fejlődés során a közösségi rendszerek gyorsan változnak.) A közösségi integráció az egyes emberek szempontjából változó és egyenetlen mértékű, változik az életfolyamattal kapcsolatosan (pl. az idősödő ember

veszít közösségi kapcsolataiból és szociális szerepeiből), sokan eltávolodnak, visszahúzódnak szerepeiktől, kapcsolataiktól, mások izolálódnak vagy közösségen kívül rekednek. A közösségi integráció alacsony mértéke gyakran együtt jár a viselkedési személyiségzavarok, pszichiátriai megbetegedések, kémiaiszor-abúzusok és függőségek keletkezésével, vagy azok oki tényezője lehet.

Az addiktológiai közösségi ellátás szemléleti kerete

Az addiktológiai közösségi ellátás krónikus szerfüggő, ritkábban viselkedési addikcióban szenvedő emberekkel foglalkozik. Számukra folyamatos gondoskodást, szakszerű pszichoszociális és viselkedési felügyeletet és folyamatos terápiás segítséget (viselkedésfejlesztő ill. magatartáskorrekciós terápiát) nyújt. Alapvető célja, hogy az idült addiktológiai betegeket (a kliensek e krónikus állapotukban betegnek tekinthetők) közösségi életkeretekben tartsa, ott biztosítsa számukra a beilleszkedés feltételeit, és elősegítse, hogy absztinensek maradjanak. Fontos távlati cél az addikciótól való megszabadulás, a gyógyulás. A közösségi ellátás központi eleme, hogy nem csupán és nem elsősorban az ellátásban részt vevő addiktológus szakemberek (addiktológusok, pszichiáterek, más orvosok, pszichológusok, szociális munkások stb.) és szociális gondozók, ill. a közösségben folyó gyógyszeres kezelés vagy csoportos fejlesztés erőire bízva a személyiség változását és a szerfüggőség leküzdését, hanem ehhez a közösség természetes kapcsolatformáit és kommunikációs folyamatait használja fel. Ennek lényege, hogy segít fenntartani mindazokat a közösségi kapcsolatokat, amelyek – általában észrevétlenül – a közösség átlagos, normálisnak mondható tagjainak lelki egyensúlyát is őrzik. Ezen túlmenően igyekszik fejleszteni ezeket, és a szerfüggő egyént megpróbálja mind több új emberi kapcsolatba és szociális csoportba bevonni. Ilyen módon az addiktológiai ellátott általános közösségi integráltsága fokozódik, és ezzel személyisége is fejlettebb működési állapotokba kerül. Megnyílik számára a változás és magatartásmódosítás útja, gyakran új, szociálisan konstruktív viselkedésformák átvételén, tanulásán át. A közösségi addiktológiai ellátásban tehát érték és cél minden természetes

emberi kapcsolat a maga kommunikációs és szereprelációs folyamataival, kölcsönhatásaival. Ezek megkönnyítik a függő személyiségnek a benne lévő emocionális komplexusok, szociálisan hátrányos motivációs állapotok és énműködési gátlások feldolgozását. Általában előrelendíthetik a megakadt én- és identitásfejlődését.

Az addiktológiai közösségi ellátásban tehát a gondoskodással és a terápiával legalább egyenrangú a közösségi reintegrálás, amelytől reszocializáció és reaktivitás várható. Ezzel elérhető közelségbe kerül, hogy a szer okozta kielégülések és belső kompenzációk helyett a társas kapcsolatokban és szereprendszerekben találja meg önmegvalósítási területeit és örömeit a személyiség. Ennek során egyensúlyi állapotainak megőrzésében tudjon támaszkodni a természetes közösségi segítségformákra.

A pszichiátriai és az addiktológiai közösségi ellátás

A közösségi ellátás szemléleti keretei, „filozófiája” ugyanaz mindkét nagy krónikus betegségcsoportnál. Mindkét esetben hosszú időn át kialakuló személyiségzavarról van szó, amely a természetes közösségekből való kiszakadás, elidegenedés állapotait hozza létre. Ezek miatt a kórfolyamatok fokozottan haladnak előre, súlyosbodnak, esetleg adekvát gyógyszeres kezelés, szakszerű ápolás ellenére is. A megbetegítő vagy kórfenntartó tényezők között mindkét betegségcsoportban szerepet játszhatnak kóros, hibás közösségi folyamatok. Általában ilyen a kirekesztés, a megbélyegzés, címkézés, stigmatizáció, kritikus stresszterhelés. A közösségi ellátás keretében ezeket a kóros kommunikációs és relációs módozatokat igyekezni kell megszüntetni és egészséges közösségi folyamatokkal helyettesíteni. Módszereiben, struktúrájában, szakmai etikájában tehát a kétféle közösségi ellátás hasonló, illetve azonos jellegű.

Lényeges különbségek adódnak a kliens lelki kórtanából és jellegzetes viselkedési sémáiból. A *közösségi pszichiátriai ellátás* kliensei főleg skrizofén betegek, általában fiatalabbak, mint az addiktológiai betegek, gyakrabban élnek működő családban és

rokonsági rendszerben. Fő életproblémájuk a kiesés a munkaerőpiacból, korábbi foglalkozásuk folytatásának ellehetetlenülése. Tüneteik általában megzavarják a természetes emberi kommunikációs és interakciós folyamatokat, és érzelmi eltávolodást, elidegenedést okoznak. A kapcsolatokban téveszmék, téves (paranoid) attribúciók keletkeznek, és általában megzavarodik a kommunikációs kölcsönösség és egyenrangúság az együttműködésekben. A közösségi ellátásban azért nagy hangsúlyt kap a munkaköri ill. foglalkozási rehabilitáció és a szociális viselkedést fejlesztő tréning. A mai gyakorlatban a közösségi ellátás során a pszichiátriai betegek esetében szükséges az antipszichotikumok rendszeres szedése és az orvosi ellenőrzés. Számítani kell tüneti fellángolásokra, visszaesésekre. A betegek viselkedésében elsődleges a gátlás, indítékhiány, érzelmi rezonanciaképtelenség. Ezt szedett gyógyszerek gyakran átmenetileg kiváltják, vagy erősítik. Az öngyilkosság veszélye az ellátásban fennáll és folyamatos figyelmet igényel.

Közösségi addiktológiai ellátásban túlnyomórészt alkoholisták részesülnek, közöttük viszonylag kevés a nő (míg a pszichiátriai közösségi ellátásban a két nem aránya közel egyforma), és a betegek idősebbek. Ma még ritka a közösségi ellátásban az idült drogfüggő vagy más viselkedési addikcióban szenvedő. Az alkoholisták sokéves, rendszerint évtizedes vagy hosszabb rendszeres szerhasználat után válnak függővé. Szociális viselkedésük sok kárt szenved, különösen szerepviselkedéseikben elégtelenek, gyakran agresszív megnyilvánulásokra hajlamosak, de legalább a legfontosabb magatartási szabályok követésére képesek. Gyakori kognitív károsodásaik ellenére gondolkodásmódjuk és kommunikációjuk konvencionális (szemben a pszichiátriai betegek tüneteivel, amelyekben bizarr közléstartalmak, megzavart gondolkodási működés és a konvenciókkal ellentétes vagy azokhoz nem illeszkedő kommunikációs módok gyakoriak). Az addiktológiai beteg tehát képes a „normális” viselkedésre, mindaddig, amíg az élettel járó megterhelések és frusztrációk elviselése, feldolgozása, megoldása helyett a szerhasználatot nem választja, és amíg a vele szembeni szerepelvárásokkal nem ütközik. A társas normák megsértésének módja hasonlít a társadalmi deviancia olyan változataihoz, amelyekben nem a képesség, hanem a szándék hiányzik.

Az addiktológiai beteg emiatt gyakran ütközik a törvényes és államigazgatási renddel, szabálysértési eljárásokba, bűnügyekbe bonyolódik, amiért rendszerint szankciókat is alkalmaznak vele szemben (a krónikus pszichiátriai betegek normasértései betegségükből erednek, és ezért a szankciók alól felmentést kapnak, ill. a normasértő motivációs állapotot gyógykezeléssel igyekeznek korrigálni). Az addiktológiai betegnek nagyobb esélye van a társadalmi reintegrációra, ha a szerhasználatot, a szerfüggés megnyilvánulásait kontrollálják. Hátrány azonban az idősebb kor és az értelmi károsodás.

A pszichiátriai közösségi ellátásban nem ennyire fontos a sok és különféle emberi kapcsolat, közösségi védőháló léte a személyiség körül. Inkább a biztonságos és erős kapcsolatok, az érzelmi támaszformák a lényegesek. Nem szabad kommunikációkkal és interakciókkal túlterhelni a betegeket, mert a segítő kapcsolatok ekkor nehezen feldolgozható stresszterhelést jelentenek. Az addiktológiai betegek számára inkább korrektív, fejlesztő kihívás minden kommunikációs és kapcsolati alkalom, csoporttagság. Számukra fontosabb a szociális tanulás. A pszichiátriai közösségi ellátásban a biztonságos viselkedési gyakorlótér a lényeges. Bizonyos kommunikációs ill. viselkedési elégtelenségeket a természetes közösségek nehezen kompenzálnak, ebben szociális készségtréning, kommunikációs tréning, pszichoedukáció kell, hogy támogassa őket. Addiktológiai esetekben a relapszus valószínűsége ugyancsak nagy, a közösségi ellátásban külön foglalkozni kell a visszaesés megelőzésével. Öngyilkossági veszély kisebb mértékű, inkább kötött élethelyzeti ill. egzisztenciális krízisállapotokhoz kapcsolódva jelenhet meg. Mind a pszichiátriai, mind pedig az addiktológiai ellátásban az öngyilkosságveszély megnövekszik, ha depressziós tünetek jelentkeznek. Pszichiátriai esetekben ezek összefügghetnek pszichofarmakológiai mellékhatásokkal, míg addiktológiai esetekben krízisreakciók vagy komorbiditás következtében állnak elő.

A két betegcsoport között a közösségi ellátásban még nagyon sok tüneti, életvezetési, viselkedési, kommunikációs stb. különbség mutatkozhat, amelyek a tapasztalt gondozók

és koordinátorok számára megismerhetők, értelmezhetők és az ellátásban kezelhetők. Ilyen módon fontos a specializálódás egyik vagy másik közösségi ellátási formára.

A tanulmány az ICsSzEM-NCsSzI Addiktológiai Szakértői Munkacsoport tevékenységének keretében készült.

Rácz Andrea – Csurgó Bernadett

Ingatlan-visszaélések hajléktalanná vált áldozatai

Az ingatlanokkal, lakásbérleményekkel kapcsolatos visszaéléseket kisebb-nagyobb, egy bizonyos elkövetési magatartásra szakosodott, időnként erőszaktól sem visszariadó, egymástól független csoportok követik el, súlyos anyagi és lelki károkat okozva a sértetteknek. Az ingatlan-visszaélések áldozatai az életük során megszerzett legjelentősebb vagyonukat – otthonukat, lakásukat, lakhatási lehetőségüket – veszítik el, ezáltal hajléktalanná, jobb esetben a mikrokörnyezetük (család, barátok) segítségével lakáshasználókká, befogottakká válnak.

A lakóingatlanokkal, bérlakásokkal kapcsolatban elkövetett bűncselekmények a társadalom széles rétegeiben gyanút, nagyfokú veszélyérzetet, félelmet keltenek, ezáltal az ingatlan-nyilvántartás közhitelességébe, tágabb értelemben pedig a jogrendszerbe vetett bizalom össztársadalmi szinten csökken.

Az ingatlanokkal kapcsolatos visszaélések megszüntetése nemcsak a hatályos jogszabályok felülvizsgálatának a kérdése, hanem a társadalmi bűnmegelőzés szerves részeként össztársadalmi kérdés is. Az ingatlan-visszaélések elleni küzdelem széleskörű összefogást igényel, mely a jogalkotás és a jogalkalmazás, a büntetőpolitika és a szociálpolitika oldaláról is összehangolt együttműködést igényel. Az ingatlanokkal kapcsolatos bűncselekmények által generált lakossági félelmek elhárítása érdekében pedig a társadalom tagjainak minőségi tájékoztatására, valamint a sértettek jogainak és emberi méltóságának garantálására van szükség, ami döntéshozói elkötelezettséget, problémaérzékeny beavatkozást igényel.

Küzdelem az ingatlan-visszaélések ellen című kutatásunk célja, hogy átfogó ismereteket kapjunk az ingatlan-visszaélésekről, azok jogi, társadalmi, gazdasági, szociális okairól és körülményeiről, és ezek mentén policy jellegű javaslatokat dolgozzunk ki a hasonló cselekmények visszaszorítására, valamint a sértettek szélesebb körű védelmére, az áldozatok helyzetének rendezésére.

Kutatásunk 3 pillérre épül:

- jogi evaluáció

- az áldozatok helyzetének vizsgálata
- az áldozatokat segítő intézményi lehetőségek vizsgálata.

A kutatás három városra koncentrál. A kiválasztott városok: Budapest, Debrecen és Gyula. A kutatás keretén belül összesen 33 szakemberrel (jogalkalmazó, döntéshozó, segítő szakember) és 30 hajléktalanná vált áldozattal készítettünk interjút.

Jelen tanulmányunkban az ún. lakásmaffia fogalmi definiálása után az ingatlan-visszaélések hajléktalanná vált áldozatainak jelenlegi helyzetével, illetve jövőbeli kilátásaival foglalkozunk, végül pedig bemutatjuk a segítő szakemberek által megfogalmazott megoldási javaslatokat a hajléktalanná vált áldozatok problémáinak rendezése érdekében.

A lakásmaffia és célcsoportjai

Póczik Szilveszter a lakásmaffiát mint a posztkommunista időszak egyik jellegzetes bűncselekményét írja le. „Az ún. lakásmaffia fogalmával jelölt ingatlancsalások során kisebb bűnszövetségek vagy egyéni elkövetők, esetenként korrupt közhivatalnokok, ügyvédek, közvetítők, álvéők közreműködésével, hamisított közokiratok felhasználásával, valamint formailag kifogástalan, de kényszerrel vagy csalárd módon létrehozott szerződések segítségével, helyzetfelismerésben, érdekérvényesítő képességben korlátozott, nehéz helyzetbe került, illetve mesterségesen súlyosan megalázó vagy szorult pénzügyi helyzetbe hozott személyeket fosztanak meg lakóingatlanukhoz fűződő tulajdonosi vagy bérleti jogaiktól” (Póczik, 2004).

Az ingatlancsalások áldozatainak döntő többsége valamilyen módon maga is közrejátszik a bűncselekmény létrejöttében. A jogban járatlan eladók sokszor jogász vagy hivatalnok megbízhatóságára építve olvasatlanul írják alá a szerződést, nem tekintenek bele az ingatlan-nyilvántartásba, annak rendezetlenségét adott helyzetnek tekintik. Gyakran az írott szerződésen kívül, utólag bizonyíthatatlan szóbeli ígéretekre hagyatkoznak, engednek a látszólag előnyös ajánlatnak.

A Budapesti Ügyvédi Kamara feljegyzése a lakásmaffia célcsoportjait az alábbiakban határozza meg:

1.) Önkormányzati lakások elszegényedett bérlői, nagy rezsitartozással.

A bérlőnek cserelakást, valamint milliós nagyságrendű értékkülönböt ígérnek, aki az ajánlatot elfogadja, gondolván, hogy így továbbra is lesz lakhatási lehetősége, s megélhetését biztosítja a készpénz.

2.) Ingatlantulajdonnal rendelkező alkoholisták.

A leendő vevő a tulajdonos bizalmába férkőzik. A leittasodott személlyel adásvételi szerződést íratnak alá, amelyben a tulajdonos elismeri azon vételár felvételét, amelyet soha nem kapott meg.

3.) Megszorult emberek, akik uzsorakölcsönt fogadnak el.

Az uzsorakölcsönt nyújtó személyek a kölcsön biztosítékaul oly módon kérnek fedezetet, hogy ráveszik az adóst, kössön velük színlelt adásvételi szerződést. Az adásvételi szerződésben előlegként vagy foglalóként szerepel a vételár.

4.) Gondnokság alá helyezés nélkül cselekvőképtelenek, akikkel adásvételi szerződést íratnak alá.

Ezekre az esetekre többnyire 1-2 év után derül fény, a később készült igazságügyi orvos-szakértő véleményéből nem lehet megállapítani, hogy az okirat szerkesztésekor is teljesen cselekvőképtelen állapotban volt-e az eladó, ezért ezeket az ügyeket nehéz feltárni.

Rózsa Mária a manapság egyik „legdivatosabb” bűncselekménynek tartja az ingatlancsalásokat. Álláspontja szerint „az ingatlanokkal kapcsolatosan végrehajtott bűncselekmények nem jelentenek mást, mint a szervezett bűnözői körök piszkos pénzének tisztára mosását”.

Az ingatlancsalások elemzésekor a sértetté válás alábbi típusait különíti el:

Az elkövetők pénzösszeg ígéretével önkormányzati kapcsolataik révén felkeresnek idős, beteg, illetve alkoholfüggő embereket, akiknek nincsenek hozzátartozói. Ezek az emberek többnyire lerobbant, de az ingatlanpiacon értékes lakásokban élnek, egyedül. Bizalmukba férkőznek, majd előállnak az ajánlattal, hogy cseréljék kisebbre, vagy vásárolják meg kedvező áron az önkormányzattól. Sok esetben a vásárláshoz szükséges pénzt az elkövető adja.

Állás nélkül maradt emberek elhatározzák, hogy vállalkozásba kezdenek, de ehhez nem rendelkeznek tőkével. Ismerős ismerősén keresztül érkezik a segítő, aki hajlandó kölcsönt adni, bár a kamat kicsit magas, de úgy gondolják, ez könnyen visszafizethető a vállalkozás nyereségéből. A magánhitel fedezete rendszerint a sértett lakása.

A lakáskölcsönt felvevők közül sokan képtelenek fizetni a törlesztőrészletet és a rezsit. Az ilyenkor megjelenő „üzletemberek”, akik banki kapcsolataik révén kiderítik, hogy kik azok a személyek vagy családok, akik szorult helyzetbe kerültek, árverezés útján megszerzik a lakást, az ár azonban nem a lakás tényleges vételi ára; gyakran annyiért adják el a bankok, amennyi a tartozás összege volt.

Nehéz élethelyzetben lévő, többgyermekes, egyedülálló anyákat használnak ki jó megjelenésű, magukat jómódú üzletembernek kiadó személyek. Az elkövetők a gyermekek bizalmába férkőznek, az anyának házasságot ígérve csalják ki a lakást azzal az ígérettel, hogy fektessék vállalkozásba, melynek a nyereségéből másik lakást vehetnek.

Gyakran nagy értékű telekingatlan tulajdonosát fosztják meg tulajdonától. Az erre szakosodott személyek végigjárják a Buda környéki utcákat, és ingatlanbefektetési lehetőségekről érdeklődnek. Megtudják, hogy éppen melyik telek tulajdonosa halt meg, kik tartózkodnak külföldön, majd eladják a telket egy jóhiszemű vevőnek.

Ismert olyan eset is, amikor a kocsmáros alkoholistákkal üres lapokat irat alá, melyre később szerződés kerül. Előfordul, hogy az elfekvő osztályon dolgozó ápoló halálos betegek lakásait szerzi meg ajándékozási szerződéssel.

A Sors-Társak Egyesület tagjai lakásuktól megfosztott személyek. Az ingatlan-visszaéléseket, mint a rendszerváltással megjelenő új bűncselekmény-típust írják le, mely a törvényesség látszatával, a joggal való visszaéléssel családokat forгат ki lakásukból, otthonukból. Sajátos szervezett bűnelkövetési módszerről van szó. Az ingatlan-visszaéléseket lakásrablás-ügyeknek nevezik.

Az ingatlan-visszaélések hajléktalanná vált áldozatai helyzetének ismertetése előtt fontosnak tartottuk az ingatlan-visszaélések fogalmi definíciós keretének megrajzolását, hiszen a szakirodalom, a jogász- és civil társadalom az ingatlanokkal kapcsolatos bűncselekményeket mint lakásmaffia-tevékenységet, ingatlan csalást, lakásrablás-ügyeket írja le.

Fontos kiemelni, hogy az ingatlannal kapcsolatos visszaélések nem tekinthetők hazai vagy közép-kelet-európai jelenségnek. Németországban pl. a 90-es évektől 300 ezer család esett áldozatul csaló befektetési társaságok kis- és középjövedelműeknek szóló ingatlanhitelezési és nyugdíj-előtakarékossági akcióinak. Ezekben az ügyekben az adásvételi szerződés visszavonhatóságával, valamint a hitelkamat-kötelezettség megtámadhatóságával az Európai Bíróság nyújtott jogértelmezést (Póczik, 2004).

Ingatlan-visszaélések és azok áldozatai

A kutatás keretében 30 interjút készítettünk, melynek során 22 budapesti és 8 vidéki hajléktalant kérdeztünk meg. Elsőként az eseteket elemezzük, bemutatva az ingatlan elvesztések fő típusait, az elkövetés módjait és körülményeit. Ezt követően ismertetjük az áldozatok társadalmi-gazdasági helyzetét, szocio-ökonómiai státuszát.

A különböző esetek ismertetése során az ingatlan-visszaélések (hajléktalan) áldozatainak szemszögéből igyekszünk bemutatni, hogyan, milyen körülmények között veszítették el lakásukat, melyek a jellemző elkövetési módok. Továbbá elemezzük az áldozatok korábbi és jelenlegi szociális helyzetét. Arra keressük a választ, hogy kik alkotják a leginkább veszélyeztetett csoportokat, illetve kik és milyen tényezők miatt válnak lakásuk elvesztése után hajléktalanná. Fontos hangsúlyozni, hogy csak azokat az áldozatokat kerestük fel, akik ingatlanuk elvesztése után megjelentek a hajléktalanellátó-rendszerben. A lakásmaffia

áldozatait összefogó Sorstársak Egyesület adatbázisába eddig közel háromezer kisemmizett, megkárosított ember jelentkezett, de pontos adatok sehol nincsenek a károsultakról.

A lakásmaffia-tevékenység visszaszorításáról szóló országgyűlési határozatot a parlament 2004-ben fogadta el, ám az áldozatokat segítő eszköztár vagy pénzalap jelenleg sincs. Az ingatlan-visszaélések egyik lehetőségi feltétele a jogi kiskapu. Ilyen rés vagy kiskapu zárulhat be az ingatlan-nyilvántartás naprakész rendszerének létrehozásával. Ez a megelőzést szolgáló intézkedés azonban nem kártalanítja azokat a jogsértett, kisemmizett embereket, akiknek az ügye már elévült, ezért esélyük sincs egyedi jogorvoslatra. Mint ahogyan nincs garancia összekuporgatott vagyonuk vagy lakásuk visszaszerzésére azoknak sem, akik hosszú évekig pereskednek.

Az áldozat viktimológiai terminus. Az áldozat fogalmát illetően ki kell emelnünk az ENSZ 20/34. sz. határozatát, amely a Nyilatkozat a bűncselekmény és a hatalommal való visszaélés áldozatainak nyújtandó igazságtétel alapvető elveiről címet viseli. Ennek 1. pontja az áldozat fogalmát a következő módon határozza meg:

„Az 'áldozat' azokat a személyeket jelenti, akik – egyénileg vagy közösen – sérelmet szenvedtek, beleértve a testi vagy szellemi sérülést, érzelmi szenvedést, gazdasági veszteséget, vagy alapvető jogaik lényeges csorbítását olyan cselekmények vagy mulasztások által, amelyek sértik a tagállamokban érvényes büntetőtörvényeket, beleértve a hatalommal való bűnös visszaélést tilalmazó törvényeket.” A deklaráció következő pontja szerint az „áldozat” minősítés akkor is megilleti az egyént, ha az elkövetőt nem kerítették kézre, illetve tekintet nélkül arra, hogy letartóztatták-e vagy sem, elítélték-e vagy sem, az áldozat fogalmát pedig kiterjeszti az áldozat közvetlen közeli családtagjaira és eltartottjaira is, valamint azokra, akik az áldozatnak nyújtott segítség közben – emiatt vagy ezzel összefüggésben – szenvedtek sérelmet.

Lakásmaffia esetek

A 90-es évek közepétől egyre többen foglalkozik a sajtó az ingatlan-visszaélésekkel. Az első nyilvánosságot kapott esetek a 90-es évek közepére tehetők. Eladósodott, munkanélkülivé vált embereket, védtelen idős nyugdíjasokat vettek célba a bűnözőcsoportok. Sok esetben

uzsorakamatra adtak hitelt, fedezetül követelve a lakást. Mások egyszerűen erőszakkal írták alá az adásvételi szerződést. A köznyelv szerint lakásmaffia által elkövetett bűncselekmények azonban nem tekinthetők klasszikus maffia jellegű bűnözésnek, mert nincs az egész országra kiterjedő hálózat. Az áldozatokkal készített interjúk is azt mutatják, hogy több, kisebb csoportról van szó, amelyek a szervezettség különböző fokán állnak, az erőszakos lakásfoglalóktól az ügyvédi háttérrel is rendelkező fehérgalléros bűnözőkig.

Az interjúk alapján öt típusát különböztethetjük meg az ingatlan elvesztése okának:

- csalás, álszerződés
- erőszakkal elvették
- rokonok vették el
- családi viszály, válás
- egyéb: pl. adósság, uzorakölcsön.

A megkérdezettek között legtöbben (10) csalás következményeként, álszerződés megkötésével veszítették el ingatlanukat. Jellemző még, hogy rokonok vették el az áldozattól a házat, lakást (8). Viszonylag nagy számban találunk a megkérdezettek között olyanokat, akiket erőszakkal fosztottak meg tulajdonuktól (6). A megkérdezettek közül néhányan (4) családi viszály kapcsán, nem tisztázott és nem rendezett jogi keretek következtében váltak hajléktalanná. Találunk olyan esetet is (2), amikor a felhalmozott adósságok miatt uzorakölcsönt vettek fel a kérdezettek, utóbb a tartozást nem tudták kiegyenlíteni, így veszítették el lakóingatlanukat.

1.

táblázat

Hogyan veszítette el a lakását?

	N	%
Elcsalták, álszerződés	10	33,3
Családi válság: válás stb.	4	13,3
Rokonok vették/csalták el	8	26,7
Erőszakkal elvették,	6	20,0

kényszerítették		
Egyéb: adóság, stb.	2	6,7
Összesen	30	100,0

Az ingatlan-visszaélések klasszikus példájának tekinthetők tehát azok esetek, ahol csalással, álszerződés aláírásával, a jóhiszemű eladó megtévesztésével veszik el az áldozat ingatlantulajdonát. Az ingatlan-visszaélések ezen típusát jól példázza a következő eset.

Élettársa halála után L. M. örökölt egy 40 m²-es összkomfortos lakótelepi lakást. Egy év alatt azonban több százezer forint díjhátralékot halmozott föl, gondjai miatt ekkor vetődött fel benne először, hogy kisebbre próbálja cserélni a tartozással együtt lakását.

A kocsmában ismerte meg azt a háromfős társaságot, amelynek tagjai a későbbiekben kicsalták tőle a lakást. Egy férfi és egy fiatal pár képezte a társaságot. Beszédbe elegyedtek L. M-mel, később egyre többet találkoztak, összebarátkoztak. Hamar kiderült, hogy L. M-nek díjhátralék-tartozása van. Az említett férfi nagyon segítőkésznek mutatkozott. Kapóra jött továbbá, hogy az ifjú párnak éppen szándékában állt beköltözni a városba. L. M. ingatlanáért cserébe ők egy településen kívüli, félkomfortos házat tudtak felajánlani.

L. M.-nek tetszett a csere gondolata. Felajánlotta, hogy megmutatja a lakását. A lakás megtekintése során a férfi megígérte, hogy miután a csere lebonyolódik, az egész díjhátralékot ők fizetik, és még kétszázezer forint kézpénzt is adnak L. M.-nek, mivel a városi ingatlan szemmel láthatóan többet ér, mint az általuk felajánlott.

A másik ingatlan megtekintése azonban már nem volt teljesen zökkenőmentes. Végül csak kívülről látta L. M. a házat, de így is nagyon tetszett neki. A fiatal pár arra hivatkozva nem mutatta meg belülről az ingatlant, hogy vendégeik vannak, ezért nem alkalmas az időpont, de megígérték, hogy később erre is sort kerítenek. Ezt akkor L. M. érthetőnek és elfogadhatónak találta.

A férfi felajánlotta, hogy a bürokratikus ügyeket ő elintézi, a többieknek csak aláírniuk kell. Ügyvédet is ő szerzett. Mindenről gondoskodott. Elkísérte L. M-et a Földhivatalba is, amikor a tulajdoni lapot kérte ki. Ő adta át a fiatalok házának tulajdoni lapját, ahogyan az adásvételi szerződést is ő hozta. Tulajdonképpen minden együtt volt a cseréhez, csak L. M. előbb még szeretne volna látni a házat belülről is. Ekkor a férfi haragra gerjedt a bizalmatlanság láttán, és sértettségében már hagyni akarta az egészet. L. M. összezavarodott, nem akarta megbántani őket. Végül kapott a kétszázezer forintból húszezer forintot előlegként, és így aláírta a papírokat, amelyek a tulajdonjogról való lemondását és annak átruházását tartalmazzák.

A kulcs azonban, amit kapott, nem nyitotta a szóban forgó ház ajtaját, amiről utóbb kiderült, hogy a téves tulajdonában van...

Az ingatlan-visszaélések durvább típusába sorolhatók azok az ügyek, ahol az eladót fenyegetéssel kényszerítették a szerződés aláírására, vagy egyszerűen erőszakkal foglalták el az ingatlant.

M. L. és családja lakótelepi lakását szeretne volna egy kertes házra cserélni. M. L. az ismerősei révén találkozott az esetben szereplő ingatlan-vállalkozóval.

A céltudatos vállalkozó egy jó fekvésű házat mutatott, egy vacsora alkalmával ő is megnézte az M. család otthonát, azután állt elő igen méltányos ajánlatával. Egy ügyvéddel, annak irodájában fogalmazták meg a szerződés szövegét. Ennek alapján M. L-nek a házért az ingatlanán túl egymillió-hétszázezer forintot kell fizetnie, ennek rendezési módját a felek egymás közötti megállapodása határozta meg. Abban maradtak, hogy a szerződés aláírásakor ötszázezret kell ebből megadni, és a lebonyolításra ott, az ügyvéd irodájába kerül sor. (Meg kell jegyezni, hogy később ez az ügyvéd képviselte a vádlottakat.)

A csere napján autóval mentek L.-ért az üzletember alkalmazottai. Az sem jelentett gondot a számukra, hogy a pénz még a bankban volt. Ajánlkoztak szívesen, hogy útba ejtik a pénzügyintézetet. Erre nem került sor. M. L. annak még örült, hogy érte jöttek, de a pénzfelvétellel kapcsolatos buzgólkodásuk gyanút ébresztett benne. Elnézést kért, kifejtette, hogy nem ismeri őket, eddig még sosem találkoztak, így nem vesz magához ekkora összeget. A két kíséző azonban nem az ügyvédhez vitte, hanem ki a városból, egy falu végén álló magányos házba. Útközben gázspray-vel fenyegették, amivel le is fújták, miután ők már kiszálltak a kocsiból. Aztán kirángatták onnan, megverték és megkötözték.

Szerződést kellett aláírnia, azon kívül rávennie a családját, hogy hagyják el a lakást. Ez utóbbihoz egy telefon kontrollált használatát biztosították a számára. Csak a követelések maradéktalan teljesülése esetén szándékozták elengedni. Ez két nap után következett be.

A tús a nővéréhez küldte a feleségét és a lányát, megtiltva nekik, hogy a rendőrséghez forduljanak, egyúttal megnyugtatta őket, hogy minden rendbe fog jönni. A szerződést is aláírta, bár sejtette, hogy az tartalmát tekintve már másról szól. Az emberrablók utoljára még megfenyegették, hogy elvágják a torkát, amennyiben a rendőrséghez fordul.

M. L-nek szabadulása után első útja a lakásához vezetett, ahol idegenekkel találkozott...

Gyakran fordulnak elő olyan esetek is, amikor nem idegenek, hanem rokonok, családtagok veszik el hamis szerződéssel vagy erőszakkal az áldozat lakóingatlanát.

T. L. az otthonát egy jól induló, teljesen hivatalos és legális módon zajló ingatlan-értékesítési eljárás során veszítette el, ahol az őt félrevezető, megkárosító személy saját családtagja, vér szerinti öccse volt.

A vevő beruházási szándékkal kívánta megvenni az ingatlan tulajdoni jogát. Az ajánlat szerint a tulajdonosnak készpénzben vagy egy cserelakással fizeti meg a vételárat. Az ajánlatban az is szerepelt, hogy ha T. L. a cserelakást választja, akkor a két ingatlan közötti értékkülönbséget a vevő készpénzben egyenlíti ki.

T. L. úgy határozott, hogy elfogadja az ajánlatot. Mivel a lakásban az édesanyjával együtt élt, vele egyetértésben döntött így. Nem kértek cserelakást, a teljes vételárat készpénzben akarták megkapni. A megállapodás megtörtént, a szerződést hivatalosan is megkötötték, azonban az ügymenetbe ezen a ponton aktívan bekapcsolódó fivér zavaros és kideríthetetlen indokokkal magához vette a pénzt, majd közölte, hogy azt a véglegesség szándékával tette, és sem bátyjának, sem édesanyjának nem kíván adni belőle. A megdöbbszent családtagok próbálkozására a fivér közölte, hogy az összeget felejtsék el, és ne is próbáljanak hivatalos szervhez fordulni, mert ő az adásvételi procedúrában való szerepét, illetve a pénz hozzákerülésének tényét tagadja...

Bár nem tartozik a klasszikus ingatlan-visszaélések körébe, számos áldozat a tisztázatlan tulajdoni viszonyok miatt, a válás vagy a párkapcsolat megszűnése után veszítette el lakóingatlanát.

B. második feleségével közösen vásárolt egy lakótelepi lakást Debrecenben, tulajdonosként gyermeküket megnevezve. Mindez a nyolcvanas évek középső harmadában történt. Az ingatlanból B. a válás során távozott, abban a volt felesége és a közös gyermekük maradt. B. egy rövid ideig albérletben lakott, de munkanélküli lévén ez a megoldás igen hamar tarthatatlanná vált. Ekkor került az utcára, illetve költözött be a hajléktalanszállóra.

A kutatás szempontjából egyedi, de valószínűleg nem egyedülálló esetnek számít, amikor az áldozat a lakóingatlanát uzsorakölcsön miatt veszíti el.

M. K. „túlvállalta” magát, túl sok tevékenységbe fogott egyszerre, belerokkant az anyagi terhekbe, a csőd szélére került. M. K. és felesége ekkor döntöttek úgy, hogy kölcsönt vesznek fel. Banki kölcsönnel nem akartak vesződni, ahhoz kezes, jövedelemigazolás kell, és egyébként is csak későn jutottak volna hozzá a pénzhez. Az asszonynak viszont volt egy ismerős társasága, akik 3-4 nap alatt elő tudták teremteni a pénzt, így M. K.-ék 1996-ban 5 millió forintot vettek fel tőlük, természetesen uzsorakamatra. A kölcsön felvételéhez csak fedezet kellett; a házuk és a balatoni telkük lett a fedezet. M. K. a bevételeiből a kamat összegét is alig tudta kifizetni, nemhogy még a kölcsön összegéből tudott volna valamennyit törleszteni. 1997 végére kiforgatták teljes vagyonából, először két autóját adta el, majd alig hogy sikerült lerendeznie a nyaralóra terhelt adósságot, annak ára is belement a törlesztésbe. Bár minden igyekezetével azon volt, hogy a pénzt visszafizesse, kölcsönadói többször megfenyegették. Amikor már a kertjükbe is belököldöztek, M. K. elment a rendőrségre, de ott nem tudtak mit kezdeni az ügyével, mert nem volt bizonyíték arra, hogy kölcsönadói voltak a tettesek. Miután 1998-ban elűszott a ház, M. K.-t a kölcsönadói békén hagyták, ekkor családjával Erzsébetre költözött albérletbe. Kis idő elteltével felesége elvált tőle, és a gyerekekkel visszament a szüleihez...

Az esetek elemzése azt mutatja, hogy bár minden eset egyedi, általánosságban mégis megállapítható, hogy a csalók, legyenek azok idegenek vagy rokonok, az áldozat kiszolgáltatottságát használják ki. A klasszikus csalási esetek szerződéseinek, megállapodásainak többsége kocsnában köttetik, a rokonok esetében pedig az ingatlanral rendelkező családtag betegségét, távollétét, korlátozott cselekvőképességét használják ki. Ahol pedig a csalás önmagában nem segít, erőszakhoz folyamodnak az elkövetők.

Az áldozatok hajléktalanná válásának időpontja arra vonatkozóan tartalmaz információkat, hogy az ingatlan-visszaélések mikor voltak leggyakoribbak.

2.

táblázat
Mikor lett hajléktalan?

	N	%
Rendszerváltás előtt	4	13,3
1990-95 között	7	23,3
1995-2000 között	14	46,7
2000 után	5	16,7
Összesen	30	100,0

Az esetek többsége a rendszerváltást követően történt, és viszonylag nagy számban találkozunk olyan áldozatokkal, akik 1995 és 2000 között váltak hajléktalanná, tehát valamikor a kilencvenes évek második felében veszítették el ingatlanjaikat.

Tovább finomítva a képet elmondható, hogy a rendszerváltás előtt klasszikus ingatlan-visszaélésekkel nem találkoztunk. Az a négy eset, ami még a rendszerváltás előtt történt, mind rokonokhoz köthető. Az idegenek által elkövetett ingatlan-visszaélések – bár reprezentatív adataink nincsenek – az interjúk tanúsága szerint döntően a rendszerváltást követően történtek, és a megkérdezettek közel fele 1995 és 2000 között veszítette el ingatlanát.

Az áldozatok helyzetét, ügyük jövőbeni fejleményeit és változását előrejelzi, hogy volt-e az adott esetnek jogi következménye.

3.

táblázat
Ügyében tett-e feljelentést, folyik-e eljárás?

	N	%
Igen	12	40,0
Nem	18	60,0

Összesen	30	100,0
----------	----	-------

A megkérdezett harminc áldozat közül csak tizenketten tettek feljelentést, jelenleg folyik vagy folyt az ügyükben eljárás. Az áldozatok többsége ügye tisztázhatatlan körülményei, vagy saját bizonytalansága, esetleges félelme miatt nem tett és nem is akar feljelentést tenni.

Az eljárások pedig elhúzódnak, évekig is eltarthatnak, így többen a számukra kedvező döntés megszületése után már nem tudnak visszailleszkedni a társadalomba, szociális kapcsolataik ekkorra már felbomlottak, anyagi helyzetük kilátástalanná vált.

KM. hosszú hétvégére utazott el a fiához. Mire hazaért, már mások laktak a VI. kerületi földszinti lakásában. KM. feljelentést tett. Az események kezdetétől számított három hónap múlva kommandósok hatoltak be KM. ingatlanába, így visszakerült KM. a lakásába, ahol nem maradt más, mint a csupasz falak. Elvitték a tévét, rádiót, bútorokat, csaptelepeket, a komplett vécét, de még a függönykarnist is, a parkettával együtt. Mindez nagyon megrendítette KM.-et, pedig még csak ezután érkezett díjhátralékról szóló számla. Kártérítést nem kapott, azt sem tudta, mi lett az elkövetőkkel. Peres úton szereshetett volna érvényt követeléseinek, de ehhez addigra már nem volt ereje. Közben megbetegedett, rosszindulatú daganatot találtak a tüdejében. 2003-ban eladta a lakását. A kapott összegből rendezte halmozódó tartozásait, a maradék pénzt pedig gyermekei között osztotta szét...

Az elkövetőkről pontos képet rajzolni az áldozatokkal készített interjúk alapján nagyon nehéz. Sokan szégyellik a velük történeteket, félnek, nem mernek beszélni. Mások nem emlékeznek pontosan az eseményekre, vagy maguk sem tudják pontosan, mi történt, mivel vagy alkoholos befolyásoltság alatt álltak, vagy távollétükben történt az ingatlan-visszaélés. A rokonok által elkövetett esetekben természetesen nem jelent gondot a szereplők azonosítása, itt inkább saját jogaik és lehetőségeik hiányos ismerete okoz nehézségeket az áldozatoknak.

Elmondható, hogy az ingatlan-visszaélések hajléktalan áldozatai szociális kapcsolataik felbomlása, egészségi és mentális állapotuk leromlása miatt a legtöbben nem tesznek semmit az ügyükben, a több éve tartó hajléktalan létből nem tudnak visszatérni a normál életbe, érdekérvényesítési képességük nagyon alacsony.

Hajléktalanná vált áldozatok

A továbbiakban az ingatlan-visszaélések hajléktalan áldozatainak szociális és társadalmi-gazdasági helyzetét mutatjuk be az interjúk alapján.

Nincsenek pontos adataink az ingatlan-visszaélések számát illetően, így azt sem lehet pontosan megbecsülni, hogy az ingatlan-visszaélések áldozatai milyen arányban válnak hajléktalanná. Kvalitatív vizsgálatról lévén szó, vizsgálatunk eredményeinek érvényességi köre meglehetősen korlátozott. Az összegyűjtött statisztikai adatok csupán a megkérdezett harminc hajléktalan áldozatra vonatkoznak, mégis azt reméljük, hogy ez a néhány élettörténet és az általa kirajzolódó statisztikai elemzés érzékletesen képes megragadni az ingatlan-visszaélések hajléktalan áldozatainak fő jellegzetességeit.

A megkérdezett 30 áldozat között 25 férfit és csak 5 nőt találunk. A megkérdezettek élettörténetét elemezve azt látjuk, hogy a válás, szakítás vagy szüleik halála után egyedül maradt férfiak váltak legnagyobb arányban ingatlan-visszaélések áldozataivá. Ennek okai között megemlíthető, hogy a válás után legtöbbször a nők maradnak a gyermekekkel a családi otthonban, illetve találunk olyan eseteket, ahol az ingatlan elvesztése után a nők jobban tudták használni családi és szociális kapcsolataikat, és a szülőkhöz, rokonokhoz való odaköltözéssel elkerülték a hajléktalanságot.

4. táblázat
A kérdezett neme

	N	%
Férfi	25	83,3
Nő	5	16,7

Összesen	30	100,0
----------	----	-------

A kérdezettek korösszetételének vizsgálata azt mutatja, hogy az áldozatok döntő hányada (21 fő) 50 év feletti, és viszonylag magas közöttük a 60 év felettiak száma (11). Figyelembe véve azt a tényt, hogy az ingatlan elvesztése a legtöbb esetben 1995 és 2000 között történt, tehát 5-10 évvel ezelőtt, az interjúk elemzéséből arra következtethetünk, hogy az áldozatok többsége hajléktalanná válása idején középkorú volt.

5. táblázat
A kérdezett kora

	N	%
30-40 év között	3	10,0
40-50 év között	6	20,0
50-60 év között	10	33,3
60 év felett	11	36,7
Összesen	30	100,0

Az interjú során rákérdeztünk a kérdezett családi állapotára, azaz, hogy hajléktalanná válása előtt mi jellemezte családi viszonyait. Legtöbben egyedülállónak (14 fő) vagy elválnak (10 fő) vallották magukat. A házasok (2), élettársi kapcsolatban élők (1) és özvegyek (3) száma egyaránt alacsony. Eseteink tehát azt mutatják, hogy az áldozatok többsége egyedül élt válás, szakítás vagy egyéb okok miatt, amikor elvesztette ingatlanát és hajléktalanná vált.

6. táblázat
A kérdezett családi állapota

	N	%
--	---	---

Egyedülálló	14	46,7
Házass	2	6,7
Partnerrel él	1	3,3
Elvált	10	33,3
Özvegy	3	10,0
Összesen	30	100,0

A kérdezettek többsége szakmunkás végzettségű (14), illetve sok közöttük a csak 8 általánossal (10) rendelkező. A többség alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik, a megkérdezettek közel felének azonban van szakmája.

7. táblázat

A kérdezett legmagasabb iskolai végzettsége

	N	%
Kevesebb mint 8 általános	2	6,7
8 általános	10	33,3
Szakmunkásképző	14	46,7
Szakközépiskola	2	6,7
Gimnáziumi érettségi	1	3,3
Egyetem, főiskola	1	3,3
Összesen	30	100,0

Az ingatlan elvesztésekor ideális esetben a legtöbb ember rokonaitól, családtagjaitól várhat, illetve kaphat segítséget. Valószínűleg leginkább a közeli rokonság; testvérek, gyermekek segítségével bízhat az áldozat. Adataink azt mutatják, hogy az áldozatok felének közeli rokonai nincsenek. Szüleik meghaltak, testvérek és gyermekek hiányában senkire nem számíthatnak. A kérdezettek életútjának elemzése azt mutatja, hogy a szoros rokoni kapcsolatok hiánya minden esetben megfigyelhető, még akkor is, ha több testvére, illetve

gyermeke van is az áldozatnak. A kérdezettek többsége rokonaitól nem kért, illetve nem kapott segítséget. A hajléktalanná válás a szociális kapcsolatok megszűnését vonja maga után, és a korábban létezők is elhalnak, legtöbbször csak hajléktalan társaikkal állnak baráti, ismerősi viszonyban.

8. táblázat

A kérdezettek gyermekeinek száma

	N	%
Nincs	15	50,0
1	5	16,7
2	6	20,0
3	2	6,7
4	2	6,7
Összesen	30	100,0

9. táblázat

A kérdezettek testvéreinek száma

	N	%
Nincs	15	50,0
1	6	20,0
2	4	13,3
3	1	3,3
4	2	6,7
8	1	3,3
9	1	3,3
Összesen	30	100,0

A kutatás során rákérdeztünk az áldozatok egészségi állapotára, illetve megkértük az interjúzó szociális munkásokat, hogy jegyezzék fel, mi jelenti egészségügyi szempontból a legnagyobb problémát a kérdezett számára. Mindezek alapján megállapítható, hogy a megkérdezett áldozatok fele alkoholbeteg (15), és az alkohol okozza a legfőbb egészségügyi problémát is számukra. Hét fő esetében nem jelentkezett semmilyen komolyabb egészségügyi probléma a hajléktalanná válás idején, és később sem. Krónikus betegségben öten szenvednek. A testi fogyatékosok (1), az enyhe értelmi fogyatékosok (1) és más egészségügyi problémában szenvedők (1) száma alacsony. Megállapíthatjuk tehát, hogy a legtöbb áldozat számára az alkohol jelenti a legnagyobb problémát, hozzáátve még, hogy az alkohol szinte minden esetben szerepet játszik az áldozatok életében, még ha nem is ez jelenti a legsúlyosabb egészségügyi problémát.

10. táblázat

Egészségi állapot (a legfőbb egészségügyi probléma tükrében)

	N	%
Krónikus betegsége nincs	7	23,3
Krónikus beteg	5	16,7
Testi fogyatékos	1	3,3
Enyhe értelmi fogyatékos	1	3,3
Alkoholista	15	50,0
Egyéb szenvedély	1	3,3
Total	30	100,0

A helyzetet jól illusztrálja a következő esetleírás:

Abszolút értelemben szenvedélybetegnek tekinthető. Életében domináns szerep jut a dohányzásnak (1-1,5 doboz/nap), alkoholizálásnak (tömény alkohol, ill. bor formájában), valamint nyugdíját általában játékautomatákba dobálja. Ez utóbbira magyarázatul annyit szokott mondani, hogy „már úgyis minden mindegy”.

Próbálkoztunk addiktológiai kezeléssel való részvétellel is, de az osztály elküldte, mivel nem tartotta be a házirendet, alkoholt fogyasztott az intézményben.

Az egészségi állapot mellett jól mutatja az áldozatok szociális helyzetét, jelenlegi és jövőbeni lehetőségét a jövedelmi viszony, tehát, hogy rendelkeznek-e rendszeres jövedelemmel, juttatással, illetve milyen a kérdezettek szociális státusza.

A megkérdezett áldozatok többsége (17 fő) rendszeres jövedelemmel, bevétellel nem rendelkezik.

11. táblázat

Van-e rendszeres jövedelme/bevétele?

	N	%
Van	13	43,3
Nincs	17	56,7
Összesen	30	100,0

A legtöbben semmilyen rendszeres munkával, bevételi forrással nem rendelkeznek (12 fő). A legfőbb bevételi forrást a nyugdíj jelenti, ez 3 fő esetében jelent öregségi, míg 8 fő esetében rokkantsági nyugdíjat. Heten pedig alkalmi munkából jutnak jövedelemhez.

12. táblázat

Jelenlegi szociális helyzet

	N	%
--	---	---

Nincs munkája	12	40,0
Alkalmi munkái vannak	7	23,3
Leszállékolt nyugdíjas	8	26,7
Öregségi nyugdíjas	3	10,0
Összesen	30	100,0

F. L. esetében például a következő helyzetet találjuk:

Támogató háttérrel sem rokoni, sem baráti szinten nem rendelkezik. Amennyiben anyagi nehézségei támadnak, akkor alkalmi munkaadóit szokta megkeresni, akik a kisebb (1-2 ezer forint) összegtől egészen a nagyobb összegekig (több tízezer forint) hajlandóak rajta segíteni. A kölcsönként összegeket a saját maga által megállapított határidőig visszaadni nem képes, de ezt a határidő lejártának napján közli, és felkínálja, hogy nagyon szívesen ledolgozza.

Intézményes segítséget alkalmi jelleggel kapott: évi 5000 Ft-ot az önkormányzattól, Családsegítő Központtól élelmiszeradományt kapott, illetve a hajléktalanszállón kap különféle természetbeni juttatásokat (élelem, ruházat, tisztálkodási szerek). Segítséget legfőképpen az önkormányzattól vár, egy tanyához szeretne hozzájutni.

A hajléktalanszállóra kerülésekor semmilyen jövedelemmel nem rendelkezett, így a szociális munkás kérelme nyomán indult meg az Országos Orvos-szakértői Intézet felé történő leszázalékolási kérelmének benyújtása. Lehetőségeiről nem volt informálva, nem tudta alapvető dolgokkal kihez, milyen intézményhez kell fordulnia.

Az interjúk tanúsága szerint tehát a jövőbeni kilátásaikkal kapcsolatban legtöbben egy állandó munkahely és egy albérlet megszerzésétől várják helyzetük javulását, illetve többen bíznak abban, hogy a nyugdíjkorhatár elérésével bekerülhetnek valamelyik szociális otthonba. Mivel a többség nem kért jogi segítséget (lásd 3. táblázat), helyzetük javulását ettől nem is remélhetik. A legtöbben egyik napról a másikra élnek, konkrét tervek és jövőkép nélkül.

Segítő szakemberek véleménye az ingatlan-visszaélésekről – megoldási javaslatok

A kutatás keretében öt hajléktalanellátásban dolgozó szakembert és három Családsegítő Központ munkatársát kerestük meg. A szakemberek ingatlan-visszaélésekkel kapcsolatos tapasztalatai alapján a következő megoldási javaslatok körvonalazódnak a hajléktalanná vált áldozatok problémáinak rendezése érdekében.

A javaslatok első köre, a segítségnyújtás kései fázisa miatt, arra az esetre vonatkozik, amikor az áldozat a hajléktalanellátás intézményrendszerébe kerül. Amennyiben még nem alakult ki a „hajléktalan-identitás”, érdektelenség a külvilág felé, és még nem lépnek fel olyan társult problémák, mint egészségromlás, társas és szociális kapcsolatok teljes megszűnése stb., az intézményrendszernek képessé kellene válnia arra, hogy ezen leépülési folyamatot megakadályozza, s a hajléktalan lét ne sejtessen annak tartósságát és elmélyülését.

Az intézményrendszernek fel kellene készülnie arra, hogy megfelelő választ adjon a problémákra, azokat átmeneti jellegűnek tekintse, és hatékony kríziskezeléssel, válságmenedzseléssel avatkozzon be, mozgósítva a hajléktalanná vált személy még létező kapacitásait. Azaz a hajléktalanság kezdeti szakaszában a lakását elvesztő személyt ne kezelje hajléktalanként.

Megoldást jelenthetne az otthonszerű elhelyezés biztosítása, mely az önellátás képességét megőrzi, vagy helyreállítja, és a hajléktalan családokat egyben tartja. Ausztriában pl. amennyiben a hajléktalan együttműködik a szociális munkással 1 éves időtartamban, számára

az önkormányzat szociális lakást biztosít az önálló élet megkezdésére, melyet az elő-takarékosság keretében megtakarított pénzéből lakhatóvá tehet.

Amennyiben az áldozatok integrálódtak a hajléktalanságba, és többféle hátrány párosul a lakás elvesztéséhez, mint alkoholizmus, betegség, öregség, akkor a probléma kezelése komplex megközelítést és hosszú távú stratégiai tervezést igényel a hajléktalan ellátórendszer oldaláról.

A hatékonyabb hajléktalanellátásra irányuló javaslatok közt fontosak a megfelelő rehabilitációs programok (munkahelyteremtés, alkoholelvonó, jövedelem felhasználására irányuló programok, öregséggel, betegséggel járó hátrányok kezelése, stb.).

Mindezek megvalósítása érdekében a szakemberek kiemelték azt, hogy a már meglévő intézményrendszerek fokozatosan egymásra épülve működjenek, és a problémákat a szükségleteiknek megfelelő lépcsőfokokon kezeljék. A programok sikeressége érdekében fontos, hogy a különböző szakterületeken dolgozó szakemberek (szociális munkás, pszichológus, családgondozó, jogász, stb.) együttműködjenek.

Fontos lenne a rendszerből kikerültek utánkövetése a társadalomba való tényleges (re)integrációig, amely segítségével még több pozitív tapasztalat állna a szakemberek rendelkezésre a rendszerfejlesztésre és a hajléktalan emberek számára újbóli életkezdésre.

A megoldási javaslatok másik körében még folyamatában érjük el az eseteket. Vagy a veszélyeztettség kialakulásának periódusában (díjhátralék-felhalmozás szakasza), vagy a lakás elvesztését megelőzően (kilakoltatás, uzsorakölcsön felvétele előtti szakasz), ahol még közbe lehet lépni. Ebben az esetben a cél a megelőzés, hogy megakadályozzák az áldozat hajléktalanná válását, és segítsenek visszaállítani „normál” életkörülményeit, amelyek közt a társadalom hasznos tagjává válhat.

Információt, tájékoztatást kell adni annak érdekében, hogy a veszélyeztetettek ismerjék jogaikat és lehetőségeiket, tudják, melyik intézményhez forduljanak, és milyen segítséget

várjanak. A tájékoztatásnál hangsúlyos, hogy a kliens és szakember közti kapcsolat a bizalomra épüljön. A kliens bízjon a segítőben, és problémájának legyen ún. esetgazdája.

Holisztikus szemléletre van szükség a szociálpolitikában és a bűnmegelőzésben. A szakemberek képzettsége igazodjon a kliensek szükségleteihez, a szociális segítőik ismerjék a problémák mögött húzódó folyamatok ok-okozati összefüggéseit. A különböző szakterületek működjenek együtt az esetkezelésben.

Az önkormányzatok hatékonyan működjenek együtt társszervekkel, társadalmi alrendszerekkel. A rendőrséggel kapcsolatban bizalmatlanok az emberek, és sok esetben a segítő szolgálatok is úgy vélik, hiányzik a hatékonyság, a speciális szakértelem és a megfelelő diszkréció. A rendőrség a családsegítő központokkal együttműködve foglalkozzon az ingatlan-visszaélések áldozataival.

Az önkormányzati döntéshozatal nem minden esetben problémaérzékeny, sokszor csak bizonyos érdekeket képvisel.

Jogtanácsadást és ingyenes jogi képviseletet szükséges biztosítani a rászoruló lakosság számára.

Az ún. „tiszta” lakásokról megbízható adatbázist kell kialakítani az önkormányzatok lakásügyi osztályán, ezzel is megkönnyítve azon emberek helyzetét, akik lakáscserére készülnek vagy kényszerülnek.

A társintézményekkel (szociális otthonok, munkaügyi központok, egészségügyi intézmények stb.) olyan átfogó rehabilitációs programok kidolgozására van szükség, amelyek komplex módon reagálnak az adott problémákra (öregség, munkanélküliség, alkoholizmus, betegség).

Fontos azoknak az anyagi és tárgyi feltételeknek a biztosítása, amelyek a problémák megoldásához szükséges szakmai munka háttéréül szolgálnak. Szinte minden területen szembe kell nézni az anyagi korlátokkal, a szakmai költségvetés beszűkülésével.

Békés Zoltán

A gyermeklétszám-adatok alakulása 2005-ben a fővárosi gyermekvédelmi szakellátásban

A december 31-ei létszámok

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásban 2005. december 31-én 3 051 fő (fiú 1 611, lány 1 440) részesült ellátásban. Közülük 2 387 fő (78,2 %) kiskorú, és 664 fő (21,8 %) utógondozói ellátott. A kiskorúak 52,8 százaléka (1255 fő) fiú, 47,2 százalékuk (1132 fő) lány. Az utógondozói ellátottak közül 356 fő (53,7 %) fiú és 307 fő (46,3 %) lány. Az ellátottak közel háromnegyede (73,3 %) 10 éves vagy idősebb, 54 százalékuk 13 éves vagy idősebb volt.

1. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásban 2005. 12. 31-én ellátásban részesültek megoszlása nemük és életkori csoportjuk szerint (fő, %)

Életkori csoport	Fiú	Lány	Együt t	Fiú	Lány	Együt t
	fő			%		
0–2 éves	92	85	177	5,7	5,9	5,8
3–5 éves	102	111	213	6,3	7,7	7,0
6–9 éves	223	195	418	13,9	13,6	13,7
10–13 éves	327	269	596	20,3	18,7	19,6
14–17 éves	511	472	983	31,7	32,8	32,2
kiskorúak	1 255	1 132	2 387	77,9	78,6	78,2
utógondozói ell.	356	308	664	22,1	21,4	21,8
Összesen	1 611	1 440	3 051	100,0	100,0	100,0

Ezek az arányok kis eltérésekkel megfelelnek a megelőző öt év adatainak. Az ellátottak teljes száma volt már valamivel 3 000 fő alatt, és volt kevéssel 3 100 fő fölött is, a minimum és a maximum közt 150 fős különbség van. Hasonló a helyzet mind a kiskorú, mind az utógondozói ellátottak közt is.

Az ellátottak gondozási helyek szerinti megoszlása mind a fenntartó, mind a gondozási hely típusa szempontjából lényegileg azonos volt a 2004. december 31-ei megoszlással. Az ellátottak 26 százaléka, 781 fő volt nevelőszülői hálózatokban elhelyezve. Az összes ellátott 9 százaléka a TEGYESZ befogadó otthonaiban és a 3 éven aluliakat befogadó különleges

gyermekotthonokban, 53 százalékuk (1 621 fő) valamilyen gyermekotthoni típusú intézményben, további 12 százalékuk (357 fő) lakásotthonokban lakott.

2. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásban 2005. 12. 31-én ellátásban részesült kiskorúak és utógondozói ellátottak megoszlása gondozási helyük típusa szerint (fő)

A gondozási hely típusa	Kiskorú	Utógond. ellátott	Összesen
TEGYESZ	74	50	124
A 3 éven aluliakat befogadó különleges gyermekotthon	159	8	167
Tegyesz hagyományos nevelőszülő	244	103	347
Tegyesz hivatásos nevelőszülő	126	23	149
Civil nevelőszülő	258	27	285
Gyermekotthon	900	192	1 092
Lakásotthon	221	71	292
Egészségügyi gyermekotthon	60	1	61
Különleges gyermekotthon fogyatékkal élők ellátására	243	58	301
Különleges lakásotthon fogyatékkal élők ellátására	56	9	65
Speciális Gyermekotthon	42	2	44
Utógondozó otthon	4	119	123
Összesen	2 387	663	3 050

A beáramlásról

Az alábbiakban csak a kiskorúak beáramlását mutatjuk be, mivel az utógondozói ellátás igénybevételének adatai nem mutatnak figyelemre méltó változást a korábbi évekhez képest. Az év folyamán nagykorúvá vált évjáratból 169 fő vette igénybe az utógondozói ellátást, náluk idősebb új utógondozói ellátott 21 fő volt.

1. ábra

A 2005-ben beutalt 584 fő kiskorú 25 fővel kevesebb, mint a 2004-ben beutaltak száma. (A beáramlás nagysága tehát tovább csökkent 2005-ben a 2003-as 649 fős „csúcshoz” és a 2004-es 609 főhöz képest.) A csökkenés nem a 6 éven aluliaknál, valamint a 13 éven felülieknél, hanem az általános iskolások korosztályában következett be.

A kiskorúak beáramlásának 2005-ös arányai kiemelt figyelmet érdemelnek, hiszen mind a nemek, mind a korosztályok szerint jelentősen eltérnek a korábbi évek arányaitól.

3. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásba 2005-ben bekerült kiskorúak megoszlása nemük és korosztályuk szerint (fő)

Korosztály	Fiú	Lány	Együtt
0–5 éves	119	98	217
6–13 éves	76	80	156
14–18 éves	80	131	211
Összesen	275	309	584

A bekerülő kiskorúak három korosztályának: a 6 éven aluliaknak, a 6–13 éves általános iskolai korosztálynak, valamint a 14–18 éveseknek a korábbi években tapasztalt közel egyenlő

aránya (2004-ben 33-33-34%) helyett 2005-ben a 6 éven aluliak (37,4%) és a 13 éven felüliek (36,2%) túlsúlya érvényesült, és az általános iskolai korosztály aránya (26,5%) erősen visszaesett.

A 2005-ben beutalt 584 fő kiskorú közül 275-en (46,7 %) fiúk, 309-en (53,3 %) lányok. Az utóbbi 15 évben (de lehet, hogy még ennél is hosszabb idő óta) először fordult elő, hogy a lányok száma meghaladta a fiúkét a beáramlásban. A korábbi öt évben a 6 éven aluliak és a 13 éven felüliek beáramlásában a fiúk enyhe, a középső korosztályban pedig erős túlsúlya érvényesült. 2005-ben mindhárom korosztályban magyarázatra szoruló változás történt. A 6 éven aluliak körében erős fiú túlsúly, a másik két korosztályban a fiúk eddigi túlsúlya helyett lány túlsúly jelentkezett. (A 13 éven felüli beutaltak nemek közti arányának erős változása mögött lényeges tényezők lehetnek, ezért annak okait és hátterét, amennyiben szükséges, tisztázni lehetne a későbbiekben.)

4. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásba 2005-ben és az azt megelőző öt évben bekerült kiskorúak megoszlása nemük és korosztályuk szerint (%)

Korosztály	2004			2005			2000–2004		
	Fiú	Lány	Együtt	Fiú	Lány	Együtt	Fiú	Lány	Együtt
0–5 éves	31,6	33,6	32,5	43,7	31,8	37,4	33,8	35,9	34,8
6–13 éves	36,7	29,6	33,5	27,0	26,0	26,5	32,9	29,8	31,5
14–18 éves	31,6	36,8	34,0	29,3	42,2	36,2	33,2	34,3	33,7
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A beutaltak életkori összetételének részletesebb (születési év szerinti) elemzése azt mutatja, hogy a 0–2 éves, ezen belül is az 1 éven aluli csecsemők, valamint a 14–17 éves nagykaszkok eddig is tapasztalt kiemelkedő aránya még tovább erősödött. A korábbi évekhez képest csökkent, ám továbbra is magas a 16-18 éves korban beutalt kiskorúak aránya a beáramlásban. 2005-ben 88 fő, az összes új beutalt 15 százaléka volt 15 évesnél idősebb.

5. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásba 2002-2005-ben bekerült kiskorúak megoszlása nemük és életkoruk szerint (fő)

Beutalás- kori életkor	2002			2003			2004			2005			Összesen		
	Fiú	Lány	Együtt	Fiú	Lány	Együtt	Fiú	Lány	Együtt	Fiú	Lány	Együtt	Fiú	Lány	Együtt
16 éves	22	30	52	32	23	55	29	33	62	17	26	43	100	112	212
17 éves	18	17	35	19	24	43	20	19	39	16	17	33	73	77	150
18 éves	9	4	13	11	8	19	10	9	19	7	5	12	37	26	63
Összesen	49	51	100	62	55	117	59	61	120	40	48	88	210	215	425

A beutaló szervezetek

A beutaltak közül 492 főt (84%) a budapesti kerületi, 41 főt (7%) vidéki gyámhatóságok, további 51 főt (9%) pedig a rendőrség utalt be a fővárosi szakellátásba. A budapesti kerületi gyámhatóságok által beutaltak közül 422 fő fővárosi, 70 fő pedig nem fővárosi gyámhivatal illetékességébe tartozik. A rendőrség és a vidéki gyámhivatalok által beutalt 92 fő közül 62 fő fővárosi, 30 fő vidéki illetékességű. (A fővároson kívüli gyámhivatal illetékességébe tartozó 100 fő új beutalt jelentős része akkor került a vidéki gyámhivatal illetékességébe, amikor vidéki telephelyű, fővárosi fenntartású gondozási helyre került, a korábbi gondviselő lakóhelyváltozása során pedig a kiskorú elvesztette korábbi fővárosi illetékességét; gondozási helyén kellett megjelölni állandó lakhelyét.)

A fővárosi beutaló szervezetek

6. tábla

A fővárosi gyámhatóságok által 2005-ben beutalt kiskorúak megoszlása a beutaló kerületi gyámhatóság, illetve gyámhivatal szerint (fő)

Bp.-i alapfokú gyámhatóság	Jegyző	Gyám- hivatal	Összesen
2. kerület	2	6	8
3. kerület	25	8	33
4. kerület	7	14	21
5. kerület	2		2
6. kerület	12	2	14
7. kerület	8	7	15
8. kerület	34	27	61
9. kerület	48	5	53
10. kerület	18	16	34
11. kerület	7	1	8
12. kerület	3	4	7
13. kerület	23	5	28
14. kerület	28	13	41
15. kerület	19	6	25
16. kerület	2	2	4

17. kerület	14	19	33
18. kerület	3	21	24
19. kerület	4	3	7
20. kerület	26	14	40
21. kerület	9	5	14
22. kerület	11	3	14
23. kerület	6		6
Budapest összesen	311	181	492

A fővárosi kerületekben beutaltak 63 százalékát (311 főt) a kerületi jegyzők, 37 százalékát (181 főt) a gyámhivatalok utalták be. A kerületi önkormányzatok tehát 2005-ben is közel kétszeres arányban vették igénybe a jegyző által meghozott ideiglenes beutaló határozat eszközét.

A budapesti beutalások száma elmarad az utolsó öt év átlagától, 2000 óta a legalacsonyabb. A beáramlás 2005. évi csökkenése tehát a fővárosi kerületi beutalások csökkenésének a következménye. (Ezzel kapcsolatban, sajnos, nem feltételezhető, hogy a csökkenés révén az utólagos szakmai megítélés számára indokolatlannak tűnő beutalások száma csökkent volna. Mint korábban kiderült, a csökkenés főleg az általános iskolai korosztályban történt, amelyben – tapasztalat szerint – a legkevesbé fordulnak elő utólag indokolatlannak bizonyuló beutalások. Inkább – úgy tűnik – arról van szó, hogy csökkent annak az esélye, hogy az alapellátás intézményei időben, legkésőbb általános iskolás, lehetőleg 6-9 éves korban felderítsék a 3–18 éves kiskorúak veszélyeztetettségét, és az arra valóban rászorulókat időben beutalják a szakellátásba.)

Egyéb beutaló szervezetek

A rendőrségi beutalások száma (51 fő) elérte, a vidéki gyámhatóságok fővárosi beutalásai pedig meghaladták az utolsó öt év átlagát. A vidéki gyámhatóságok általi beutalások több mint felét (23 fő) Pest megyében, a többit (17 fő) Kelet-Magyarországon hozták. Mindössze egy főt utaltak be a Dunántúlról.

7. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásba 2000-2005-ben a kerületi önkormányzatokon kívülről beutalt kiskorúak megoszlása naptári évek és a beutalás helye szerint (fő)

Beutaló szervezet,	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000-2004
--------------------	------	------	------	------	------	------	-----------

régió							átlag
Rendőrség	50	61	35	61	45	51	50,4
Pest megye	8	11	12	22	19	23	14,4
Kelet-Magyarország	5	9	11	15	10	17	10,0
Dunántúl	2	2	8	9	13	1	6,8
Vidék összesen	15	22	31	46	42	41	31,2
Nem Budapest összesen	65	83	66	107	87	92	81,6

A rendőrség által 2005-ben beutalt kiskorúak az esetek több mint 80 százalékában budapesti, szűk 20 százalékban pedig vidéki gyámhivatal illetőségébe tartoznak.

A 2005-ös bekerülők testvérei a szakellátásban

A korábbi évek adataihoz hasonlóan a 2005-ös beutaltak 54 százalékának (316 fő) egyáltalán nincs testvére, 20 százalékuknak egy, 14 százalékuknak kettő, további 12 százalékuknak ennél több testvére van a gyermekvédelmi szakellátásban. Az új beutaltak közel hatvan, a 14–17 évesek 70 százaléka 2005-ben is testvérek nélkül, egyedül került beutalásra. Utóbbiak azok, akik túlnyomó többségükben nem elsősorban a szülői gondoskodás elmaradása vagy a szülő általi veszélyeztetés miatt lettek beutalva, hanem főleg saját magatartászavaraik és esetleg azokkal összefüggő egyéb defektusok (pszichiátriai problémák, pszichoaktív szerek használata stb.) miatt. Ezen nagykamaszok jelentős részével kapcsolatban feltételezhető, hogy problémáik adekvát kezelése nem a gyermekvédelmi szakellátásba való beutalást igényelné, hanem olyan alapellátási formákat, amelyek mellett nem szükséges kiemelni az érintetteket a családjukból, hanem amelyek hatékony segítséget tudnak nyújtani a családnak ezeknek az életviteli-magatartási rendellenességeknek a korrekciójában.

8. tábla

A 2000-2005-ben beutalt kiskorúak szakellátásban lévő testvéreinek a száma a beutalás éve szerint (%)

Testvérek száma	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Össz.
nincs testvére	55,6	56,0	48,8	52,4	47,0	54,1	52,3
egy testvére van	20,3	18,2	20,9	14,5	25,0	19,5	19,7
két testvére van	11,1	8,9	13,1	11,7	13,3	13,9	12,0
három testvére van	5,8	5,7	9,4	11,9	4,8	5,3	7,2
négy testvére van	3,8	5,9	4,0	2,9	4,3	3,6	4,1
öt vagy több	3,5	5,2	3,7	6,7	5,8	3,5	4,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Nem meglepő, hogy a 18. éves korában beutalt 12 főnek szintén nincs testvére a szakellátásban. Ezek a fiatalok minden bizonnyal csak azért lettek beutalva a szakellátásba, hogy ezen keresztül jogosultak legyenek az utógondozói ellátásra. Amennyiben a gyermekkorhoz kötődő szociális alapellátásokra való jogosultság életkori határa a jelenlegi 18 éves korról magasabbra emelkedik, ezeket a fiatalokat már nem fogják beutalni, hanem (a most így elérhető, de ezen fiatalok számára nem igazán megfelelő utógondozói ellátás helyett) adekvátabb alapellátási formákat fognak igénybe venni.

9. tábla

A 2005-ben beutalt kiskorúak szakellátásban lévő testvéreinek a száma korcsoportjuk szerint (fő)

Korcsoport	nincs testvére	1 testvér	2 testvér	3 testvér	4 testvér	5 vagy több testvér	Összesen
0–2 éves	90	30	18	2	7	4	151
3–5 éves	21	16	16	6	3	4	66
6–9 éves	21	13	17	8	4	4	67
10–13 éves	32	20	19	10	3	5	89
14–17 éves	140	35	11	5	4	4	199
18. éves	12						12
Összesen	316	114	81	31	21	21	584

A beutalások okai

A beutaló határozatokból meríthető fontos adat a bekerülés okainak a megjelölése. Ennek az adatnak az alapján persze nem közvetlenül a beutalás okairól értesülünk, hanem csak arról, hogy mit tartalmaznak erről a kérdésről a beutaló határozatok. Az elemzésre közvetlenül felhasználható adatot nem a határozatok készítői szolgáltatják, hanem a TEGYESZ munkatársai vizsgálják meg a határozatokat, és rögzítik a beutalás okára vonatkozó legfeljebb három legfontosabb hivatkozást. (Figyelembe kell venni, hogy a beutaló határozatok készítői egyes esetekben azért tekintenek el a beutalás tényleges indokainak teljes körű felsorolásától, hogy elkerüljék az ebből származható konfliktusokat. A beutalások okairól szélesebb információs bázison – a teljes iratanyag, a Szakértői Bizottság és a gondozási helyek megállapításai stb. alapján – lehet korrekt információhoz jutni.)

Ugyanakkor mind a fenntartó önkormányzatnak, mind a szakmai tervezésnek elengedhetetlenül fontos megbízható információt szerezni az új bekerülőkről. Leginkább a beutalások

okainak elemzése alapján lehet képet alkotni a gyermekvédelmi szakellátás iránti szükségletek alakulásáról, beleértve a diszfunkcionálisnak tekinthető igényeket is. A fővárosi és a Pest megyei gyermekvédelmi szakellátás közép-magyarországi integrációjának távlatában különösen szükségesnek látszik a jelenleginél alaposabb információhoz jutni a szakellátás igénybevételét a fővárosban (és Pest megyében) meghatározó szükségletekről és azok érvényesítéséről. Ez szükségessé teszi a beutalások okairól jelenleg rendelkezésre álló információ adatbázisának szélesítését és folyamatos elemzését.

A 10. tábla arra a kérdésre ad választ, hogy a Fővárosi TEGYESZ munkatársai milyen okokra való hivatkozásokat találtak az egyes beutaló határozatokban. Az 5. számú jegyzetben leírt csoportosítás szerint az első két csoportba sorolhatók azok a beutalások, amelyek indokoltsága kétségtelennek látszik, amennyiben elfogadjuk, hogy a hivatkozások megfelelnek a valóságnak. Azt látjuk, hogy az 1. és a 2. csoportba sorolt beutalások együtt az összes beutalás közel 60 százalékát teszik ki. A beutalások több mint negyven százalékában tehát a határozat nem nyújt egyértelmű igazolást arra, hogy indokolt az érintett kiskorú beutalása a szakellátásba.

10. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásba 2002-2005-ben beutalt kiskorúak megoszlása a rögzített beutalási okok típuscsoportjai szerint (fő)

Okcsoport	2002	2003	2004	2005	Együtt
1. bántalmazás-veszélyeztetés	57	95	101	95	348
2. az ellátás-gondozás megoldatlansága	288	292	260	238	1 078
3. csak a szülők devianciái	56	50	51	57	214
4. csak a gyermek devianciái	123	141	123	115	502
5. csak anyagi és egyéb hivatkozás	70	65	72	73	280
Összesen	594	643	607	578	2 422

A beutaló határozatok ezen utóbbi csoportjában – amelyek tehát nem tartalmaztak a beutalás indokoltságát kétségtelenné tevő hivatkozásokat – az összes beutalt körülbelül 9 százalékánál találunk a szülők devianciáira való hivatkozást. Ezek a tényezők (például: „a szülő italozik”, „a szülő kriminalitása”, „... prostitúciója” stb.) persze nagy valószínűséggel társulhatnak a beutalást közvetlenül indokoltta tevő okokkal, ezekben a határozatokban azonban nincs nyoma ilyen társulásnak. Ezért bizonytalanságban maradhatunk a felől, hogy volt-e kielégítő indoka a beutalásnak.

11. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásba 2002-2005-ben beutalt kiskorúak megoszlása a rögzített beutalási okok típuscsoportjai szerint (%)

Okcsoport	2002	2003	2004	2005	Együtt
1. bántalmazás-veszélyeztetés	9,6	14,8	16,6	16,4	14,4
2. az ellátás-gondozás megoldatlansága	48,5	45,4	42,8	41,2	44,5
3. csak a szülők devianciái	9,4	7,8	8,4	9,9	8,8
4. csak a gyermek devianciái	20,7	21,9	20,3	19,9	20,7
5. csak anyagi és egyéb hivatkozás	11,8	10,1	11,9	12,6	11,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Még nagyobb lehet a bizonytalanságunk az összes beutalás több mint 20 százalékát kitevő 4. csoportban, ahol az előbb említett okok hiányában a fő beutalási oko(ka)t a beutaltak devianciái képezik. Ezekben a határozatokban még inkább hiányzik az említett okok együttjárása a beutalás indokoltságát kétségtelenül alátámasztó, az 1. és a 2. csoportba sorolt okokkal.

A legnagyobb gondba azonban (az összes beutalás 11-12 százalékát kitevő) utolsó, 5. csoportba sorolt beutalásoknál kerülünk, amelyekben a rögzítők nem találtak az eddigiekben felsorolt jellegű hivatkozást, hanem kizárólag anyagi okokra való utalást, amelyhez legfeljebb a gondviselő helyzetére (egyedülálló, elvált, élettárrsal él, a szülők külön élnek stb.) való hivatkozás kapcsolódott.

12. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásba 2002-2005-ben beutalt 14–18 éves kiskorúak megoszlása a rögzített beutalási okok típuscsoportjai szerint (fő)

Okcsoport	2002	2003	2004	2005	Együtt
1. bántalmazás-veszélyeztetés	12	23	15	24	74
2. az ellátás-gondozás megoldatlansága	65	76	83	74	298
3. csak a szülők devianciái	16	12	15	12	55
4. csak a gyermek devianciái	87	99	85	93	364
5. csak anyagi és egyéb hivatkozás	15	5	9	5	34
Összesen	195	215	207	208	825

Az összes beutaltétól erősen eltérő arányokat találunk a 14–18 éves korban beutaltak beutaló határozataiban található hivatkozások típuscsoportjai között. A beutalás indokoltságát kétségtelenül alátámasztó okokat kiemelő 1. és 2. csoport együtt sem érte el a beutaltak felét, 45-47 százalék között mozgott. A 4. (a beutaltak saját devianciái mellett legfeljebb csak

anyagi okokat tartalmazó) csoport volt a legnagyobb (44-46%), kis híján elérte az első két csoport arányát. Háromszor kevesebb (4%) beutalási határozat hivatkozott pusztán anyagi okokra, mint az összes beutalt között.

13. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásba 2002-2005-ben beutalt 14–18 éves kiskorúak megoszlása a rögzített beutalási okok típuscsoportjai szerint (%)

Okcsoport	2002	2003	2004	2005	Együtt
1. bántalmazás-veszélyeztetés	6,2	10,7	7,2	11,5	9,0
2. az ellátás-gondozás megoldatlansága	33,3	35,3	40,1	35,6	36,1
3. csak a szülők devianciái	8,2	5,6	7,2	5,8	6,7
4. csak a gyermek devianciái	44,6	46,0	41,1	44,7	44,1
5. csak anyagi és egyéb hivatkozás	7,7	2,3	4,3	2,4	4,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A fenti adatok azt mutatják, hogy a 2002-2005. évi beutaló határozatok több mint 40 százaléka kétséget hagyott afelől, hogy indokolt volt-e a beutalás. A 14-18. éves új beutaltak között ez az arány meghaladta az ötven százalékot. Ebben a korosztályban a határozatok közel fele kizárólag a beutaltak devianciáira és anyagi okokra való hivatkozást tartalmazott.

A fentiekhez nagyon hasonló adatokat lehet kapni akkor is, ha csak az utolsó három kiskorú évjárat, a 16–18. éves korban beutaltak beutalásának okait elemezzük.

További lényeges tény, hogy semmivel sem kapunk kedvezőbb információt, ha csak a fővárosi kerületi beutalásokról szóló adatokat vizsgáljuk. A fenti adatok tehát elsősorban a fővárosi alapfokú gyámhatóságok és gyámhivatalok beutalási gyakorlatát, pontosabban a beutaló határozatok hivatkozásait jellemzik.

A beutalások formája – a bekerülők gondoskodási formája

A bekerülő 584 fő közül 479 főt (82%) ideiglenes hatállyal, 105 főt (18%) pedig nevelésbe (103 főt átmeneti, 2 főt tartós nevelésbe) vétel mellett utaltak be 2005-ben a fővárosi szakellátásba. Az ideiglenes hatályú beutalások felülvizsgálatakor a gyámhivatalok 141 fő beutalását megszüntették, 276 főt átmeneti, 3 főt pedig tartós nevelésbe vettek, további 59 fő pedig IH-s maradt. A 103 fő átmeneti neveltként beutalt közül 8 főnek megszűnt a beutalása a

tárgyév során. Egy fő beutaláskori tartós nevelésbe vételét pedig az illetékes gyámhivatal átmenetire módosította.

14. tábla

A 2005-ben beutalt kiskorúak (a 2005-ben ki is kerültek és az ellátásban maradtak) megoszlása a beutaláskori és az utolsó gondozási forma szerint (fő)

Beutaláskori gondozási forma Utolsó↓	2005-ben kikerült			Ellátásban volt 12. 31-én				Összesen			
	IH	AT	Együtt	IH	AT	TN	Együtt	IH	AT	TN	Együtt
IH	141		141	59			59	200			200
AT	23	8	31	253	95	1	349	276	103	1	380
TN	1		1	2		1	3	3	0	1	4
Összesen	165	8	173	314	95	2	411	479	103	2	584

A 2005-ben történt 479 ideiglenes hatályú beutalás mind számában, mind arányában csökkenést jelent a sokéves gyakorlathoz képest: 2004-ben például a bekerülők 84 százalékát (509 főt) utaltak be ideiglenes hatállyal, és csak 16 százalékukat vették nevelésbe (átmeneti: 97, tartós: 2 fő). Az elsőprő többséget adó ideiglenes hatállyal beutaltak életkori összetétele határozza meg 2005-ben is az egész beáramlás életkori arányait.

A beutaló szervezetek, úgy tűnik, nem követik a gyermekvédelmi törvény előírásait az ideiglenes hatályú beutalás alkalmazásakor. A 2005-ben beutalt 479 fő ideiglenes hatállyal beutalt kiskorú csupán egyharmadának (34,4%) határozatában szerepelt vészhelyzetre való hivatkozás.

A nagykorúvá válásuk évében beutalt 12 fő közül 9 főt ideiglenes hatállyal utaltak be, 3 főt pedig átmeneti nevelésbe vettek a beutaláskor. A felülvizsgálat következtében a gyámhivatalok további 6 főt átmeneti nevelésbe vettek, mielőtt megszüntették volna a beutalásukat.

Az 584 fő új beutalt kiskorú 30 százalékának, 173 főnek tehát megszűnt a beutalása december 31-éig, és ha eltekintünk a nagykorúvá válása évében bekerült 12 főtől, a többi korcsoport átlagos tárgyevi kikerülési aránya is 28 százalék. Ez az arány kb. 2 százalékkal alacsonyabb, mint 2004-ben volt, megegyezik azonban a 2003-as aránnyal, és meghaladja a 2002-ben beutaltak tárgyevi kikerülési arányát.

Befogadás, elhelyezés

15. tábla

A 2005-ös beutaltak megoszlása a befogadó hely típusa szerint (fő, %)

A gondozási hely típusa	Bekerülés	
	fő	%
Tegyesz	325	55,7
A 3 éven aluliakat befogadó különleges gyermekotthon	145	24,9
Tgysz hagyományos nevelőszülő	10	1,7
Tgysz hivatásos nevelőszülő	2	0,3
Civil nevelőszülő	17	2,9
Gyermekotthon	62	10,6
Lakásotthon	9	1,6
Különleges gyermekotthon fogyatékkal élők ellátására	12	2,0
Speciális gyermekotthon	2	0,3
Összesen	584	100,0

A beutaltak 56 százaléka (325 fő) a TEGyESz férőhelyein, 25 százalékuk (145 fő) a 3 éven aluliakat befogadó különleges gyermekotthonokban, további 14 százalék (85 fő) gyermekotthonokban (közülük 12 fő fogyatékos, 2 fő pedig speciális gyermekotthonban), 4 százalék (29 fő) pedig nevelőszülőnél nyert elhelyezést.

A TEGyESz-be került beutaltak közül 96 főnek megszűnt a beutalása, 173 főt elhelyeztek: 138 főt gyermekotthonokban (ezen belül 15 főt fogyatékos, további 1-1 főt különleges és utógondozó otthonban), 29 főt lakásotthonokban, 6 főt nevelőszülőnél; 56 fő pedig a TEGyESz-ben maradt. A különleges gyermekotthonokba befogadott 3 év alatti kiskorúak közül 59 fő kikerült, 4 főt nevelőszülőnél helyeztek el, 82 fő a befogadó helyen maradt.

16. tábla

A fő befogadóhelyeken befogadott 2005-ös beutaltak megoszlása gondozási helyük típusa, illetve a kikerülés szerint (fő)

A gondozási hely típusa	TEGYESZ befogadó otthonai	A 3 éven aluliak befogadó otthonai
TEGYESZ	56	
A 3 éven aluliakat befogadó különleges gyermekotthon	1	82
Tgysz hagyományos nevelőszülő	5	
Civil nevelőszülő	1	4
Gyermekotthon	121	

Lakásotthon	27	
Különleges gyermekotthon fogyatékkal élők ellátására	15	
Különleges lakásotthon fogyatékkal élők ellátására	2	
Utógondozó otthon	1	
Kikerülés	96	59
Összesen	325	145

Igen nagy jelentőséggel bír az a tény, hogy a fő befogadó helyekről – amelyek tehát az új beutaltaknak 2005-ben is több mint 80 százalékát fogadták be – 155 fő ki is került az év folyamán. (A más gondozási helyen befogadott vagy ott elhelyezett beutaltak közül csak 12 fő került ki.) A fővárosi gyermekvédelmi szakellátást hosszú ideje jellemzi az, hogy az új beutaltak körülbelül 30 százaléka el is távozik a naptári éven belül. Egy részüket, úgy tűnik, be sem kellett volna utalni, más részük pedig néhány hét-hónap gondozás után elhagyhatta a szakellátást. (Közéjük tartoznak azok is, akiknek ugyan nem szűnik meg a szakellátásba való beutalása, azonban más területi szakszolgálat illetékességébe kerülnek át. Ők tehát nem a szakellátást hagyják el, hanem csak a fővárosi hálózat illetékességéből kerülnek ki.)

Rendkívül fontos körülmény, hogy a beutaltaknak ez a része – legfeljebb egy-két kivétellel – nem kerül elhelyezésre a befogadó helyekről a beutalás megszűnése előtt. Ez nemcsak azért előnyös, mert így csökkenteni lehet az ellátó hely változásával elkerülhetetlenül járó elszakadási-beilleszkedési traumákat. Több megyében működik ennek a célnak a szolgálatában olyan, egyes helyeken „célirányos” vagy „irányított” befogadásnak nevezett gyakorlat, amely szerint az új beutaltat egyenesen a nagy valószínűséggel későbbi állandó gondozási helyévé váló gondozási hely fogadja be. Ennek a megoldásnak vannak méltányolható előnyei minden olyan esetben, amelyben első perctől kézenfekvő, hogy hol lesz a beutalt kiskorúak gondozási helye. Az is megoldható probléma, hogy a befogadás feladata sajátos körülmények és légkör meglétét, sajátos módszertant és különleges szakértelem közreműködését igényli. Mindezeknek a feltételeknek és képességeknek a beutalt kiskorú mielőbbi eredményes „hazagondozását” kell maximálisan szolgálni mindazokban az esetekben, amelyekben van esély a hazagondozásra.

Ebben a tekintetben azonban nagyon jelentős különbség van a fő befogadó helyek és a többi gondozási hely között. A működési feltételeik alapján súlyos belső érdekkonfliktusokkal terheltlen működő területi szakellátási hálózatokban ugyanis egyedül a fő befogadó helyek

intézményi-szervezeti érdekeivel esik egybe maradéktalanul, minden kétséget kizáróan a beutaltak minél előbbi sikeres hazagondozásának érdeke. Valamennyi más gondozási helynek vannak ettől erősen eltérő, sőt ezzel kifejezetten ellentétes érdekei is.

A fővárosi szakellátási hálózatnak az a gyakorlata tehát, hogy az új beutaltak túlnyomó többségét az erre a célra specializálódott fő befogadó helyek fogadják be, meghatározó szerepet játszik a beutaltak körülbelül 30 százalékanak rövid időn belüli sikeres hazagondozásában.

A kiáramlásról

A gyermekvédelmi szakellátásba való beutalása 603 főnek szűnt meg 2005-ben, közülük 303 fő (50,2%) fiú, 300 fő (49,8%) lány. A kikerülők közel kétharmada (381 fő, 63,2%) 13 évesnél idősebb volt. A nagykorúvá válók – a korábbi évekhez hasonlóan – maguk is kitették a kikerülők 45 százalékat (270 fő). A kikerültek szűk egynegyede (141 fő, 23,4%) 6 éven aluli életkorban került ki, és mindössze egyhetedük (13,4%) távozott 6–13 éves korban. Ha eltekintünk attól a 256 főtől, akiknek csak a nagykorúságuk elérése okán szűnt meg a beutalása (és akik közül 169 fő utógondozói ellátottá vált a 18. születésnapja után), a kiskorúan kikerültek 41 százaléka 6 éves kora előtt, 36 százaléka 13 éves kora után, és mindössze 23 százaléka került ki általános iskolai életkorban a szakellátásból.

A nemek kiegyensúlyozott aránya mögött a 3 éven aluliak között a fiúk, a 14–17 éves korcsoportban pedig a lányok voltak erős túlsúlyban. Előbbinek az örökbefogadásra jelentkezők eltérő preferenciái, utóbbinak pedig az az érthető kérdés kölcsönöz jelentőséget, hogy (a beáramlásban is megnőtt számú) 13 éven felüli lányok kikerüléséhez kapcsolódnak-e aggodalomra okot adó tényezők és indítékok.

17. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásból 2005-ben kikerültek megoszlása nemük és korcsoportjuk szerint (fő)

Korcsoport	Fiú	Lány	Együtt
0-2 éves	54	37	91
3-5 éves	26	24	50
6-9 éves	18	13	31

10-13 éves	22	28	50
14-17 éves	41	70	111
18 éves	142	128	270
Összesen	303	300	603

Mint az alábbi ábra is mutatja, a fiúk többen (142 fő) maradtak nagykorúságukig a szakellátásban, mint a lányok (128 fő).

2. ábra

A kiáramlás 2005. évi arányai nagyrészt megegyeznek a megelőző három év arányaival. A viszonylag legnagyobb eltérést az általános iskolai korosztály még a korábbiaknál is alacsonyabb aránya jelenti.

Az általános iskolások nagyon alacsony aránya mind a beáramlásban, mind a kiáramlásban –úgy tűnik – részben arra vezethető vissza, hogy a veszélyeztetettség felderítése nagyon gyengének bizonyul az óvodás és az általános iskolás korcsoportokban. A gyermekek legsúlyosabb veszélyeztetettségi esetei viszonylag gyakrabban ismertté válnak a beutaló szervezetek számára már az érintett kiskorúak 0-2 éves korában. A csecsemőkorból kikerült, 14 éven aluli kiskorúak veszélyeztetettségi eseteiben azonban igen ritka a szakellátásba való

beutalás. A 13 évesnél idősebben nagy tömegben bekerülők jelentős részének azonban sokkal alacsonyabb életkorban indokolt lett volna a beutalása.

Ennek az a következménye, hogy az óvodás és általános iskolás korosztályhoz tartozók aránya csekély a szakellátásban. Különösen a 13 éven felüli ellátottak számától erősen elmaradó arányuk okoz komoly gondokat a túlnyomó többségükben családszerű működésre berendezkedett, széles korhatárú gyermekcsoportokkal működő gondozási helyek számára. Ennek következtében a gondozási helyek nagyon kevésbé érdekeltek a korosztályhoz tartozó ellátottak „hazagondozásában”; érdekükben áll viszont a 10 évesnél alacsonyabb életkorban beutalt kiskorúakat minél tovább gondozásukban tartani.

18. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásból 2002-2005-ben kikerültek megoszlása a kikerülés éve és korcsoportjuk szerint (%)

Korcsoport	2002	2003	2004	2005	Együtt
0–2 éves	13,7	14,5	11,0	15,1	13,5
3–5 éves	10,0	7,3	8,6	8,3	8,5
6–9 éves	8,4	8,8	7,5	5,1	7,4
10–13 éves	6,5	9,1	11,3	8,3	8,9
14–17 éves	15,2	15,2	19,3	18,4	17,1
18. éves	46,2	45,2	42,4	44,8	44,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Miért és hova távoznak a kikerülők?

A szakellátásba való beutalás az esetek felében (304 fő, 50,4%) azért szűnt meg 2005-ben, mert a kikerülők családba kerültek. Közülük 262 fő a saját korábbi családjába került, 40 főt örökbe fogadtak, további 2 fő pedig házasságot kötött.

A kikerülők másik felének esetében külső körülmények miatt szűnt meg a beutalás. A nagykorúságát elérte 256 fő (42,5%). Csak a szakellátás fővárosi kötelékéből került ki, azaz más TEGYESZ gondozásába került át 41 fő (6,8%). Sajnos, a 2005. év sem múlt el anélkül, hogy haláleset vetett véget a gondozásnak: 2 fő (egy 8 éves kora óta gondozott 17 éves és egy kétéves korától ellátott, 18. évében járó fiú) elhunyt az év folyamán.

19. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásból 2005-ben kikerültek megoszlása a kikerülés oka és korcsoportjuk szerint (fő)

Korcsoport	Hazakerült	Örökbef.	Házasság	Nagykorú lett	Áthelyezték	Meghalt	Együtt
0–2 éves	53	18	0	0	20	0	91
3–5 éves	37	9	0	0	4	0	50
6–9 éves	19	9	0	0	3	0	31
10–13 éves	41	4	0	0	5	0	50
14–17 éves	101	0	2	0	7	1	111
18 éves	11	0	0	256	2	1	270
Összesen	262	40	2	256	41	2	603

A gondozásban töltött idő

A 2005-ben hazakerültek átlagban 467 napot (közel egy év és négy hónapot) töltöttek előzőleg a szakellátásban. Ennél rövidebb gondozási időt (246 nap) csak azoknál találunk, akiknek meg sem szűnt a beutalása a szakellátásba, csak más TEGYESZ illetékességébe kerültek. Az örökbefogadásnak köszönhetően kikerült kiskorúak átlagos gondozásban töltött ideje sokkal több: 1 355 nap (kb. 3 év és 8 hónap). Ennek oka az, hogy a viszonylag magasabb életkorban örökbe fogadott kiskorúak túlnyomó többsége egészen korán, 0-1 éves korában lett beutalva, így hosszú időt töltött gondozásban. A nagykorúságuk miatt „kikerültek” átlagban 2 647 nappal (7 és negyed évvel) a 18. születésnapjuk előtt lettek beutalva.

20. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásból 2001-2005-ben kikerültek gondozásban töltött átlagos ideje a kikerülés éve és oka szerint (nap)

A kilépés oka	2001	2002	2003	2004	2005
Hazakerült	420	521	533	521	467
Örökbe fogadták	1 032	1 089	1 366	1 181	1 355
Nagykorú lett	2 788	3 122	2 816	2 259	2 647
Áthelyezték	309	553	500	214	246

Mind a hazakerültek, mind az „áthelyezettek”, mind azok esetében, akiket örökbe fogadtak, az egyszerű számtani átlagnál sokkal rövidebb gondozásban töltött időt találunk a „súlyozott” átlag szerint. (Ebben az esetben kizártuk az átlagszámításból az adatok fő tendenciájától

távoleső, extrém adatokat, és csak a meghatározóan jellemző többséget vettük tekintetbe.) A 2005-ben hazakerültek eszerint jellemzően 149 nap gondozás után távoztak, a más TEGyESz illetékességébe való átkerüléshez jellemzően 42 nap volt szükséges, a 2005. évi örökbe-fogadásokat pedig jellemzően 999 nap (több mint 2 év és 8 hónap) szakellátás előzte meg. A nagykorúságuk eléréséig a szakellátásban maradt gondozottak „jellemző” átlagos gondozási ideje is hosszú idő: 2374 nap (6 és fél év) volt.

21. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásból 2001-2005-ben kikerültek gondozásban töltött idejének „súlyozott” átlaga a kikerülés éve és oka szerint (nap)

A kilépés oka	2001	2002	2003	2004	2005
Hazakerült	85	114	125	106	149
Örökbe fogadták	672	703	692	818	999
Nagykorú lett	2 048	3 025	2 575	1 516	2 374
Áthelyezték	98	99	77	49	42

Az egyszerű átlagok ötéves összehasonlítása csak a más TEGYESZ-hez való áthelyezést megelőző gondozási idő nagyfokú lerövidülésével mutat jelentős változást. A hazakerültek, örökbe fogadottak és a nagykorúvá váltak adatai hullámzóan változtak az elmúlt öt év során, nagyságrendjük azonban nem változott. A súlyozott átlagok ötéves összehasonlítása emellett növekedési tendenciát jelez mind a hazakerültek, mind az örökbefogadás miatt kikerültek körében. A jelzés ellenőrzése és a háttérben található tényezők felderítése mélyebb elemzést igényel. Azt mindenesetre a gondozás átlagos idejére vonatkozó adatok is mutatják, hogy a fővárosi gyermekvédelmi szakellátásban egymástól igen nagy mértékben különböző ellátási-gondozási szükségletek kielégítése egymástól erősen eltérő gondozási történetek keretében folyik egymás mellett.

A kikerültek gondozásban töltött ideje a gondozási formák szerint

Az ideiglenes hatályú beutalásból kikerültek 2005-ben átlagosan 68, az átmeneti nevelésből távozóak 1835 napot (5 évet), a tartós nevelésből kikerülők pedig 3422 napot (közel 9 és fél évet) töltöttek gondozásban. A jellemző átlag az IH-s kikerülteknél 45 nap, az átmeneti nevelteknél 1080 nap (3 év), a tartós nevelteknél pedig az egyszerű átlagnál is több, 3634 nap (10 év) volt. Az ötéves összehasonlítás mutatja, hogy sikeres volt az erőfeszítés az elmúlt

években az ideiglenes hatályú beutalással járó gondozási idő leszorítására: a súlyozott átlag 69-ről 45 napra csökkent.

22. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásból 2001-2005-ben kikerültek gondozásban töltött átlagos ideje a gondozási forma és a kikerülés éve szerint (nap)

A kikerülés éve	IH		AT		TN	
	Egyszerű	Súlyozott	Egyszerű	Súlyozott	Egyszerű	Súlyozott
2001	140	69	2 100	1 417	2 622	1 158
2002	175	59	2 219	1 531	3 373	2 707
2003	109	49	2 053	1 379	3 553	4 017
2004	95	49	1 727	1 016	2 884	2 723
2005	68	45	1 835	1 080	3 422	3 634

A hazakerülés mind ideiglenes hatályú beutalásból, mind átmeneti nevelés után viszonylag rövid idejű gondozás után következik be. Az áthelyezés az ideiglenes hatályú beutaltak közt a legrövidebb időt veszi igénybe, az átmeneti nevelteknél azonban közel három, illetve jellemzően két évet. Az örökbefogadást jellemzően ideiglenes hatályú beutalásból 4, tartós nevelésből 15 hónap, átmeneti nevelteknél pedig 2 és fél év gondozás előzi meg,

23. tábla

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásból 2001-2005-ben kikerültek gondozásban töltött idejének „egyszerű” és „súlyozott” átlaga a gondozási forma és a kikerülés oka szerint (nap)

A kilépés oka	IH		AT		TN	
	Egyszerű	Súlyozott	Egyszerű	Súlyozott	Egyszerű	Súlyozott
Hazakerült	88	51	986	602	...	...
Örökbe fogadták	871	127	1 372	923	965	447
Nagykorú lett	430	330	2 579	2 074	4 394	5 382
Áthelyezték	69	44	1 074	896	...	...

A beáramlás és a kiáramlás együttes hatása

A beáramlás és a kiáramlás együttesen 1 014 főt, az év folyamán legalább egy napig ellátásban részesült kiskorúak 34 százalékát érintette 2005-ben. A 2004.12.31-én ellátásban részesült kiskorúak 18 százaléka kikerült 2005-ben, és a 2005.12.31-én ellátásban részesült

kiskorúak 17 százaléka volt új beutalt. Az év folyamán be-, majd kikerültek a kiskorúak szokásos 2 400 fő körüli létszámának 7 százalékát tették ki.

Következtetések

A fővárosi gyermekvédelmi szakellátásba való beáramlás és az onnan való kiáramlás 2005. évi adatainak az elemzése alapján megállapíthatók a következők:

- 2005-ben is folytatódott az ellátottak számának – nagyon lassú – csökkenése; ez érvényes mind a kiskorú, mind az utógondozói ellátottakra.
- A beáramlás és a kiáramlás évek óta tartó lassú csökkenése kiemelt figyelmet érdemel. Nem mindegy ugyanis, hogy a gyermekvédelmi szakellátás iránti szükséglet csökken-e (ami egyáltalán nem valószínű), a szakellátás diszfunkcionális igénybevétele hagyott alább (ami, sajnos, szintén nemigen hihető az adatok ismeretében), a beutalásokban és azok megszüntetésében közreműködő (gyámhivatali, TEGYESZ stb.) apparátus munkaterhei nőttek meg valamilyen okból, ami miatt kevesebb ilyen határozatot képesek meghozni egy évben, vagy – ami a kiáramlás csökkenését illeti – erősödött volna a gondozási helyek ellenérdekeltsége a 14 éves koruk előtt beutalt kiskorúak mielőbbi hazagondozására való törekvéssel szemben, esetleg egyéb ok (is) felfedezhető a csökkenés hátterében. Mindenesetre rendkívül fontos feltárni ezeket az okokat.
- Ez az igény, valamint a gyermekvédelmi szakellátásnak az egész régióra kiterjedő további fejlesztésének igénye szükségessé teszi azt, hogy a jelenleginél mélyebb és pontosabb információval rendelkezünk a szakellátásba bekerülőkről, a szakellátás igénybevételének okairól, indítékairól és egyéb tényezőiről. A TEGYESZ ezirányú képességeit és kapacitását javítani szükséges annak érdekében, hogy a ellátottakkal való foglalkozás minden elemében keletkező információ összegeződjön a szakellátás iránti szükségletekre, továbbá a beutalásban és annak megszüntetésében közreműködő hivatalok és intézmények működésére vonatkozó közös tudásban.
- Az ellátottak év végi létszamarányainak hasonlósága mellett mind a beáramlásban, mind a kiáramlásban tovább csökkent az általános iskolai (6-13 éves) korosztály súlya, új beutalás és „hazagondozás” egyaránt alig fordul elő ebben az életkorban. Nehéz ellenállni a

kínálkozó következtetés csábításának, amely szerint ez a tény elsősorban az iskolai (és óvodai) gyermekvédelem majdnem teljes felszámolódására vezethető vissza. Ez a fő oka annak, hogy a gyermekvédelmi szakellátásra valóban rászoruló, 3 éves, vagy idősebb kiskorúak csak elvétve kerülnek a gyámhivatalok látóterébe mindaddig, amikor (rendszerint 14 éves vagy idősebb korukban) már komoly és súlyos magatartászavarokkal hívják fel magukra a figyelmet. A szakellátási hálózat azonban eleve „vert helyzetből” próbálja teljesíteni a feladatát a többnyire 13 évesnél idősebb korban, komoly magatartás-zavarokkal bekerült, addigra fejlett csavargási szubkultúrát elsajátított kiskorúakkal szemben. Nemcsak a legtöbb esetben hosszú évek óta tartó veszélyeztetett helyzetük ártalmaitól nem tudja megóvni a túl későn gondozására bízott kamaszokat, hanem magatartás-zavaraik rendezésére is igen kevés eséllyel próbál vállalkozni. Igen gyakran az is emberfeletti erőfeszítést igényel, és nemritkán sikertelen, hogy a gondozók – a nagyon kevés kivételtől eltekintve teljesen nyitott gondozási helyeken – egyáltalán beszélő viszonyba kerüljenek a beutalás ellen tiltakozó, a gondozási helyek életrendjére cseppnyi figyelmet sem fordító kamaszokkal.

- A kamaszkorúak súlyának további növekedése mind a beáramlásban, mind a kiáramlásban tovább növeli a fővárosi gyermekvédelmi szakellátást érő diszfunkcionális terheket. A kamaszok nagytömegű beutalása ugyanis nemcsak a tényleg rászoruló sokéves késéssel való beutalását jelenti, hanem olyanokét is, akiket egyáltalán nem lenne indokolt kiemelni a családjukból. A beutalás tehát egyáltalán nem a kiskorú veszélyeztetettsége vagy ellátatlansága, a gondozás elégtelensége, hanem a beutalt magatartás-zavarainak a kezelésében magára hagyott család tehetetlensége miatt történik. A családból való indokolatlan kiemelés megrázkódtatásával tovább vadított kamaszok korrekciós nevelése nem tekinthető a gyermekvédelmi szakellátás feladatának, nincs is erre felkészülve, nem rendelkezik az ehhez szükséges feltételekkel, kapacitásokkal és képességekkel. Ezeknek a nagyon gyakori kamaszkori magatartászavaroknak a hatékony szakszerű rendezése kizárólag a család közvetlen közelébe telepített, annak eltökélten sokoldalú segítséget nyújtani kívánó és képes, ennek a korosztálynak a sajátos problémáira koncentrálni egészségügyi és pszichiátriai szakszolgáltatásoknak az alapellátás keretében való nyújtásával képzelhető el.

- Ezek a problémák egyre súlyosabb zavarokat okoznak a szakellátásban, mindenekelőtt azoknak a gyermekotthonoknak a működésében, amelyekbe nagy tömegben érkeznek kamaszkorban beutalt kiskorúak. Az 1997-es gyermekvédelmi törvény nyomán elindult intézményi reformok figyelmen kívül hagyták a kamaszkorosztálynak a gyermekvédelmi szakellátásban már akkor is meglévő magas arányát. A létrejött kis létszámú, széles korhatárú gyermek- és lakásotthonokba nem lehet kamaszkorban, magatartászavarokkal beutalt új ellátottakat jelentős számban helyezni anélkül, hogy az ott ellátott alacsonyabb életkorú gondozottak számára ez ne jelentene veszélyhelyzetet, amelyben a gondozási hely nem képes garantálni a törvény által szentesített gyermeki jogok érvényesülését a számukra. A fővárosi hálózatban korábban létezett olyan, „ifjúságinak” nevezett gyermekotthon-típus, amely – a törvény szellemében korszerűsítve és fejlesztve – alkalmas ennek a növekvő nyomásnak megfelelni, ez azonban átmenetileg áldozatul esett az egyoldalú reformoknak. A fővárosi önkormányzat által a kamaszkorban beutaltak sajátos ellátási szükségleteinek kielégítését biztosító férőhelyek bővítése érdekében az utóbbi két-három évben tett jelentős lépések nagymértékben csökkentették a hálózaton belül a beutaltak elhelyezéséhez kapcsolódó korábbi feszültségeket. Mind a kamaszkorosztályra orientálódó gondozási helyek, mind a speciális ellátás fejlesztése, mind pedig az utógondozói ellátás korábban rendezetlen kérdéseinek a megoldása révén a fővárosi gyermekvédelmi szakellátó rendszer komolyan előrelépett az igénybevétel oldaláról felerősödő kihívások adekvát megoldása felé.

Hodosán Róza – Kovács Ágnes

BEZÁRÁS UTÁN

Utánkövetéses vizsgálat három Pest megyei kisgyermekotthon volt lakóiról

Bevezető

1989-ben Zsámbékról, 2000 tavaszán a nagykőrösi, 2001-ben pedig a Szarvas Gábor utcai kisgyermekotthonból kigondozásra került valamennyi gyermek, és ezzel gyakorlatilag az intézményeket bezárták.

A fenntartó részéről az indokok elsősorban gazdaságiak: a magas költségek, az épületek elavultsága, a feladatra való alkalmatlansága. A születésszám csökkenése, valamint más okok miatt a férőhelyek kihasználtsága is folyamatosan csökkent. (A gyermekvédelmi rendszer átalakulása, az abból fakadó lassú szemléletváltozás nyomán, a törvény elvárásainak megfelelően a 0-3 éves korosztály esetében előnyben részesítették a családban történő elhelyezés lehetőségét.

A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény hatályba lépésével az elmúlt években gyökeresen átalakult a hazai gyermekvédelem. Az azóta eltelt időszakban nagy változások mentek végbe a hazai gyermekvédelem jogi, intézményi hálózatában, de nem csitultak azok a viták, melyek során a vitázó felek a kisgyermekotthonok szükségességét, illetve ennek ellenkezőjét állítják. A két szélsőségesen megfogalmazott álláspont között természetesen a gyermekvédelem egész rendszerében lezajlott, sőt még jelenleg is folyó átalakulás árnyaltabb és többretegű gondolatai is megjelennek. Abban viszont mindenki egyetért, hogy szükség van utánkövetéses vizsgálatokra.

Jelen kutatást az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium megbízásából a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Kutatási Igazgatósága végezte 2005 januárja és áprilisa között. Pest megye három bezárt kisgyermekotthona: a Zsámbéki, a Nagykőrösi, valamint a Petényi Géza Csecsemőotthon volt lakóinak további sorsát elemzzük, gondozóhely-változásait vesszük sorra. A kutatás az utánkövetések terén egy kis részletet kíván áttekinteni, ugyanakkor egy egész

megye volt gyermekotthonai kétharmadának vizsgálata alkalmas arra, hogy megfelelő tanulságokat lehessen levonni belőle.

A három otthonból kikerült 204 gyermek további sorsának vizsgálatával választ kaphatunk arra, hogy hová, milyen körülmények közé kerültek, hogyan alakult további életük, iskoláztatásuk, családba, illetve más gyermekotthonba történő beilleszkedésük mennyire sikerült. A kisgyermekotthon bezárása hogyan befolyásolta későbbi életüket, mennyire volt megalapozott az a döntés, melynek értelmében a hazaadás, illetve a gondozási hely megváltoztatása megvalósult?

Az arra jogosult intézmények megtették-e mindent, hogy a kisgyermek érdeke legyen a legfontosabb tényező? Közrejátszott-e a döntésekben az „időnyomás” tényezője?

A Zsámbéki Csecsemőotthon

A csecsemőotthon bezárásának körülményei

A csecsemőotthon bezárását, átalakítását mintegy tízéves vita előzte meg a megyében. Oka elsősorban az intézmény fenntartásának magas költsége, az épületek elavultsága és a feladatra való alkalmatlansága volt. A konkrét lépéseket a Pest Megyei Tanács Egészségügyi Osztályának szakmai javaslatára tették meg. Ebben a javaslatban szorgalmazták a gyerekek családba kerülésének elsődleges lehetőségét a nemzetközi gyermekvédelmi tapasztalatokra hivatkozva. 1988 őszén szavazta meg a Pest Megyei Tanács az otthon felszámolását.

A megyében abban az időben ez az otthon volt a legkevésbé kihasznált gyermekintézmény, nyilván a választásnál ez meghatározó tényezőként szerepelt. 1987-ben a 170 férőhelyes Zsámbéki Csecsemőotthon 52,3%-os, a 110 férőhelyes Petényi Géza Csecsemőotthon 74,6%-os, az 50 férőhelyes albertirsai otthon 63,6%-os, míg a 104 férőhelyes nagykörösi csecsemőotthon 80,1%-os kihasználtsággal működött. (Azóta valamennyi intézet megszűnt, az albertirsai a 90-es évek közepén; a két másik otthon szintén elemzésünk tárgya.)

A Pest Megyei Gyermek és Ifjúságvédő Intézet, GYIVI, később PETEGYESZ az elmúlt 17 évben háromszor költözött új helyre. Az iratok kezelési rendje, a sorozatos költözések megnehezítették az

összes dokumentum feltárását. Az 1988. szeptember 1-je és november 30-a közötti időszak adatai képezik a gyermekek kihelyezésének, elhelyezésének, követésének alapját.

A bezárás idején gondozott gyermekek

Zsámbékon a bezárás idején összesen 87 gondozott gyerek elhelyezéséről született határozat, közülük 71 gyermek adatai állnak rendelkezésre.

A gyermekek életkorának megoszlása a következőképpen alakult:

A legidősebb gyermek a vizsgált időszakban 3 és fél éves volt, a legfiatalabb 2 hónapos. A háromévesek (1985-ös születésűek) száma összesen 7 (5 lány, 2 fiú), a kétéveseké (1986-as születésűek) 17 (10 lány 7 fiú). Egyéves (1987-es születésű) volt 35 gyermek (21 lány, 14 fiú), egy év alatti (1988-as születésű) pedig 12 gyermek (4 lány, 8 fiú).

A bekerülés okai

A bekerült gyermekek majdnem felénél, 32 esetben a határozatban szereplő okként a szülők alkalmatlansága a gyermek nevelésére, alkoholizmus, életvitelbeli problémák, rossz szociális körülmények, anyagi gondok, lakásproblémák szerepelnek. A második leggyakoribb ok (15 eset), hogy az anya a gyermekét a kórházban hagyta. A gyermek elhanyagolása, szülő csavargó életmódja, felelőtlen életvitele, súlyos veszélyeztetés, összesen 4 esetben merül fel. (A későbbiekben látni fogjuk, hogy ezek az arányok átalakulnak, a gyermek súlyos veszélyeztetése miatt bekerült gyermekek száma növekszik, míg a konkrét szociális helyzetre való hivatkozások száma csökken.)

A gyermekek bent töltött ideje

A gyermekek átlagosan 11,8 hónapot töltöttek az otthon bezárásáig az intézményben. A legtöbb időt bent töltött gyermek 34 hónapot, a legkevesebb időt bent töltött pedig 1 hónapot élt az otthonban.

Az intézményben együtt elhelyezett testvérek

Egyértelműen 7 testvérpárról állapítható meg, hogy az otthon bezárásakor együtt voltak elhelyezve. Több gyermeknek élt testvére ugyanebben az intézményben, de a rendelkezésre álló adatok alapján a sorsuk nem követhető egyértelműen.

A vizsgálatban szereplő gyermekek státusza

A vizsgálatban szereplő 74 gyermekből állami nevelt volt 22 fő, intézeti nevelt 21 fő, tartós nevelt 11 fő, átmeneti nevelt 16 fő, és ideiglenes hatályú elhelyezett 1 fő.

Az otthonból kikerült gyermekek további sorsa

A Zsámbéki Csecsemőotthonból a 71 gyermek közül 42 fő (59%) került ki a szakellátásból.

8 fő (11,3%) a vér szerinti szülőhöz vagy rokon családba került, 33 gyermeket (46,5%) örökbe fogadtak, 1 gyermek nagykorúvá vált (nincsenek adatok, nem tudjuk, miért élt akkor az otthonban).

29 gyermek maradt a szakellátásban, közülük 16 gyermek hivatásos vagy hagyományos nevelőszülőhöz, 13 gyermek másik otthonba, 6 Nagykőrösre, 7 a Petényi otthonba került.

Hazakerült gyermekek

A hazakerült nyolc gyermek közül öt az édesanyjához került, ebből egy testvérpár van. Két gyerek mindkét szülőjéhez, egy pedig nagyszülőhöz került haza. Az egyik gyermek ikertestvérét örökbe fogadták. A hazakerülés két esetben történt az otthon bezárásának idején. Az azonnal hazakerült gyermekek egyike néhány évre visszakerült a rendszerbe. Két gyermek néhány hónapot töltött más gyermekotthonban, egy gyermek szintén néhány hónapot nevelőszülőnél töltött a végleges hazakerülés előtt.

Az egyik gyermek 1999-es hazakerülése előtt 8 gondozóhely-váltást élt meg. Négy különböző nevelőszülőnél élt, valamint Cegléden, Pomázon, Csobánkán és Vácon diákotthonokban. Három testvére volt a Pest Megyei TEGYESZ ellátottjai között, két testvérét (egyik az ikertestvére) különböző időben és helyre örökbe fogadták, harmadik testvérét 1997-ben hazavitték.

A hazakerült gyermekek kora az otthon bezárásának idején a következőképp alakult:
1986-os születésű öt (2 lány, 3 fiú), 1987-es születésű három (2 lány, 1 fiú).

Örökbefogadott gyerekek

Örökbefogadásra került a gyermekek 46,5%-a (33 fő).

Az örökbefogadások kapcsán 19 gyermek esetében szerepel köztes idő – vagyis a csecsemőotthonból való tényleges kikerülés (VÉGE), amikor még a csecsemőotthon

nyilvántartásában szerepel ugyan a gyermek, de már nem tartózkodik bent, és a határozat meghozatalának időpontja (KIDÁT), amikor már a nyilvántartási rendszerből is kikerül. Átlagosan egy-két éven belül születik meg a jogerős határozat az örökbefogadásról, a legrövidebb idő 2 hónap volt, a leghosszabb 63 hónap.

Öt gyermek gondozóhely-változással az intézmény bezárása, 1988.11.28. után először a Petényi Géza Csecsemőotthonba került, majd onnan újabb gondozóhely-váltással kerültek nevelőszülőhöz, örökbefogadásra, három, négy, tíz, ill. huszonöt hónap után. Egy gyermek hivatásos nevelőszülőhöz került Százhalombattára, s 11 év után, 2000-ben került örökbefogadásra.

Három gyermek esetében gondozásihely-változtatásként nevelőszülői kihelyezésre került sor, de esetükben sikeres volt a kihelyezés, a nevelőszülők váltak a későbbiekben örökbefogadó szülővé. Egy gyermek, akinek ikertestvéréről már írtuk, hogy nyolc gondozóhelyet váltott az ismert időben, három gondozóhelyre együtt kerül testvéreivel, majd külföldre adták örökbe.

Öt gyermek egy-két nevelőszülő-váltás után kerül örökbe fogadó szülőhöz, a bezárás után 1-2 év telik el míg a folyamat lezajlik. Az egyik örökbefogadott gyermek testvére, aki ugyancsak az otthon lakója volt, hazakerült, anyja bántalmazta, s belehalt sérüléseibe.

Az örökbe fogadott gyermekek kora a következőképpen oszlik meg:

1985-ös születésűek: 2 lány, 1 fiú; bent töltött idő kb. 3 év,

1986-os születésűek: 3 lány, 1 fiú; bent töltött idő egy gyermeknél 6 év, öt külföldre vitték, a többinél 2-3 év,

1987-es születésűek: 11 lány, 9 fiú; bent töltött idő átlagosan 1-1,5 év,

1988-as születésűek: 2 lány, 4 fiú; bent töltött idő átlagosan $\frac{3}{4}$ -2 év.

A gondozási hely megváltoztatásának okai, új gondozási helyek

A jelenleg is *Pest megye gyermekvédelmi rendszerében lévő gyerekek*, (41%, 29 fő) esetében gondozásihely-váltás történt. A rendelkezésre álló adatok alapján vizsgáltuk a gondozásihely-váltás okát, valamint az új gondozási hely típusát.

Hat gyermek első gondozóhely-váltásként az otthon bezárása után a Nagykőrösi Csecsemőotthonba került. Mindannyian az adott évben születettek, tehát a legidősebb is 11 hónapos volt, a legfiatalabb éppen négy hónapos.

A hat gyermek közül három az áthelyezés után végleges nevelőszülőhöz került. Ez azt jelenti, hogy összesen 3 gondozóhely-váltást éltek meg kb. egy év alatt.

Egy gyermek négy, egy öt, egy pedig összesen hét gondozóhelyet váltott 15 éves koráig.

A családok szétszakítottságát jelzi a testvérek sorsa is. Az egyik gyermeknek három testvére van, kettő szintén a csecsemőotthon lakója volt, bezáráskor már nem voltak az otthon lakói. A másik gyermeknek két testvére van, akik már nem voltak a rendszerben. A harmadik gyermeknek két testvére van, mindkettő volt az otthon lakója, a bezáráskor egyik sem volt már az otthonban. A negyedik gyermek esetében az első nevelőszülői kihelyezés mindössze egy hónapig tartott. Nincs információ arról, hogy miért.

A Petényi Géza csecsemőotthonba került hét gyermek közül egy gyermek három, egy gyermek (testvérével nem azonos helyen élt) négy gondozásihely-változást élt át.

Egy ikerpár hat gondozóhely-váltást élt meg. A második alkalommal a szülő hozta vissza a gyermekotthonba őket azzal az indokkal, hogy a gyermekek nem tudnak beilleszkedni az otthoni környezetbe. A legelső bekerülések okai a rossz szociális körülmények, valamint a gyermekek ellátásának megoldatlansága volt. Még egy gyermek ugyancsak hat helyet váltott.

A nem iker testvérpár tagjai mozgássérülteként a Mozcassérültek Pető András Intézetének és más egészségügyi gyermekotthonoknak voltak lakói, de nem együtt. Mindkét gyermek nevelőszülői gondoskodásban is élt, egyikük többször is. Kettejükön kívül még négy testvérük élt a rendszerben, róluk nincsenek adatok. A szülők szociális helyzetük, valamint betegségük miatt nem tudtak róluk gondoskodni. Később az anya elhagyta a családot.

A legtöbb gondozásihely-váltás, szám szerint kilenc, a mozgáskorlátozott kisgyermek esetében figyelhető meg, de van hét gondozási hely-váltás is, háromnál kevesebb pedig nincsen.

A *nevelőszülőhöz* került gyermekek gondozásihely-változásai a legszámtottevőbbek.

Jellemző a soktestvéres gyermekek többnyire szétszakított jelenléte a rendszerben: négy gyermeknek még további 3-6 testvére volt gyermekotthonban vagy nevelőszülőknél.

A nevelőszülőkhöz került gyermekek gondozási helyeinek a megoszlását az 1. ábra mutatja.

1. ábra

A diagram jól ábrázolja, hogy hét esetben sikeres volt az első nevelőszülői kihelyezés, a rendelkezésre álló adatok szerint nem történt több gondozóhely-váltás. A tizenhét eset többségében azonban több váltás is történt, az öt gondozási hely egy gyermek esetében nyilvánvalóan magasnak tekinthető, az annál több pedig magyarázatra szorul.

A Nagykőrösi Csecsemőotthon

Az otthon jellemzői

A Nagykőrösi Csecsemőotthon két épületben helyezkedett el, amelyek eredetileg paraszti kúriának épültek. A folyamatos átalakítások eredményeképpen 30, illetve 50 férőhelyes egységeket alakítottak ki, így a férőhelyeinek száma 80 volt. A bezárást két évvel megelőzően a gyermeklétszám 68 főre csökkent. A bezárást egy évvel megelőzően a gyermeklétszám 64 fő volt. A két időpontban 42 fő azonos.

2000. április 28-án a Pest Megyei Önkormányzat Közgyűlésén előterjesztésre került a csecsemőotthon bezárása, lakásotthonná történő átalakítása. A közgyűlés határozata alapján három különböző telephelyen működő lakásotthon (12 fős befogadó otthon, 12 fős lakásotthon, 12 fős speciális otthon, különleges ellátást igénylő gyermekek számára) létesült, melyek a mai napig – némi létszámmódosulással (12 fő, 13 fő, 14 fő) – működnek. A megszüntető határozat 2000. május 1-jén kelt, jogutódként a Petényi Géza Gyermekotthont jelölték ki.

A vizsgált időszakban az otthonban élő gyermekek

A vizsgált időszakban, 1999.05.01. és 2000.05.01. között a gyerekek összlétszáma 74 fő volt. Ebből 52 fiú és 22 lány, vagyis a fiúk létszáma több mint kétszer annyi volt, mint a lányoké.

A csecsemőotthonba való bekerüléskor a legidősebb gyermek öt és fél éves, a legfiatalabb gyermek 11 napos volt. A gyerekek átlagéletkora a bekerüléskor valamivel több mint egy év.

A bekerülés okai

Az esetek döntő többségében több bekerülési ok is kimutatható volt (pl. a szülők alkoholizmusa, hajléktalanság, a gyermek bántalmazása, kórházban hagyása).

A leggyakoribb bekerülési ok a gyermek súlyos veszélyeztetése, elhanyagolása, ellátatlansága, felügyelet nélkül hagyása. Ebbe a kategóriába tartozik a bántalmazás is – ez adja a megvizsgált esetek 49%-át.

Külön kategóriát képez, amikor a szülők – alkoholizálás, egyéb életviteli problémák, vagy körülményeik: anyagi, szociális és lakásproblémák, munkanélküliség miatt – alkalmatlanok a gyermek fogadására, megfelelő ellátására és gondozására. Ide tartozik az esetek 23%-a.

Az esetek 12%-ánál az anya a gyermeket a kórházban hagyta.

Annak ellenére, hogy a vizsgálat során a fenti három – leggyakrabban előforduló, összesen 84%-ot kitevő – okot az áttekinthetőség, árnyaltabb megközelítés miatt elkülönítettük, ezek legtöbb esetben egymással összefüggenek, ok-okozati viszonyban vannak, előzményei, illetve következményei egymásnak, s hátterükben ugyanazok a megoldatlan társadalmi-szociális problémák húzódnak.

8%-ban a bekerülés oka az anya pszichiátriai betegsége, alkoholelvonó kúrán való részvétele.

Öt gyermek esetében az anya súlyos pszichiátriai betegsége (cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt állása, bentlakásos intézménybe történt elhelyezése) gátolta a gyermekek ellátását, két gyermeket az anya nem látogatott, s hozzájárult a gyermekek örökbe adhatóvá nyilvánításához, három esetben pedig az anya, illetve a szülők rendszeresen látogattak. Egy testvérpár esetében kezdeményezték a gondozási hely megváltoztatását is, a gyermekek lakóhelyükhöz közel történő elhelyezését a kapcsolattartás könnyítése érdekében. Egy gyermeknél a bekerülés oka az anya alkoholelvonó kúrán való részvétele volt.

Az esetek 1%-ánál az anya büntetés-végrehajtási intézetbe kerülése volt a bekerülés oka.

7%-ban, 5 gyermek esetében fordult elő bekerülési okként a gyermek betegsége (koraszülöttség, veleszületett betegség, mentális retardáció), melyre a szülő nem készült fel.

Két gyermek, miután a szülők megtanulták gondozni és ellátni beteg gyermeküket, hazakerült. Két gyermekről szüleik lemondtak, örökbe adhatóvá nyilvánították őket, de súlyos betegségük (Down-szindróma, illetve veleszületett fejlődési rendellenesség) miatt nem sikerült örökbeadásuk. Egy kisfiú betegsége következtében meghalt.

A gyerekek bent töltött ideje

A csecsemőotthonban eltöltött idő átlag 26 hónap. A leghosszabb bent töltött idő 65 hónap, a legrövidebb idő 1 hónap volt.

Az intézményben együtt elhelyezett testvérek

A vizsgált időszakban 16 testvérpár élt a Nagykőrösi Csecsemőotthonban (közülük egy ikerpár), valamint egy ötös testvérsor. Az ötös testvérsor, valamint tíz testvérpár tagjai egyszerre, egy időben kerültek be a csecsemőotthonba. A bekerülés indoka egy kivétellel minden esetben a szülők vagy körülményeik alkalmatlansága, a gyermek súlyos veszélyeztetése, elhanyagolása volt.

Hat testvérpár nem egy időpontban, hanem 0,5–1,5 év különbséggel került a csecsemőotthonba.

Esetükben is – egy testvérpár kivételével – a szülők vagy körülményeik alkalmatlansága, a gyermek súlyos veszélyeztetése, elhanyagolása volt a bekerülési ok.

A vizsgálatban szereplő gyermekek státusza

A vizsgálatban szereplő gyerekek státuszát az 1. tábla mutatja.

1. tábla

Státusz	Gyermekek száma	Százalékos aránya
Ideiglenes hatályú elhelyezett	3	4%
Átmeneti nevelt	54	73%
Intézeti nevelt	2	3%
Tartós nevelt	15	20%
Összesen	74	100%

A gyermekek 93%-a a vizsgált időszakban átmeneti vagy tartós neveltként élt a csecsemőotthonban.

A gyermekek döntő többsége ideiglenes hatályú elhelyeztként kerül a gyermekotthonba. A törvényi előírás értelmében 30 nap elteltével elhelyezési tanácskozást kell összehívni, melyen meg kell vizsgálni, hogy indokolt-e a gyermek elhelyezése, a gondozási hely fenntartása, megszűntek-e a beutalás okai, itt rendeződik a gyermek státusza, s az elhelyezési tanácskozás javaslatát mérlegelve szünteti meg a gyámhivatal az ideiglenes hatályú elhelyezést, vagy határozatot hoz átmeneti, vagy tartós nevelésbe vételéről. A gyermekek mindössze 4%-a tartózkodott a vizsgált időszakban ideiglenes hatályú elhelyeztként a csecsemőotthonban. Közülük egy gyermeknél valósult meg a törvényi előírás, a bekerülést követően egy hónapot néhány nappal meghaladva került haza a családjába a beteg kislány, mivel édesanyja időközben megtanulta kezelni a gyermek egészségügyi problémáját.

A másik két ideiglenes hatályú elhelyezett esetében 4, illetve 9 hónap telt el a beutalás és a megszüntetés időpontja között (a második gyermeknél a hosszú idő azzal indokolható, hogy a koraszülött, beteg kisfiú mongol állampolgárságú volt).

Két gyermek (3%) státusza intézeti nevelt volt a vizsgált időszakban. Az egyik gyermeknél átvállalás történt a Fővárosi TEGYESZ-hez, testvére mellé került nevelőszülőhöz, IN-es státusza csak az átvállalás után változott AT-re. A másik gyermeknél több mint két és fél év elteltével a gyámhivatal megszüntető határozatot hozott, a kisfiú, akit édesanyja a kórházban hagyott, a szülők közös kérésére az édesapa gondozásába került.

Érdemes elgondolkodni azon, hogy a törvény megszületését követő 2-3 évben is találtunk IN-es státuszú gyermekeket, holott a törvény egyértelműen előírja, hogy csecsemők esetében félévente kötelezően felülvizsgálatot kell tartani, ahol régi státuszukat rendezni kellett volna.

Az otthonból kikerült gyermekek további sorsa

A Nagykőrösi Csecsemőotthonból összesen 74 gyermek került ki, ebből 34 gyermek(46%) kikerült a PETEGYESZ-ből. 22 gyermeket örökbe fogadtak, 8 gyermek a családjához került, egy gyermek meghalt, 3 gyermeket más TEGYESZ-hez utaltak.

A PETEGYESZ rendszerében maradt 40 fő (54%). 36 gyermek hagyományos vagy hivatásos nevelőszülőhöz került, 4 gyermek pedig egészségügyi gyermekotthonba.

Hazakerült gyerekek

A csecsemőotthon elhagyásának időpontja három gyermek esetében a csecsemőotthon megszűnését megelőző egy hónapon belül történt meg, három gyermek esetében a bezárást megelőző féléven belül, mindössze két gyermeknél a csecsemőotthon bezárását egy évvel megelőzően.

A hazakerült 8 gyerek közül, státuszukat tekintve, három gyermek volt ideiglenes hatályú elhelyezett, a többi öt esetben az átmeneti nevelés, vagy intézeti nevelés megszűnésével kerültek haza a gyerekek.

Egyik gyermeknél a hazakerülést megelőzte egy nevelőszülői kihelyezés, mely összesen 4 hónapig tartott, s időpontja a csecsemőotthon bezárására tehető.

A bekerülési ok két esetben a gyermek betegsége, koraszülöttsége volt, s már a bekerülés pillanatában valószínűsíthető volt, hogy ideiglenes hatályú elhelyezésük rövidesen megszüntethető (az egészségügyi problémák enyhülésével, illetve amint a szülők beletanulnak gyermekük betegségének szakszerűbb kezelésébe). A többi hat gyerek esetében a bekerülési ok a gyermekek kórházban hagyása (két eset), elhagyása (egy eset) – melyek háttérében is egzisztenciális, anyagi okok feltételezhetők – , illetve szociális és lakásproblémák (három eset) voltak.

Bár a csecsemőotthon bezárásához közeli időpontban történt a gyermekek hazagondozása, mégis megalapozottnak tűnhet a döntés, mivel a gyermekek, az iratanyagok alapján, azóta sem kerültek vissza a gyermekvédelmi rendszerbe.

Elhalálozott gyermek

Egy idegrendszeri károsodással született kisfiú a csecsemőotthon bezárását megelőző évben egészségügyi problémái miatt a Református Egészségügyi Gyermekotthonba került, ahol elhunyt.

Örökbefogadott gyerekek

Örökbefogadásra került a gyermekek 30%-a (22 fő). Közülük 12 fiú és 10 lány volt.

Státuszukat illetően tíz tartós nevelésbe vett gyerek került örökbeadásra.

Életkori megoszlás tekintetében az örökbefogadás általában 2 és 4 éves kor között történt meg, a két legfiatalabb örökbefogadásra került gyerek 4,5-5 hónapos, a legidősebb pedig majdnem 6 éves volt.

A bekerülési ok (két eset kivételével, ahol az anya büntetés-végrehajtási intézetbe került, illetve alkoholelvonó kúrán vett részt) a gyermek kórházban hagyása, veszélyeztetése, illetve a szülők rossz szociális helyzete volt.

A 22 gyermek közül mindössze hárman a csecsemőotthon bezárását megelőző egy éven belül, az összes többi gyermek (19 fő) a csecsemőotthon bezárását megelőző szűk féléven belül került örökbeadásra.

A köztes idő – vagyis a csecsemőotthonból való tényleges kikerülés, amikor még a csecsemőotthon nyilvántartásában szerepel ugyan a gyermek, de már nem tartózkodik bent, és a határozat meghozatalának időpontja, amikor már a nyilvántartási rendszerből is kikerül a gyermek – az örökbefogadásra került gyermekek 45,5%-ánál (10 fő) ideiglenes gondozásra való kihelyezéssel telt el, a leendő örökbefogadó szülőhöz (barátkozási időszak), melynek időtartama 1–4 hónap között mozgott.

A köztes idő az örökbefogadásra került gyermekek 45,5 %-ánál (10 fő) gondozásihely-váltással telt el, melynek oka valószínűsíthetően szinte minden esetben a csecsemőotthon bezárása volt. A gyermekek gondozásihely-változtatásként egytől egyig nevelőszülői kihelyezésre kerültek, és

esetükben olyan sikeres volt a kihelyezés, hogy a nevelőszülők váltak a későbbiekben örökbefogadó szülővé.

Az örökbefogadásra került gyermekek mindössze 9 %-nál, vagyis 2 gyermek esetében, akiket ugyan már a gyermekek a csecsemőotthon bezárásakor örökbe adhatónak nyilvánítottak, de a bezárás időpontjáig nem sikerült megfelelő örökbefogadó szülőt találni, gondozásihely-váltás történt (melynek egyértelmű oka a csecsemőotthon bezárása volt) nevelőszülői kihelyezéssel.

Egy testvérpárnál a bekerülési ok az anya italozó életmódja, rossz szociális körülményei mellett, a fiatalabb gyermek esetében bántalmazás is volt. Érdekesség, hogy bár mindkét gyermek örökbeadásra került, de más-más örökbefogadó szülőhöz. Ennek oka, hogy az idősebb gyermek korábban került (titkos) örökbeadásra, mint ahogy testvérét örökbe adhatóvá nyilvánították.

A másik testvérpár tagjai azonos időben kerültek a csecsemőotthonba az anya veszélyeztető magatartása miatt, illetve a kisebb gyermek esetében a kórházi kezelését követően az anya nem vitte őt haza. A gyermekek egyértelműen a csecsemőotthon teljes bezárását néhány hónappal megelőzően, egy időben, azonos nevelőszülőhöz kerültek. Az iratanyagból kiderült, hogy a nevelőszülő – saját kislánya halála miatt – csak egy kislányt szeretett volna nevelni, de „rábeszélték”, hogy fiútestvérét is gondozza. Egy év elteltével a fiúgyermek esetében, mint gyám, kérte a gondozási hely megváltoztatását a gyermek agresszív magatartása, idegrendszeri problémái miatt, így az másik nevelőszülőhöz került, és jelenleg is ott él. Lánytestvérét a nevelőszülő másfél év elteltével örökbe fogadta. Ezzel gyakorlatilag megszűnt a testvérek között mindennemű kapcsolat.

Átvállalás más TEGYESZ részéről

A vizsgált gyermekek 4%-a (3 fő) esetében a gyerekek gondozása a csecsemőotthon bezárását megelőző hónapban megszűnt a Pest Megyei TEGYESZ-nél, de a mai napig a szakellátásban vannak, átvállalással más TEGYESZ-hez kerültek.

Az egyik gyermek esetében az átvállalás a Fővárosi TEGYESZ részéről történt, nevelőszülőhöz, hogy budapesti elhelyezéssel testvére mellé kerülhessen. Egy testvérpár esetében az átvállalás a Baranya Megyei TEGYESZ részéről történt. Náluk a bekerülési ok a szülők pszichiátriai betegsége

volt. A szülők maguk kérték a gondozási hely megváltoztatását a kapcsolattartás megkönnyítése érdekében, hogy gyermekeik lakóhelyükhöz közelebb kerülhessenek.

Érdekes, hogy mindhárom esetben az átvállalás kezdeményezése egybeesett a csecsemőotthon megszűnésével, holott az egyik gyermek esetében a testvér létezéséről korábban is tudtak, illetve a testvérpár szülei évek óta ugyanott laktak.

A gondozási hely megváltoztatásának okai, új gondozási helyek

Továbbra is Pest megye gyermekvédelmi rendszerében maradt 40 fő, 33 fiú és 7 lány. Esetükben gondozásihely-váltás történt. Ennek okaként leggyakrabban, a vizsgált esetek 60%-ában, 24 gyereknél, *a csecsemőotthon bezárása* szerepelt. (A gondozásihely-váltás a csecsemőotthon teljes bezárását megelőző 2-3 hónapban történt.)

Öt gyermeknél a gondozási hely változtatásának oka az volt, hogy a gyermekeket *nem látogatták*, reménytelennek tűnt a hazakerülésük, vagy megtörtént örökbe adhatóvá nyilvánításuk. Megjegyzendő, hogy az ő esetükben is a csecsemőotthon bezárása lehetett a mögöttes ok, mivel az 5 eset közül 4 gyermeknél a gondozásihely-váltás a csecsemőotthon teljes bezárását megelőző 4 hónapban történt.

Nyolc gyermeknél a gondozásihely-váltás oka a *testvér, vagy testvérek mellé kerülés* volt. A 8 gyermek közül mindössze kettőnél történt a váltás a csecsemőotthon teljes bezárását megelőző 2-4 hónapban.

Két gyermek esetében a gondozási hely változásának oka a *gyermek egészségügyi problémája* volt. Az egyik gyermek súlyos mentális retardáció miatt egészségügyi gyermekotthonba került, a csecsemőotthon bezárását megelőző 8. hónapban. A másik gyermek – szintén súlyos mentális retardáció miatt – nevelőszülőhöz került a csecsemőotthon bezárását megelőző 6. hónapban. Érdekesség, hogy lánytestvérével együtt került be a szakellátásba, mindkettőjüket örökbe adhatóvá nyilvánították. A leányt, bekerülését követően rövid időn belül, örökbe fogadták, míg a fiút mentális problémái miatt, az örökbefogadó szülő nem vállalta, s testvére örökbefogadását követően minden kapcsolat megszakadt közöttük.

Egy gyermeknél a gondozásihely-váltás elsődleges oka az volt, hogy a *szülők számára könnyebben megközelíthető helyre* kerüljön, a testvére mellé. A két gyermek egy időben került be a szakellátásba, a szülők veszélyeztető magatartása miatt, a testvér azonban, kora miatt (8 éves) a szülők lakóhelyéhez közeli gyermekotthonban került elhelyezésre. Feltételezzük, hogy itt is a csecsemőotthon bezárása játszotta a döntő szerepet, a gondozási hely megváltoztatásának időpontját tekintve.

A gondozási hely szempontjából a vizsgált gyermekek 90%-a, 36 fő *hagyományos, vagy hivatásos nevelőszülőhöz* került. A vizsgált esetek mindegyikében a testvérek (8 testvérpár és egy ötös testvérsor) azonos gondozási helyre kerültek.

Négy gyermek (10%) betegsége miatt *egészségügyi gyermekotthonba* került.

Másodszori gondozásihely-váltásra a vizsgált esetek 17,5%-ánál, 7 gyermek esetében került sor, köztük 2 testvérpár is volt. Három gyermeknél (köztük 1 testvérpár) a gondozási hely megváltoztatását a *nevelőszülő* mint gyám *kérte*, a *gyermek magatartási, idegrendszeri problémáira*, agresszivitására hivatkozva. Az iratanyagokból kiderült, hogy a testvérpár esetében többször felmerült a nevelőszülő alkalmatlansága (gyámi tanácsadó, nevelőszülői tanácsadó jelzésére), végül a nevelőszülő maga kérte a gondozási hely megváltoztatását, 5 év 1 hónappal a gyermekek kihelyezés után.

A gondozásihely-váltás oka további három gyermek esetében (közülük szintén egy testvérpár) a *nevelőszülő alkalmatlansága* volt. Mindhárom gyermek azonos, hivatásos nevelőszülőhöz lett kihelyezve. A nevelőszülői tanácsadó, gyámi tanácsadó többször jelezte, hogy a nevelőszülő rosszul bánik a gyerekekkel, több ízben megalázta őket. A gyermekek gondozási helyének megváltoztatását követően, mely mindhárom gyermek esetében ugyanaz az időpont volt, a nevelőszülő munkaviszonyát megszüntették, működési engedélyét visszavonták. A testvérpár új gondozási helye (egy rövid időszakra, 2 hónapra) *készenléti nevelőszülő* lett, amíg alkalmas nevelőszülőt találtak. Az ő esetükben a csecsemőotthon bezárását követően kétszer került sor gondozásihely-váltásra.

A gondozási hely-váltás oka egy gyermek esetében a *nevelőszülő családi problémája* (válás) volt, és ezért ő maga, mint gyám kérte a gondozási hely megváltoztatását.

A Petényi Géza Csecsemőotthon

Az otthon jellemzői

A Petényi Géza Csecsemőotthon Budapest egyik legelegánsabb zöldövezeti részén, kertes villákkal körülvéve, aránylag jól megközelíthető helyen működött. 1972-74 között épült, kifejezetten csecsemőotthonnak, az akkori gondozási rendnek megfelelően. Férőhelyeinek száma 80 fő volt.

1999. december 17-én a Pest Megyei Önkormányzat Közgyűlése, a Pest Megyei TEGYESZ (PETEGYESZ) és a Petényi Géza Gyermekotthon összevonásáról és alapító okiratának elfogadásáról hozott határozatot, melyben a működési engedélyt a 80 fős gyermeklétszám mellett 16 anya elhelyezésére adta ki.

A 2000. május 1-jén megszűnt Nagykőrösi Csecsemőotthon jogutóda a Petényi Géza Csecsemőotthon lett.

1999–2001 között a csecsemőotthonban ellátottak száma fokozatosan csökkent, mely részben köszönhető volt annak is, hogy a szakemberek, az új gyermekvédelmi törvény elvárásainak megfelelően, a 0-3 éves korosztály esetében előnyben részesítették a családban történő elhelyezés lehetőségét. 2001-ben a tényleges létszám 10 fő alá esett, ezért 2001 végén a PETEGYESZ igazgatója kezdeményezte a csecsemőotthon, mint ellátási forma megszüntetését. 2002 februárjában megszűnt az otthon.

A bezárást két évvel megelőzően a gyermeklétszám 65 fő, egy évvel korábban 25 fő volt. A két időpontban mindössze 1 fő volt azonos.

A vizsgált időszakban az otthonban élő gyermekek

A vizsgált időszakban, 2001.01.01. és 2002.01.01. között a csecsemőotthonban 49 gyermek lakott, 22 fiú és 21 lány.

A csecsemőotthonba való kerüléskor a legidősebb gyermek 6 és fél éves, legfiatalabb a gyermek 10 napos volt. A gyerekek átlagéletkora a bekerüléskor 15,8 hónap.

A bekerülés okai

Az esetek döntő többségében több bekerülési ok is kimutatható volt (pl. a szülők alkoholizmusa, hajléktalanság, a gyermek bántalmazása, kórházban hagyása), ezekben az esetekben az elsődleges, gyakran a konkrét okot vettük alapul.

A leggyakoribb (32,5%) bekerülési ok itt is a gyermek súlyos veszélyeztetése, elhanyagolása, ellátatlansága, felügyelet nélkül hagyása, beleértve a bántalmazást is. Külön kategóriaként kezelendő, amikor a szülők – alkoholizálás, egyéb életviteli problémák, vagy anyagi, szociális és lakásproblémák, munkanélküliség miatt – alkalmatlanok a gyermek fogadására, megfelelő ellátására és gondozására. Ez az esetek 21%-ában szerepelt mint bekerülési ok.

A gyermekek 16%-ánál a bekerülés oka, hogy az anya gyermekét a kórházban hagyta.

14%-ban a bekerülés oka az anya pszichiátriai betegsége. Hat gyermek esetében az anya súlyos pszichiátriai betegsége (cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt állása, illetve korlátozottan cselekvőképes gondnokság alatt állása) gátolta a gyermekek ellátását. Három gyermek pedig a mai napig is a szakellátásban van.

Az esetek 7%-ánál az anya büntetés-végrehajtási intézetbe kerülése, és az apa halála volt a bekerülés oka.

7%-ban, 3 gyermek esetében fordult elő bekerülési okként a gyermek betegsége (koraszülöttség, veleszületett betegség, mentális retardáció), melyre a szülő nem készült fel. Két gyermek, miután a szülők megtanulták gondozni és ellátni beteg gyermeküket, hazakerült. Egy gyermekről, aki halmozottan sérült, a szülők lemondtak, vezető tünete, a gyengénlátás alapján később a Vakok Batthyány László Római Katolikus Gyermekotthonába került.

Egy gyermeknél a bekerülési ok rendőrségi körözés, a gyermek szökése volt. A bekerülés időpontjában a Petényi Géza Csecsemőotthon a PETEGYESZ Átmeneti (befogadó) Otthonaként is működött.

A gyerekek bent töltött ideje

A csecsemőotthonban eltöltött idő átlag a 7,8 hónap, a legrövidebb bent töltött idő 1 hónap, a leghosszabb 32 hónap.

Az intézményben együtt elhelyezett testvérek

A vizsgált időszakban három testvérpár, valamint két hármás testvérsor élt a Petényi Géza Csecsemőotthonban, akik egyszerre kerültek be a csecsemőotthonba. A bekerülés indoka a hármás testvérsornál az apa halála, és az anya BV-intézetbe kerülése, egy testvérpár esetében a szülők pszichiátriai betegsége, két testvérpárnál pedig a szülők, vagy körülményeik alkalmatlansága, a gyermek súlyos veszélyeztetése, elhanyagolása volt. A másik hármás testvérsorból a két idősebb gyerek egy időpontban, míg a harmadik a születését követően került be a csecsemőotthonba. A bekerülési ok a szülők súlyosan veszélyeztető magatartása volt.

A vizsgálatban szereplő gyermekek státusza

A vizsgált időszakban a Petényi Géza Csecsemőotthonban gondozott gyermekek státuszát a 2. tábla mutatja.

2. tábla

Státusz	Gyermekek száma	Százalékos aránya
Ideiglenes hatályú elhelyezett	10	23%
Átmeneti nevelt	27	63%
Tartós nevelt	6	14%
Összesen	43	100%

A gyermekek 77%-a a vizsgált időszakban átmeneti vagy tartós neveltként élt a csecsemőotthonban, 23%-uk ideiglenes hatályú elhelyezett volt. Az ideiglenes hatályú elhelyezettek közül csak egy gyermeknél valósult meg a törvényi előírás (mely szerint 30 nap elteltével kell az elhelyezési tanácskozást megtartani, ahol javaslatot tesznek a gyermek további sorsára). A beteg kisfiú bekerülést követően egy hónapot néhány nappal meghaladva került haza a családjába. A többi ideiglenes hatályú elhelyezett gyermek esetében 3–9 hónap telt el a beutalás és a megszüntetés időpontja között.

Az otthonból kikerült gyermekek további sorsa

A Petényi Géza Csecsemőotthonból 43 gyermek került el, ebből 31 gyermek (72%) kikerült a PETEGYESZ-ből. 10 gyermeket örökbe fogadtak, 18 gyermek a családjához került, 2 gyermeket más TEGYESZ-hez utaltak. Egy gyermek idő közben nagykorúvá vált.

A PETEGYESZ rendszerében maradt 12 fő (28%). 11 gyermek hagyományos vagy hivatásos nevelőszülőhöz, egy gyermek egészségügyi gyermekotthonba került.

Hazakerült gyerekek

A csecsemőotthon elhagyásának időpontja három gyermek esetében a csecsemőotthon megszűnését megelőző másfél hónapon belül történt meg, kilenc gyermek esetében a bezárást megelőző fél és egy év közötti időintervallumban, és 6 gyermeknél a csecsemőotthon bezárását egy évvel megelőzően.

A hazakerült 18 gyerek közül, státuszukat tekintve, 10 gyermek volt ideiglenes hatályú elhelyezett, a többi 8 esetben az átmeneti nevelés megszüntetésével kerültek haza a gyerekek.

Két gyermeknél a hazakerülést megelőzte egy nevelőszülői kihelyezés, mely egyikük esetében közel 3 évig tartott, a másikuknál, aki testvérei mellé került, 5 hónapig.

Egy testvérpár esetében a csecsemőotthon bezárását megelőző fél évben együttes nevelőszülői kihelyezés történt, mivel feltételezhető volt, hogy a szülők körülményeiben lényeges változás nem várható. Egy év elteltével azonban a gyerekek családba fogadással hazakerültek a nagybátyjukhoz, újabb egy év elteltével rendőrségi beutalással, új törzsszámmal ismét bekerültek a gyermekvédelmi rendszerbe, de ekkor már (illetékesség miatt) a Fővárosi TEGYESZ-hez, s nevelőszülői kihelyezés történt.

Egy gyermeket a csecsemőotthon bezárását megelőző fél évben hazagondoztak az apához. Nyolc hónap elteltével az apa kiskorú veszélyeztetése miatt büntetés-végrehajtási intézetbe került, ezért a gyermek (új törzsszámmal) ismét a gyermekvédelmi rendszerbe került, nevelőszülőhöz. Mivel szüleivel egy éve nem volt kapcsolata, felterjesztették örökbefogadásra, amit a gyámhivatal elutasított.

A bekerülési ok két esetben a gyermek betegsége, s már a bekerülés pillanatában valószínűsíthető volt, hogy ideiglenes hatályú elhelyezésük rövidesen megszüntethető (az egészségügyi problémák enyhülésével, illetve amint a szülők szakszerűbb kezelést képesek nyújtani).

Négy gyermek esetében a bekerülési ok a gyermekek szülői felügyelet nélkül maradása volt a szülő büntetés-végrehajtási intézetbe, illetve kórházba kerülése miatt, és feltételezhető volt, hogy az okok megszűnése után a gyerekek hazakerülhetnek.

A többi 12 gyerek esetében a bekerülési ok a gyermekek kórházban hagyása (1 eset), veszélyeztetése, elhanyagolása, elhagyása (8 eset) – melyek háttérében szintén egzisztenciális, anyagi okok feltételezhetők, illetve szociális és lakásproblémák (3 eset) voltak.

A hazakerültek 17%-a, 3 gyermek került vissza 8–12 hónapon belül a gyermekvédelmi rendszerbe.

Örökbefogadott gyerekek

A 10 örökbefogadásra került gyermek (23%) közül 6 fiú és 4 lány. Státuszuk tekintetében 4 tartós nevelésbe vett gyerek került örökbeadásra. A gyermekek örökbefogadása 3 hónapos és két és fél éves koruk között történt. A bekerülési ok – egy eset kivételével, ahol az ok az anya betegsége, cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt állása – minden esetben a gyermek kórházban hagyása, veszélyeztetése, a szülők rossz szociális helyzete volt.

A 10 gyermek közül kilenc a csecsemőotthon bezárását megelőző fél-egy éven belül, egy gyermek pedig a csecsemőotthon bezárásának időpontjában került örökbeadásra.

A köztes idő (a nyilvántartásban még szerepel, de már valójában nincs bent, a jogi lezárás hiányzik) az örökbefogadásra került gyermekek 60%-ánál (6 fő) gondozásihely-váltással, nevelőszülői kihelyezéssel telt el. A gondozásihely-váltás oka egy esetben valószínűsíthetően a csecsemőotthon bezárása volt, a többiben a szülők nem látogatták a gyermekeket, nem látszott remény hazakerülésükre, vagy már örökbe adhatóvá nyilvánították őket. Az összes gyermeknél felmerült, hogy a nevelőszülők a későbbiekben örökbe fogadják őket, de két gyermeknél a gyermek betegsége, illetve saját problémájuk miatt ezt nem tudták vállalni. A többi négy esetben a nevelőszülői kihelyezés oly sikeres volt, hogy a nevelőszülők váltak a későbbiekben örökbefogadó szülővé. A

fent említett 2 gyermek esetében 4 hónap, illetve 2 és fél év alatt sikerült megfelelő örökbefogadó szülőt találni.

Házasságot kötött, nagykorúvá vált

Az egyik gyermeknek, aki csavargások és szökések miatt került a PETEGYESZ Átmeneti Otthonába rendőrségi beutalással, 2001-ben gyermeke született, akivel együtt ismét a Petényi Géza Csecsemőotthonban nyert elhelyezést. Miután 16. életévét betöltötte, gyermeke apjával házasságot kötött, így nagykorúvá vált, és elhagyta a csecsemőotthont.

Átvállalás más TEGYESZ részéről

Két gyermek a mai napig a szakellátásban van, és átvállalással a Fővárosi TEGYESZ-hez került.

Az egyik gyermek életveszélyes állapotban került a csecsemőotthonba, súlyos bántalmazás áldozataként. Mindkét szülő ellen eljárás folyt, majd büntetés-végrehajtási intézetbe kerültek. A csecsemőotthon bezárásakor nevelőszülői kihelyezés történt, majd, másfél év elteltével, shunt műtét után a nevelőszülő maga kérte a gondozási hely megváltoztatását, mivel nem tudta tovább vállalni a beteg gyermek ellátását, aki így Budapestre, a Rege utcai csecsemőotthon egészségügyi részlegére került.

A másik gyermek egy hónapos korában került a csecsemőotthonba, mivel az anya körülményei nem voltak alkalmasak az újszülött fogadására; két és fél hónap elteltével nevelőszülői kihelyezés történt. Testvérei a Pilisi Gyermekotthon lakói voltak, ahol az anya rendszeresen látogatott, s a szóban forgó gyermeket a nevelőszülő a gyermekotthonba vitte kapcsolattartásra. Négyéves korában az anya, és a nevelőszülő mint gyám együttesen kérték a gondozási hely megváltoztatását, a testvérek együtt nevelkedése s az anyával való könnyebb kapcsolattartás érdekében.

A gondozási hely megváltoztatásának okai, új gondozási helyek

A jelenleg is a Pest megyei gyermekvédelmi rendszerben lévő 12 gyerek, 7 fiú és 5 lány (28%) esetében gondozásihely-váltás történt. Hat gyereknél ennek oka az volt, hogy a gyermekeket nem látogatták, reménytelennek tűnt hazakerülésük, vagy megtörtént örökbe adhatóvá nyilvánításuk.

További hat gyermek esetében a gondozásihely-váltás oka a *gyermek egészségügyi problémája* volt, melynek következtében az egyik gyermek mentális elmaradás, valamint gyengénlátás miatt a Vakok

Batthyány László Római Katolikus Gyermekotthonába került. A gondozásihely-váltásra a csecsemőotthon bezárását megelőző fél- egy éven belül került sor.

Tizenegy fő *hagyományos vagy hivatásos nevelőszülő*höz került. Egy hármastestvérsor két lánya egy hónappal bekerülésüket követően megkésett fejlődésük, mentális retardációjuk miatt ugyanazon nevelőszülőhöz kerültek. Jelenleg a Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság javaslata alapján különleges eljárásra jogosultak. Fiútestvérük a nevelőszülői kihelyezésüket követő hónapban került be a csecsemőotthonba, hat hónap elteltével hivatásos nevelőszülőhöz került, aki nem azonos a kislányok nevelőszülőjével. A Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság javaslata alapján asztmája miatt ő is különleges ellátásra jogosult. A három, különleges eljárásra jogosult testvér tehát két gondozási helyre került, aminek a magyarázata a különböző időpontban való csecsemőotthonba kerülésük volt.

Másodszori gondozásihely-váltásra egyetlen gyermek esetében sem került

Összefoglalás

A Zsámbéki Csecsemőotthon 150 férőhelyes intézménye a bezárás időpontjában 87 fővel működött. A vizsgált három csecsemőotthon közül kettő azonos férőhellyel, 80 fővel működött; a Nagykőrösi Csecsemőotthon korábban szűnt meg, jogutódául a Petényi Géza Csecsemőotthont jelölték ki. A Nagykőrösi Csecsemőotthon épületeit a bezárást követően átalakították, s a mai napig is működik –mint lakásotthon, befogadó gyermekotthon, speciális szükségletű gyermekeket ellátó gyermekotthon.

A Petényi Géza Csecsemőotthon jogutód nélkül szűnt meg, az otthon területe és épülete eladásra került.

A Zsámbéki Csecsemőotthont illetően összesen három hónapot vizsgáltunk az adatok korlátozott hozzáférhetősége miatt. Összesen 71 gyermekre vonatkozó adat állt rendelkezésünkre. Ezen intézmény esetében nincs módunk az utolsó év létszámalakulását követni.

Az alábbi diagram (2. ábra) szemlélteti a másik két intézmény létszámának alakulását, a bezárás előtti két évben. Az összehasonlításból kiderül, hogy a Nagykőrösi Csecsemőotthonnál egy fokozatos létszámcsökkenést egy radikális létszámcskökkentés követett, az utolsó fél évben.

A Petényi Csecsemőotthonban egy radikális létszámcsoökkentés fokozatos létszámcsoökkenésbe ment át.

2. ábra

A vizsgált gyermekek alapadatait a 3., összehasonlító táblázat szemlélteti. A zsámbéki adatok minden esetben az elemzett három hónapra, azaz 1988 szeptembere és novembere közötti időszakra vonatkoznak.

3. tábla

	Nagykőrös	Petényi	Zsámbék
A vizsgált időszak	1999.05.01-2000.05.01.	2001.01.01-2002.01.01.	1988.09.01. 1988.11.30.
A csecsemőotthon létszáma a vizsgált időszakban	74 fő	43 fő	87 fő adat: 71 fő

Átlagéletkor a bekerüléskor	12,8 hónap	15,8 hónap	6,1 hónap
A legidősebb gyerek életkora a bekerüléskor	67 hónap	80 hónap	26 hónap
A legfiatalabb gyerek életkora a bekerüléskor	11 nap	10 nap	1 nap
Az elsődleges bekerülési ok	84%: kórházban hagyás, veszélyeztetés, ellátatlanság, bántalmazás, életvitelbeli problémák (1,3,5)	69,9%: kórházban hagyás, veszélyeztetés, ellátatlanság, bántalmazás életvitelbeli problémák (1,3,5)	76%: életvitelbeli problémák, ellátatlanság, szülő halála (5,3,0)
A bent töltött idő átlaga	26 hónap	7,8 hónap	11,8 hónap
A legrövidebb bent töltött idő	1 hónap	1 hónap	1 hónap
A leghosszabb bent töltött idő	65 hónap	32 hónap	34 hónap
A testvérek aránya	50%, 37 gyerek	28%, 12 gyerek	H i á n y o s adatok
A gyermekek státusza	AT+TN= 93% IH=4% IN=3%	AT+TN=77% IH=23%	ÁN+IN+TN= 76% AT=22,5% ID=1,5%

A táblázat elemzésekor a Zsámbéki Csecsemőotthon adatai elsősorban tájékoztató jellegűek, hiszen az 1997-es új gyermekvédelmi törvény megszületése, a rendszerváltás előtt történt a bezárás, ezért sok adatban, rendszerben nem összehasonlítható.

A később bezárt két csecsemőotthonban élő gyermekek átlagéletkora meghaladja az egy évet.

A bekerülés elsődleges, illetve mögöttes indoka az esetek döntő többségében (ez érvényes a zsámbéki otthonra is, bár ott több – szám szerint 7 – esetben fordul elő a szülő börtönben tartózkodása) a szülők, vagy körülményeik alkalmatlansága (egzisztenciális, szociális problémák),

melyhez gyakran társulnak járulékos okok is. Ezeknek a megoldása hosszú távú gazdasági-társadalmi feladat, a törvényi szabályozás önmagában csak a kereteket adja meg.

A bent töltött idő tekintetében szembetűnő különbségek figyelhetők meg, hiszen a Nagykőrösi Csecsemőotthonban átlagban csaknem négyszer annyi időt töltöttek a gyermekek, mint a Petényi Csecsemőotthonban, s több mint kétszer annyit, mint a zsámbékiban. Az utóbbira vonatkozóan nem adható egyértelmű magyarázat, hiszen nem áll elegendő adat rendelkezésre, valamint más törvényi szabályozás volt életben. A két másik intézmény kapcsán magyarázat lehet egyrészt a gyerekek státusz-megoszlásában rejlő különbség, mivel a vizsgált időszakban a Petényi Csecsemőotthon a PETEGYESZ Átmeneti Otthonaként is működött, ezért magasabb számban éltek ott IH-s gyerekek. Feltehetően nagyobb esélye van egy IH-s gyereknek a hazakerülésre, mint egy AT-s gyermeknek. Másrészt lehetséges, hogy a Petényi Csecsemőotthon akkori vezetése nagyobb hangsúlyt helyezett a gyermekek sorsának „végleges” rendezésére; ahol nem volt remény a hazakerülésre, ott megtörtént az örökbeadásra való felterjesztés, valamint a nevelőszülői kihelyezés előkészítése. A Nagykőrösi Csecsemőotthonban találtunk példát arra is, hogy a gyermekvédelmi törvény életbelépését évekkal követően még rendezetlen, IN-es státuszú gyermekek is éltek az otthonban. A törvényi előírás értelmében a kötelezően, csecsemők esetében félévente megtartandó felülvizsgálatokon a státusz-rendezetlenségeknek ki kellett volna derülniük.

A fenti feltételezést támasztja alá a csecsemőotthonban töltött leghosszabb idő is, mely a Nagykőrösi Csecsemőotthon esetében 65 hónap, ez duplája a Petényi Csecsemőotthonban eltöltött leghosszabb időnek.

A 3a. és 3b. táblázatban, illetve a 3. és 4. grafikonon a PETEGYESZ-ből (GYIVI-ből) különböző módokon kikerült, illetve a PETEGYESZ-ben maradt gyerekek számarányát hasonlítottuk össze.

3a. tábla

Nagykőrös				Petényi			
100%, 74 fő	%	fő			%	fő	100%, 43 fő
PETEGYESZ- ből kikerült 46% 34 fő	11%	8	1. hazakerülés vér szerinti szülőhöz, vagy családba fogadás	42%	18	PETEGYESZ- ből kikerült 72% 31 fő	
	1%	1	2. meghalt	0%	0		
	30%	22	3. örökbefogadták	23%	10		
	0%	0	4. házasságot kötött és n a g y k o r ú v á vált	2,5%	1		
	4%	3	5. átutalták más TEGYESZ-hez	5%	2		
PETEGYESZ- ben maradt 54% 40 fő	0%	0	1. gyermekotthon, vagy lakásotthon	0%	0	PETEGYESZ- ben maradt 28% 12 fő	
	49%	36	2. hagyományos, vagy hivatásos nevelőszülő	25%	11		
	5%	4	3. Eü. gyermekotthon	2,5%	1		

3 b. tábla

Zsámbék	Hová került	fő	%
71 fő 100%			

Pest Megyei GYIVI-ből Kikerült gyermekek 59% 42 fő	Hazakerülés vér szerinti családba	8	11,3
	Örökbefogadás	33	46,5
	Nagykorúvá válás	1	1,2
A Pest Megyei GYIVI-ben, jelenleg PETEGYESZ-ben maradt gyermekek 41% 29 fő	Más gyermekotthon	13	18,5
	Hagyományos vagy Hivatásos nevelőszülő	16	22,5

3. ábra

A GYIVI-ből, PETEGYESZ-ből kikerült gyermekek

4. ábra

A GYIVI-ben, PETEGYESZ-ben maradt gyermekek

A fenti táblázatokból, illetve diagramokból kirajzolódik, hogy mindhárom intézményben előnyben részesítették a gyermekek hazakerülésére vagy családba fogadására való törekvéseket. A Zsámbéki Csecsemőotthonban nagyon kevés esetben (8 főnél) sikerült a vér szerinti családba gondozás, és feltűnő az arányaiban magas számú örökbefogadott gyermek. Ugyanakkor az intézmény bezárása időpontjában a 33 gyermekből 21 került azonnal örökbefogadó szüleihez. Öt gyermek először a Petényi Csecsemőotthonba került, s onnan 1-3 hónap elteltével kerültek végleges családjukba. Hét esetben először nevelőszülői elhelyezés történt, abból négy nevelőszülő vált örökbefogadóvá, három esetben több gondozásihely-váltás után történt meg az örökbefogadás. A Petényi Csecsemőotthonból jóval nagyobb százalékban sikerült a családba gondozás, mint Nagykőrösön és Zsámbékon, aminek magyarázata a csecsemőotthon átmeneti otthon funkciót is betöltő szerepében rejlik. Bár az iratanyagokban találunk néhány példát arra, hogy hazakerülés után a gyermekek ismét visszakerültek a rendszerbe, ennek oka azonban nem a csecsemőotthon bezárása, hanem a család körülményei alakultak úgy, hogy ismételt beutalásra került sor.

A Nagykőrösi Csecsemőotthonban, hasonlóan a zsámbékihoz, nagyobb százalékban valósultak meg az örökbeadások, aminek a hátterében egyszerű tényként az húzódhat, hogy erre alkalmasabb volt a gyerekek összetétele (több örökbe adhatóvá nyilvánított gyermekük volt).

Azoknál a gyerekeknél, akiknél az elhelyezés hosszabb távon valósult meg, az egészségügyi problémákat leszámítva mindenütt a gyermekek családba történő elhelyezésére, nevelésére tettek

kísérletet (nevelőszülői kihelyezés). Zsámbékról nincsenek az ilyen irányú lépésekre vonatkozó adataink.

Az iratanyagokból kiderült, hogy Zsámbék esetében többszöri, maximum kilenc gondozásihely-váltásra került sor. Az anyagok ismerete nélkül csak azt a magyarázatot adhatjuk, hogy sokkal több idő telt el a bezárás óta. A később megszűnt intézményekben csak néhány esetben került sor másodszori gondozásihely-váltásra, amelyek okaként feltételezhetjük, hogy a döntés nem volt kellően megalapozott, jól előkészített, illetve szerepet játszhatott az idő sürgetése (a csecsemőotthon bezárása) is. Személyes interjúk készítésével (nevelőszülők, gyermekek, gyámi tanácsadó, nevelőszülői tanácsadó) ezt a kérdéskört mélyrehatóbban lehetne vizsgálni.

Jelenlegi tanulmányunk megerősíti, hogy bár az elmúlt években sok pozitív változás történt a hazai gyermekvédelemben, vannak ezzel ellentétes tények is. (pl. gondozási helyek gyakori változásai). Ugyanakkor vizsgálatunk, s e tanulmányunk nem tud egyértelműen állást foglalni abban a kérdésben, hogy a csecsemőotthon-bezárások inkább pozitívan, vagy inkább negatívan érintették a kisgyermekek sorsát. A később bezárt két intézmény kapcsán elmondható, hogy kevesebb gondozásihely-váltás történt, s a családba gondozott gyermekek közül kevesen kerültek vissza a szakellátásba. Nem elhanyagolható viszont, hogy mindez csak néhány éve történt, ami önmagában is indokolhatja ezt az eredményt.

Kovács Melinda

Az Értelmi Fogyatékosok és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetségének érdekvédelmi tevékenysége

Bevezető

Az Értelmi Fogyatékosok és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége legfontosabb célkitűzése a Magyar Köztársaság területén élő értelmi fogyatékos emberek és családjaik társadalmi hátrányainak kiegyenlítése, érdekeik érvényesítése, védelme, képviselése, emberi és állampolgári jogaik, társadalmi integrációjuk, szociális biztonságuk, rehabilitációjuk biztosítása, esélyegyenlőségük megvalósítása.

A szövetség tevékenységét e célkitűzés megvalósítása mellett Alapító Okiratában megfogalmazott feladatok ellátása határozza meg.

A szövetség a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény 5. § a) pontjának megfelelően az alábbi, törvény vagy annak felhatalmazása alapján más jogszabály rendelkezése szerinti állami szervek, illetve helyi önkormányzat feladatkörébe tartozó tevékenységeket látja el:

- az 1998. évi XXVI. törvény 26. § (1) és (3) bekezdéseinek megfelelően szerepet vállal a fogyatékosok esélyegyenlőségének fejlesztésében, a fogyatékosok hátrányos társadalmi helyzetének enyhítésében,
- szerepet vállal az Országos Fogyatékosügyi Programban (100/1999. OGY határozat) foglaltak végrehajtásában,

- az 1998. évi XXVI. törvény 24. § szerint az Országos Fogyatékosügyi Tanács feladatkörének megfelelően fogyatékosügyi kérdésekben javaslattevő, véleményező, elemző és értékelő tevékenységet végez,
- a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény 56. § (1) bekezdésében meghatározott intézményi ellátás, továbbá személyes gondoskodás a 67. § (1) bekezdés szerint (mely feladatok az 58. § (1) bek. és 86. § alapján önkormányzati feladatkörbe tartoznak),
- családsegítés az 1993. évi III. törvény 64. § és 65. § (1) bekezdése szerint,
- fogyatékos személyek rehabilitációja az 1993. évi III. törvény 19. és 21. § alapján,
- a 2001. évi CI törvény 14. § és 20. § alapján értelmi fogyatékossággal élő személyek, családtagjaik és segítőik részére felnőttképzési szolgáltatást nyújt,
- a 2003. évi CXXV. törvény alapján segíti az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló törvényben foglaltak megvalósulását, különös tekintettel az értelmi fogyatékossággal élő emberekre.

Az Értelmi Fogyatékosok és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége feladata továbbá

- az 1997. évi CLVI. törvény 26. § c) pontjának 11. számú alpontjában meghatározott „hátrányos helyzetű csoportok társadalmi esélyegyenlőségének elősegítése”, valamint
- az 1. alpont szerinti „egészségmegőrzés, betegség-megelőzés, gyógyító-, egészségügyi, rehabilitációs tevékenység”,

- a 2. alpont szerinti „szociális tevékenység, családsegítés, időskorúak gondozása”
- a 4. alpont szerinti „nevelés és oktatás, képességfejlesztés, ismeretterjesztés”,
- az 5. alpont szerinti „kulturális tevékenység”,
- a 10. alpont szerinti „gyermek-, és ifjúságvédelem, gyermek-, és ifjúsági érdekképviselet”,
- a 12. alpont szerinti „emberi és állampolgári jogok védelme”.

Az Értelmi Fogyatékosok és Segítőik Országos Érdekvédelmi Szövetsége (ÉFOÉSZ) 2006-ban ünnepli fennállásának 25 éves évfordulóját. A szövetség 1981-es megalakulását a 70-es évek elejétől kezdődő, vidéki és fővárosi szülői mozgalmak tették lehetővé.

Jelenleg az ország 18 megyéjében önálló jogi személyiségű helyi szervezete és 3 tagszervezete van. Egyéb jogi személyiségű tagszervezetinek a száma 50. A szervezeteken keresztül megközelítőleg 22 ezer természetes személy kapcsolódik az ÉFOÉSZ-hoz.

A szövetség fő profilja az érdekvédelem, emellett azonban különböző (szociális) szolgáltatásokat is nyújt az érintettek számára: lakóotthont, támogató szolgálatokat, korai fejlesztő központot működtet, képzési tevékenységet folytat.

Érdekvédelmi tevékenység

Helyi érdekvédelem

Az ÉFOÉSZ valamennyi helyi szervezete tanácsadó irodával áll az érintettek rendelkezésére. Ezek az irodák, az irodák által szervezett programok, szolgáltatások valamint, az érintettek számára ellátást nyújtó önkormányzati vagy civil szervezetekkel való kapcsolattartás révén mérik

fel a szükségleteket, kísérik figyelemmel a szolgáltatások színvonalát, illetve kapcsolódnak be az önkormányzatok fogyatékosügyi politikájába és a szolgáltatástervezési koncepciók kidolgozásába.

Felméréseink alapján azok a helyi szervezetek tudnak a leghatékonyabb érdekvédelmi tevékenységet végezni, amelyek szolgáltatásokat is nyújtanak, azaz egy-egy feladatellátással közvetlenül látnak el oktatási, felnőttképzési feladatokat vagy bekapcsolódnak a szociális ellátórendszerbe.

Országos szintű érdekvédelem

Az országos központ érdekvédelmi tevékenységének forrásai: a helyi szervezetek, a különböző partnerségek, a szolgáltatások és a nemzetközi tevékenységek tapasztalatai. Az elmúlt 6 esztendőben egyre hangsúlyosabbá vált – és ez tudatos törekvése is az ÉFOÉSZ-nak – az értelmi fogyatékosággal élő fiatalok bekapcsolása munkánkba.

Ez jelenti egyfelől azt, hogy önérvényesítő csoportok működtetésével lehetőségünk nyílik az érintettek véleményének megismerésére. Másfelől képzési programok szervezésével támogatjuk és elősegítjük az érintettek önérvényesítését és közvetlen bekapcsolódását az érdekképviseleti tevékenységbe.

2006. január 1-jétől a közvetlen, a foglalkoztatással összefüggő tapasztalatszerzést segítő további tényező az, hogy 4 helyi szervezetnél, illetve az ÉFOÉSZ országos központjában önérvényesítő fiatalok segítik az irodai munkavégzést.

Érdekvédelmi tevékenységünk egyik legfontosabb eleme *a törvényalkotás befolyásolása*.

A szövetség az értelmi fogyatékosággal élő embereket és családjaikat érintő valamennyi jogszabály-előkészítésbe igyekszik bekapcsolódni. Álláspontját – például a 2005. évben módosított szociális törvény kapcsán – az alábbi szinteken képviselte: szakminisztérium illetékes

főosztálya, miniszter, Országos Fogyatékosügyi Tanács, illetékes parlamenti bizottság, egyéni országgyűlési képviselő. Bár minden fórumon volt a javaslatainknak támogatója, végül nem sikerült az általunk szükségesnek tartott változtatást (cselekvőképesség-munkaképesség tárgykörben) keresztülvinnünk. Az Új Országos Fogyatékosügyi Program előkészítésekor már sikereesebbek voltunk, szinte valamennyi javaslatunkat befogadta a jogszabályalkotó (támogatott döntéshozatal, lakhatás, ápolási díj, Országos Fogyatékosügyi Tanács működése stb.).

Az ÉFOÉSZ érdekvédelmi tevékenységének másik fontos eleme *a jogszabályok végrehajtásába való bekapcsolódás*. Ez egyrészt azt jelenti, hogy egyedi ügyekben felhívjuk a közreműködők figyelmét az értelmi fogyatékosokkal élők jogaira, ellátjuk az érintettek jogvédelmét – a legutóbbi esetet tekintve például büntetőügyekben.

Másrészt egy-egy szakmacsoport képviselőit képzések alkalmával megismertetjük az érintettek speciális szükségleteivel: bírák képzése cselekvőképesség-gondnokság témakörben, egészségügyi dolgozók képzése értelmi fogyatékos emberek ellátása kapcsán.

Az érdekvédelmi tevékenység harmadik kulcsterülete *az érintett személyek tudatosságának növelése*. A már említett önérvényesítő csoportok „könnyen-érthetően” módszer használatával készült képzési programokon ismerkednek meg jogaikkal. 2006 áprilisában például az Európai Unió Foglalkoztatási Keretirányelve, valamint azt a magyar gyakorlatba átültető egyenlő bánásmódról szóló törvény kapcsán a diszkrimináció felismerésére és az ebből következő jogérvényesítési lehetőségekre hívjuk fel az érintettek figyelmét.

Jelenleg futó, főbb programok

Szövetségünk 2003 májusában terjesztette az Országos Fogyatékosügyi Tanács elé az értelmi fogyatékosokkal élő emberek munkavállalásával kapcsolatos és alkotmányos jogaikkal összefüggésben visszasságot okozó, különbözőképpen értelmezhető szabályozások megváltoztatása iránti javaslatát. A cél az, hogy a hivatalosan kizáró vagy korlátozott cselekvőképességű értelmi sérült emberek számára megtalálják azokat a jogi formákat,

amelyekben dolgozhatnak. Az elmúlt immár három esztendő alatt kormányzati akarat hiányában, egy tárcaközi bizottság megalakulása ellenére nem foglalkozott érdemben egyetlen minisztérium és hatóság sem a probléma megoldásával.

Szövetségünk az elmúlt évben több hazai és külföldi szakember bevonásával javaslatot készített a Polgári Törvénykönyv cselekvőképességgel összefüggő szabályozásának megváltoztatására. Feladatunk, hogy javaslatunkat további szervezetek és szakemberek bevonásával a jelenleg zajló Ptk. kodifikáció kapcsán elfogadtassuk. A cselekvőképesség-munkaképesség összefüggésében fennálló tarthatatlan helyzet, valamint a probléma súlyának felismertetése érdekében az ÉFOÉSZ az Alkotmánybírósághoz fordult.

Az ápolási díj kérdésköre, a szabályozás megváltoztatása az érdekvédelmi tevékenység egyik központi feladata. A kérdéssel kapcsolatos konkrét jogszabály-módosítási javaslatunkat jelenleg is egyeztetjük partnereinkkel.

A 2006. év egyik fontos feladata az értelmi fogyatékosokkal, illetve megértési nehézséggel élő emberek információhoz és szolgáltatásokhoz való egyenlő esélyű hozzáférése megteremtésének elősegítése.

Szövetségünk portugál, észt, lett és angol partnerszervezetével „Beszéljenek a tettek –Ehelyegyenlőség a társadalomban” című projekt keretén belül felméri az értelmi fogyatékosokkal élő emberek többségi szolgáltatásokban való részvételének lehetőségét, három fő területen: oktatás, egészségügy, foglalkoztatás és szakképzés. A felmérés alapja a Nemzeti Cselekvési Terv a Társadalmi Összetartozásért 2004-2006 című dokumentum. A Terv kapcsán felsorolásra kerülnek azok a jogszabályok, melyek lehetővé teszik a tervben foglaltak megvalósítását. Az eredményeket egy nemzeti jelentésben foglaljuk össze, melynek angol, magyar és könnyen érthetően változata is elkészül. A jelentésen kívül elkészül egy könnyen érthetően honlap, mely a projekttel kapcsolatos összes anyagot tartalmazza; valamint egy olyan

dokumentumcsomag, melyben mindazok a már meglévő, illetve a projekt során előállításra kerülő könnyen érthetően anyagok találhatók, melyek alkalmasak az értelmi fogyatékossgal élő emberek ismereteinek bővítésére és társadalmi integrációjuk elősegítésére.

Az Országos Fogyatékosügyi Tanács tagjaként, a 2006. évi munkatervi feladatok közé javasoljuk az értelmi fogyatékossgal élő emberek lakáshoz jutása támogatási rendszerének kialakítását, a fogyatékos emberek egységes igazolványának kialakítását, a büntetőeljárásról szóló törvény módosítását, a bentlakásos intézmények kitagolásával kapcsolatos intézkedések megvitatását, a sajátos nevelési igényű gyermekek együttnevelésének eddigi tapasztalatait illetve minőségi standardokat megfogalmazó ad hoc bizottság felállítása.

Zárszó helyett

Az ÉFOÉS az elmúlt 3 esztendőben történetének legnagyobb szervezeti átalakítását valósította meg. A helyi szervezetek önállóvá válását – számtalan egyéb ok mellett – a szövetség felé irányuló elvárások növekedése, az érdekvédelmi tevékenység professzionalizálódása, mind magasabb szakmai felkészültséget és speciális ismereteket kívánó feladatok megfelelő minőségű megoldása is megkívánta. A szövetség új eszközök alkalmazásával, tevékenységei tartalmának folyamatos minőségi fejlesztésével az értelmi fogyatékossgal élő emberek és családjaik európai normáknak megfelelő érdekvédelmi szervezete kíván lenni.

Zelenák József

Az NCsSzI Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálatának munkája és szakmai módszerei

– az egy éves működés alapján levonható tapasztalatok és következtetések

Minden embert megrendít az erőszak és annak következményei. A személyes biztonságot minden nap, a legkülönfélébb helyeken és a legkülönbözőbb körülmények között fenyegeti veszély: otthon, az iskolában, a munkahelyen, sporteseményeken és az utcán. S bár az erőszak és az erőszaktól való félelem mindenki életminőségét befolyásolja, bizonyos csoportok – mint például a nők, a gyermekek, az idősebbek, a fogyatékkal élők, a prostituáltak, valamint a bevándorlók, menekültek és bizonyos etnikai csoportok – kiemelt célpontnak tekinthetők.

Az Esélyegyenlőségi Kormányhivatal 2004 januárjában kísérleti jelleggel Krízis-központ szolgáltatást indított be. A szolgáltatás célja telefonos vagy személyes segítségnyújtás volt, elsősorban olyan bántalmazott nők számára, akik családon belüli erőszak áldozataivá váltak, vagy fenyegetve érezték magukat hozzátartozójuktól.

A kísérleti működtetés tapasztalatai alapján azonban világossá vált, hogy a kezdeti működési feltételek és elgondolások alapján a Krízis-központ nem szolgálja kellő hatékonysággal a bántalmazottak védelmét. Olyan komplex rendszer kialakítására volt szükség, amely azonnali telefonos segítségnyújtás mellett átmeneti intézményi elhelyezést is tud biztosítani az áldozatok és gyermekeik számára, továbbá szükség esetén a bántalmazó által nem ismert, titkos menedékházi elhelyezés igényét is ki tudja elégíteni.

Ennek az elgondolásnak a keretében került sor az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium (ICsSzEM) modellkísérletének kivitelezésében a telefonos szolgáltatás modernizációjára. A szakminisztérium háttérintézményeként, a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet keretében így indulhatott el – 2005. április 1-jén – a telefonos szolgálat, amely az egész ország területén, a nap 24 órájában, vezetékes és mobil telefonról is ingyenes zöldszámon hívható.

Létrejött az *Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat* (a továbbiakban: OKIT vagy Szolgálat) a krízis, a családon belüli erőszak megelőzésére, kezelésére, hatékony

szakmai módozatok működtetésére, az érintettek részéről a segítő szolgáltatások elérésének könnyítésére – az érvényben lévő jogszabályokban megfogalmazottak érvényesülésére. Felállításának és működésének jogszabályi alapját és hátterét az alábbi speciális jogszabályok képezik:

- az 1982. évi 10. törvényerejű rendelet a nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény kihirdetéséről (CEDAW)
- az 1997. évi XXXI. tv. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény vonatkozó rendelkezései
- az 1998. évi Törvény a büntető eljárásról, 138/a paragrafus. Módosításban: Távoltartás rendelkezés
- az 1074/1999. (VII. 7) számú Kormányhatározat a bűncselekmények áldozatai és hozzátartozóik védelme, káruk megtérülése, enyhítése érdekében teendő jogalkotási feladatokról és egyéb intézkedésekről
- a 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról
- a 13/2003 (III. 27) országos rendőr-főkapitányi intézkedés a családon belüli erőszak kezelésével és a kiskorúak védelmével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására
- a 45/2003 (IV.16) számú országgyűlési határozat a családon belüli erőszak megelőzésére és hatékony kezelésére irányuló nemzeti stratégia kialakításáról
- 1009/2004. (II.26) a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája rövid-, közép- és hosszú távú céljainak végrehajtásával kapcsolatos kormányzati feladatokról (a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló 115/2003. (X. 28) OGY határozat 2. pontjában foglalt feladatok végrehajtása) szóló Kormányhatározat családon belüli erőszak hatékony kezelésére vonatkozó rendelkezései
- az 1036/2005. (IV. 21.) kormányhatározatban megfogalmazva, a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájában és cselekvési programjában a 2005-2006. évi cselekvési programban is kiemelt feladat a családon belüli erőszak megelőzése és kezelése
- szakmai etikai kódexek, jogszabályokban nem előírható szakmai, együttélési normák, szabályok.

Mielőtt rátérnék a Szolgálat konkrét működésének bemutatására, néhány *szakmai szempontot* kívánok ismertetni.

A hozzánk fordulóknak nagy százalékban a családon belüli erőszak elszenvedői, különböző kríziseket megelő kliensek. Az erőszak vagy bántalmazás szavak köznap használata az erőszakos viselkedést szokta jelezni.

A családon belüli erőszak megfogalmazásában nincs egységes álláspont. Számunkra a legelfogadhatóbb: *„A családon belüli erőszak vagy partnerkapcsolati erőszak minden olyan hatalmi visszaélés, amely érzelmi, testi, verbális, szexuális, gazdasági vagy szociális kényszer révén próbálja befolyásolni, korlátozni vagy megtörni mások akaratát.”*

Az előzőekben említett jogszabályok közül a 13/2003. országos rendőr-főkapitányi intézkedés harmincféle bűncselekményt, négyféle szabálysértést sorol ebbe a körbe, többek között a testi sértést, a gondozás elmulasztását, kiskorú veszélyeztetését, kényszerítést, személyi szabadság megsértését, magánlaksértést, rágalmozást, garázdaságot, önbíráskodást, rongálást, emberkereskedelmet, nemi erkölcs elleni bűncselekményeket, stb.

A családon belüli erőszak, a krízis, a konfliktus komplex jelenség, több embert, jogi, érzelmi, biztonsági és még egy sor más kérdést érint, ezért egyoldalúságtól mentesen kezelhető. A családon belüli erőszak nem egyenlő a nők elleni erőszakkal, a kapcsolati rendszert érinti, ezért csak rendszerszemléletű, holisztikus megközelítésben (egészlegességben) vizsgálható, kezelhető.

Ezt bizonyítja az erőszakos cselekményekbe torkolló családi viszonyok kockázati tényezőinek egész sora. A megoldási, elkerülő módok, a beavatkozás lehetőségei is széles skálán mozognak.

Az erőszakos cselekményekbe torkolló családi viszonyok kockázati tényezői (a teljesség igénye nélkül):

- megváltozott párkapcsolati viszonyok, a biztonság hiánya,
- hagyományos családi, közösségi kapcsolatok felbomlása,
- szülői készség hiánya,
- érzelmi elfordulás, amely légüres teret hoz létre,
- ha valamelyik fél csalódást okoz, az elvárások teljesítése akadályokba ütközik: a szemrehányást követő vita egészen a tettelegességig, a durva bánásmódig fajulhat,

- anyagi problémák, szegénység,
- munkanélküliség,
- italozás és más káros „szerfogyasztás”,
- lakhatási nehézségek,
- szülőkkkel való konfliktusok,
- a háztartás, a család elhanyagolása,
- a társak lelki eltávolodása, a szeretet hiánya, hűtlenség,
- verbális erőszak „beszólás”, mások előtti „lejáratus”, levegőnek nézés (a nők nagy fegyvere),
- agresszióra való hajlam – függőségbe kerülés az agressziótól (veszekedés – kibékülés),
- kilépés a helyzetből, elköltözés, pótcselekvésként káros szenvedélyekbe menekülés, amelyek megerősítik a másik panaszait: „na én megmondtam, elment, nem törődik a családjával, alkoholistá, drogos, stb.”.

Megoldási, elkerülő módok, beavatkozás:

- a személyek között zajló interakciók lefolyásának végiggondolása, az érintettekkel közös értelmezés,
- szembesítés a bántalmazóvá, az áldozattá válás okaival, segítő lehetőségek alkalmazása,
- a családi intim szférában a szeretet tartósságának, összetartó erejének állandósága, amelyet nem lehet törvényekkel szabályozni,
- időbeni beavatkozás, a krízisintervenció módszereinek igénybevétele a súlyosság, a hosszantartó rossz viszony elmélyülésének megakadályozása érdekében,
- az egyén személyiségében még meglévő, a családi, környezeti segítő „ép részek” mozgósítása a helyzet rendezése érdekében,
- hatóságok, intézmények, civil szervezetek – a „jelzőrendszer” szakembereinek – igénybevétele, motiváció a segítség kérésére, amelynek elengedhetetlen feltétele az elérhetőségük, a szakmai hozzáértésük, kompetenciájuk,
- szomszédsági kapcsolatok erősítése,
- a megelőzés módszereinek alkalmazása.

A krízis – akár csak a családon belüli erőszak – értelmezése széleskörű. Értelmezésünkben: *a krízis kockázatos helyzet, működési zavar, veszélyes helyzet, amikor a beavatkozás elkerülhetetlen. Szűkítve a kört, a krízis a családon belüli erőszak következtében beállt súlyos válsághelyzet.*

A *telefonos szolgálat* az egész országra kiterjedő komplex rendszer része. Telefonon keresztül segítséget nyújt minden krízis helyzetben lévő állampolgárnak.

A Szolgálat munkatársai pályázat útján kerültek kiválasztásra. A közel háromszáz jelentkező közül a bizottság tizenegy, felsőfokú végzettségű, nyelvtudással bíró szakembert választott ki. (Többen közülük több diplomával rendelkeznek.) Valamennyien „segítő terepről” jöttek, legtöbbjüknek nem volt új sem a telefonos munka, sem a krízis, sem a családon belüli erőszak kérdésköre. Ezeknek elmélyítésére, új lexikális és gyakorlati ismeretek megszerzésének elősegítésére a munkatársak április hónapban – a munka mellett – széleskörű továbbképzésen vettek részt. Itt szerepelt a jelzőrendszer működése, a személyközpontú kommunikáció törvényszerűségeinek megismertetése, a családon belüli erőszak, a konfliktus, a krízis és még számos kérdéskör. Az év folyamán a továbbképzések rendszereztek (kéthetente), ahol többek között a szakmai és érzelmi kompetenciáról, az emberkereskedelemtől, a prostitúció elleni küzdelemtől, aktuális jogszabályokról, a szakmai együttműködésről volt szó. A továbbképzések rendszeres témái az esetmegbeszélések, esetismertetések, esetleírások elkészítése, összegyűjtése és továbbképzéseken való felhasználása. A hatékony szakmai munkát kéthetente szupervízió segíti.

A segítség a szükségletekre épül, az intézkedés menete a hívó szükségletének függvénye.

A segítőik kiemelt feladatai:

- amennyiben csak információra van szükség, szakszerű információadás és csere, a kliens kérésére tanácsadás,
- elsődleges szűrés, melynek célja a probléma közös megfogalmazása, annak eldöntése, hogy mi a probléma megoldásának, kezelésének, a beavatkozásnak a legoptimálisabb módszere,
- az egyénre jellemző problémamegoldó eszköztár feltérképezése, a „legjobb” módszer megtalálása, kiválasztása,

- „rapid” segítő beszélgetés, szociális és lelki támogatás,
- eseteket nem viszünk, de ha ez mégis előfordul, ha mégis felvállalja valaki, akkor ebben más segítőik nem vesznek részt, de mindenki tud az eset kapcsán született megállapodásokról,
- jogi segítség, „útbaigazítás”,
- a problémához igazodó kapcsolatrendszer, intézmény, szakember megtalálásában segítségnyújtás, a kapcsolatrendszer működtetése,
- súlyos válsághelyzet esetén megfelelő hatósági intézkedés kezdeményezése, intézményhez, szervezethez irányítás, akut, egyértelmű krízisben lévő rászorulóknak intézeti elhelyezése, az elhelyezés koordinálása, szükség esetén a szállítás, a „kimenekítés” megszervezése,
- a prostitúció-, az emberkereskedelem áldozatait segítő munka,
- az „ügyek” megoldásának ellenőrzése, visszacsatolás.

A telefonvonal kétcsatornás, egyszerre két munkatárs tartózkodik a központban, akik külön szobában ülve 12-12 órás váltásban, a nap 24 órájában fogadják a beérkező hívásokat.

Célunk az állandó elérhetőséget biztosítani minden bajba jutott és azonnali segítséget kérő embernek a nap minden órájában, az ország egész területén, rendelkezésre állni mindenki számára, aki kívánja, hogy azonnal összeköttetésbe léphessen valakivel, aki kész a szakszerű információ adására, a problémához kötődő kapcsolatrendszer működtetésére, „rapid” segítő kommunikációra oly módon, hogy a hívó méltóságát, szabadságát tiszteletben tartja, a segítség etikai kódexének előírásait betartja.

A személyi és tárgyi feltételek lehetővé teszik, hogy a segélyvonal szolgáltatása zökkenőmentes legyen. A munkatársak és a fenntartók számára világos a szolgáltatásaink természete. A hívókat folyamatosan tájékoztatjuk telefonszolgálatunk céljáról és feladatairól, lehetőségeinkről.

Rendelkezünk a megfelelő forrásokkal: kitűnő fizikai környezettel, képzett és folyamatos továbbképzésben (naponkénti esetmegbeszélés, kéthetenkénti team és szupervíziós foglalkozás, egyéni személyzeti megbeszélések) részesülő munkatársakkal, kidolgozott standardokkal, pénzügyi alapokkal.

Mindezek a kezdetektől biztosítják azt, hogy világosak a felelősségvállalás részletei, területei és irányvonalai.

A szolgálat hangsúlyt fektet a telefonvonalon beindult kapcsolat és a megfelelő intézménnyel történő kontaktus felvételére, a megindult kapcsolat folytatására, a szükséges effektív segítségnyújtásra, a direktív kapcsolatfelvételre, az interaktivitás fenntartására mindaddig, ameddig a probléma „*elég jól*” meg nem oldódik.

Feladat- és kompetenciakörünkbe tartozó, krízishelyzetben lévő kliens/ek elhelyezésének elsődleges intézményei a régiós krízisközpontok, menedékházak, átmeneti otthonok.

A szolgálat munkája korszerű adatbázisra épül, amely tartalmazza minden olyan társintézmény elérhetőségét, amelyekkel a krízistelefon módszertani együttműködésben van. Ha csak konkrét információkérésről van szó, akkor a szolgálatot teljesítő ennek megfelelően jár el – segédeszköze az internetes, és más írásos adatbázis.

Az adatbázis folyamatos frissítése, bővítése mindenki munkaköri kötelessége. A partnerekkel szoros kölcsönhatásban dolgozik az intézmény, így pontos adatokkal rendelkezik a változásokra vonatkozóan, mint pl. elhelyezési ügyben férőhelyekre, a helyi reális viszonyokra vonatkozóan.

Az emberi hangnak nagy hatalma van! A telefonon történő segítő kapcsolat során nemcsak az a fontos, amit mond a segítő, hanem az is, ahogyan mondja. Emellett természetesen szükség van arra is, hogy szakszerűen kezelje a felmerült problémákat, s a segítséget kérő választ kapjon mindarra, amit meg szeretett volna tudni, és jó érzéssel fejezze be a hívást.

A hívók közül nagyon sokan – 35-40%-ban – szórakozásra, heccelésre használják a segélyvonalat. Ezek kezeléséről – és még számos kérdésről – rendelkezik a kidolgozott *szakmai protokollunk*. A számos kérdés közül a legfontosabbról, az érdemi beszélgetésekről így ír:

„Ha valós beszélgetés alakul ki, akkor megközelítési módunk úgy a team-munkában, mint a segítő kapcsolatokban, a kísérő beszélgetés során az integratív, a rendszerszemléletű megközelítést, a személyközpontú elveket és módszereket érvényesíti (igazodik a kliens

belső világához, lehetőségeihez, stb.), a 'cselekvés-orientált problémamegoldó folyamatot, a célok elérését' részesíti előnyben.

A segítő saját tudásának és képességeinek, készségeinek, jártasságának függvényében kezel minden hívást. Ez azt jelenti, hogy igyekszik olyan alternatív látásmódot kialakítani a hívóban, hogy az a problémáját meg tudja fogalmazni, és ezt követően képes legyen megoldásokat keresni, kipróbálni, alkalmazni.

A segítő képességeinek, módszertani eszközeinek birtokában igyekszik korrektív hatást elérni a hívóval folytatott beszélgetés során.

Ha a segítő hitelesen tud azonosulni a hívó gondjaival, problémáival, és a saját problémamegoldási készletén átszűri a megfogalmazott problémát, akkor már 'elég jó segítő'.

Csak akkor vagyunk hitelesek, ha a verbális üzenet, a hang és a hangszín által adott jelek egybeesnek. A hitelesség a metakommunikáción múlik!"

A segítő legfontosabb munkaeszköze saját személyisége. Senki nem mondhatja, hogy ő mindent tud, ő tévedhetetlen, ő már „kész” segítő, vezető. Valamennyien „úton” vagyunk. A tudásunk építése, a szakmai fejlődés végállapota csak az út végén jön el. Egy életen át tartó fejlődésről, tanulásról beszélhetünk, így élhetünk, és ezt közvetíthetjük mindenkinek, akivel kapcsolatba kerülünk. Persze ehhez emberi és szakmai alázatra és szerénységre van szükség. Ahhoz, hogy a munkát „jól” végezzük, a személyiség karbantartása, az önismeret, az érzelmi kompetencia fejlesztése, a szakemberek, a munkatársak részéről jövő építő, támogató visszajelzések figyelembe vétele, a „kiégés” megelőzése elengedhetetlen.

A segítő beszélgetés során nagyon fontos a szakszerű visszajelzés.

A protokollunk így ír erről:

„A visszajelzés módszere a személyközpontú segítő kapcsolat meghatározó módszere. A tanácsadással szemben (ami a 'mi részünk') a visszajelzés 'saját rész', új felismeréshez juttatja a klienst, és ezt a felismerést, tudást, sikert saját magának betudva, személyiségébe integrálja elősegítve a pozitív irányú változást. A munkatársak nem hoznak döntéseket a kliens helyett, hanem a beszélgetést úgy vezetik, hogy a kliens felismeréshez, 'ahá-

élményhez' jusson, és ő mondja ki elhatározását. A segítők ellenőrzik a sikeres megoldást, visszacsatolást kérnek és kapnak a kliensektől, a hivataloktól, intézményektől, a hatóságtól, vagyis attól a helytől, amellyel közösen segítették a kliens sorsának jobbra fordulását.”

Ha érdekes és megerősítő módon állítunk szembe valakit saját megállapításaival, ez új betekintést és az önismeretben fontos áttöréseket hozhat, azonban oda kell figyelni, hogy a hívó önmagáról alkotott képét egyértelműen ne kérdőjelezzük meg. Nem lehet negatív értékeléssel élni. A jól vezetett beszélgetés 'tükröt tart', a módszer visszajelzést biztosít a partner számára kijelentéseiről, helyzetéről, érzelmi állapotáról. A visszajelzés egyrészt azt a benyomást kelti benne, hogy valóban komolyan veszik és meghallgatják, másrészt viszont szembeállítja kijelentéseinek hatásával.

A visszajelzés egy különleges, magasabb szintű formája a proaktív figyelés alapelve. Ez a következtetések levonását és a partner érveinek, értékítéletének vagy vágyainak előrevetítését jelenti. Ha ezt anélkül végre lehet hajtani, hogy atyáskodónak tünnének, a hívóban jelentős elfogadottság- és megerősítésérzés alakul ki.

Személyes állásfoglalásnak, minősítésnek nincsen helye a segítő kapcsolatban!

Minden segítő beszélgetésnek arra kell irányulnia, hogy a segítséget kérők úgy érezzék, hogy rövid idő alatt is hatékonyan foglalkoztak velük, melynek hatására megszerezték azt az erőt és képességet, amivel elindulhatnak a pozitív irányú változás útján.

Menedzselés, irányítás (döntéshozatal)

A munka a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet Főigazgatójának irányításával, az irányadó jogszabályok és egyéb rendelkezések, szabályzatok alapján folyik. Minden dolgozó *munkaköri leírással* rendelkezik.

Az OKIT mint szervezeti egység vezetésében a személyközpontú vezetés a meghatározó. Igyekszünk a döntéseket minden munkatárs bevonásával, konszenzussal meghozni. A demokratikus vezetéssel párhuzamosan a következetességre, az igazságosságra, a feladatok

végrehajtásának ellenőrzésére, a szabályzatokban foglaltak betartásának folyamatos értékelésére, a „*rendre*” helyezzük a hangsúlyt.

Annak érdekében, hogy a szolgáltatásainkhoz minél nagyobb számú érintett jusson hozzá, a nyilvánosságnak szóló tájékoztatómunkát is megszerveztük.

Elkészítettük információs lapunkat és plakátunkat, a plakát animációját. Ezeket eljuttattuk elektronikusán az ország összes szociális segítő intézményéhez, a témával foglalkozó civil szervezetekhez, telefonos lelki segély-szolgálatokhoz. A papíralapú ismertetőnket több százezres példányban juttattuk el iskolákba, szociális intézményekbe. Számos ismertetőt, konferenciát, látogatást, találkozót szerveztünk a „szakma” és a „civil” lakosság részére. Sikerült elkészíteni 20 mp-es reklámfilmünket is, amelyet 11 alkalommal sugárzott az M2 televízió. Rendszeres a kapcsolatunk az írott sajtóval, munkánkról több napilapban és hetilapban is megjelent ismertető. Elsősorban a fogyatékkal élők részére készítettük el weblapunkat, biztosítunk e-mailen elérési, segítő lehetőséget. Folyamatban van az SMS-szolgáltatás bevezetése is.

Fontosnak tartjuk az *együttműködést* mindenkivel, aki részt tud és akar venni ennek az „ügynek”, ennek a szerteágazó problémakörnek kezelésében, a krízisek, konfliktusok megelőzésében. Jelenleg hatékony és élő, rendszeres kapcsolatunk van az alábbi intézményekkel, azok segítő szakembereivel:

- a szakminisztérium és az NCsSzi szakembereivel,
- a régiós krízishálózat szakembereivel, a menedékházak üzemeltetőivel,
- a szociális és gyermekvédelmi rendszer intézményeivel,
- az IM Pártfogó Felügyelői Szolgálat intézményeivel,
- az ÁNTSZ védőnői szolgálatával,
- a rendőrség, a határőrség, a honvédség segítő intézményeivel,
- az Esélyek Háza hálózat több tagjával,
- civil szervezetek, más telefonos segélyszolgálatok segítőivel,
- néhány egyházi, karitatív segélyszervezet menedékhelyeivel.

Dokumentáció, adminisztráció

A beszélgetéseket magnófelvétel nem rögzíti, viszont a munkatársak egymással rendszeresen kommunikálnak szóban, és a „Forgalmi naplón” keresztül is. Az „ölelkező” műszakváltáskor megtörténik a szolgálat írásos és szóbeli átadása – átvétele is. A „Forgalmi napló” tartalmazza: milyen problémakörrel fordultak hozzánk, mi volt a teendő, ki, kik az érintettek, tartalmazza továbbá a beszélgetés lényegét, a probléma jellegét, a hívó nemét, az intézkedést, a beszélgetés eredményességét vagy eredménytelenségét, a feltételezett okokat; mi az, amit munkatársunk megoldott, mi az, amit a rendelkezésre álló eszközökkel nem tudott megoldani, érzéseit. A 24 órás szolgálatról napi összesítő készül. A *Leiki Elsősegély Telefonszolgálatok Nemzetközi Szövetsége* (I.F.O.T.E.S.) által megállapított problémakatalógust használjuk, kibővíve speciális szempontokkal. A napi összesítők adatait felhasználjuk a minden hónap végén elkészített kimutatáshoz, a statisztikai beszámolóhoz. Fontos, hogy a „naplózásba”, a dokumentációba tényszerű adatok, mindenki számára hasznosítható információk kerüljenek.

Az eltelt időszak tapasztalataiból levonható számszerű következtetések:

- az összes hívásból érdemi hívás, amelyben intézkedés történt, 56% volt, és a hívásokkal kapcsolatos ügyintézés – mint pl. jelzés hatóságok, intézmények felé, az elhelyezés koordinálása, a szállítás megszervezése, az intézkedésről visszajelzés stb. – száma ennek legtöbbször 5-6 szorosa,
- a mai napig minden hozzánk forduló rászorulóknak sikerült menedékházi elhelyezést biztosítani,
- 77%-ban magánszemélyek hívják a Szolgálatot, ezek döntően anonim hívások, a többi esetben intézmények dolgozói keresték meg munkatársainkat,
- az összes hívás 75%-a 7–20 óra közötti időszakra esik, késő este 10%, az éjszakai hívások százalékos aránya 15%,
- a hétvégi, ünnepi hívások száma az összes hívás 19%-a.

Az eltelt egyéves időszak alatt a működésből további következtetéseket vontunk le:

- lényegesen több a női (75,6%), mint a férfi hívó,
- a nők elsősorban anyák több gyermekkel, kevés köztük az egyedülálló,
- legnagyobb számban a családon belüli erőszakkal, bántalmazással kapcsolatos problémák jelentkeznek (32%),

- narkománia, alkoholizmus, öngyilkossági kísérlet, kapcsolati nehézségek, konfliktusok, szexuális problémák aránya 5-6%,
- pszichiátriai problémák, pánik körébe tartozó hívások 4%,
- hajléktalanság, szegénység 5%,
- gyakoribb a tanácsadásra, a segítő beszélgetésre való igény, mint az elhelyezésre irányuló kérelem, ez 8-11%.
- a jogi kérdések számaránya 3-4%, ezek általánosabb jellegűek.

A hívás jellege szerint néhány adat:

- a hívó legtöbbször megerősítést vár döntéseiben, vagy éppen tanácsot kér, a segítőtől várja problémája megoldását,
- gyakran kontrollálja a szakemberek döntésének megbízhatóságát, hozzáértését konkrét ügyében,
- nagy az „egyéb”, a szolgálat működésébe nem illő problémákra irányuló érdeklődések, szórakozó, „hecc” hívások száma (főleg általános iskolás gyerekek, éjszaka aludni nem tudó perverz alakok, aludni nem tudó pszichiátriai problémával élő személyek),
- a szakemberek részéről nagy a szakmai konzultációra való igény,
- a hatóságokkal, a rendőrséggel a kapcsolat kifogástalan, kérésünkre minden esetben intézkedtek,
- a legtöbb civil szervezettel, a hajléktalanokat ellátó intézményekkel jó a kapcsolatunk,
- elgondolkodtató, hogy gyermekorvosoktól, kórházak sebészeti, traumatológiai osztályairól, az alapellátás területéről összesen két hívás érkezett, ez felveti a szakszerű és széleskörű információ, képzés szükségességét,
- ugyancsak a gyerekek, a fiatalok tájékoztatásának, esetleges képzésének szükségességét veti fel a felőlük jövő sok szórakozó, „idétlen” hívás, de volt olyan eset is, hogy a viccelődő hívás közben derült ki a szülők, tanárok részéről a bántalmazás ténye, de a gyerekek egymás közötti durvaságairól is értesülhettünk,
- óvodából, iskolából nevelők részéről nem érkezett hívás, ez is a képzés, továbbképzés fontosságára hívja fel a figyelmet.

Megbízhatóság és bizalom

Bármilyen segélyvonal nyújtotta szolgáltatás alapja a bizalom. Csak így alakulhat ki olyan biztonságos légkör, amelyben szabadon beszélhetnek a hívók.

Mind a hívók, mind a segítők és más dolgozók támogatása érdekében fontos, hogy meglegyen mind a hívó, mint a munkatársak közötti általános, mind a hívó és az adott segítő közötti pillanatnyi bizalom.

Minden egyes dolgozónak – és volt dolgozónak - egyéni felelőssége mind a hívók bizalmának, mind a munkatársak névtelenségének biztosítása, a probléma kezelésének megfelelő titoktartás és minden érintett tiszteletben tartása.

A segítőnek fel kell készülnie arra, hogy tetteivel el kell számolnia.

Megvalósítás és nyilvánosság

Minden segélyvonal számára igen fontos a jó és pontos nyilvánosság, csakis így érheti el a lehetséges hívókat és a segítőt, és ezen keresztül bátoríthatja őket a kapcsolat felvételére.

A nyilvánosság kérdése tisztázott. A telefonos segítők anonimitásuk megtartásával dolgoznak. A Szolgálat működési helyén látogatót fogadni tilos, személyes segítő-kliens találkozás nincs, az „ügyfélkör” számára a helyszín titkosan kezelendő. Ez biztosítja a Szolgálat helyének és dolgozóinak védelmét, a biztonságos, nyugodt telefonos ügyintézés lehetőségét. Az OKIT tevékenységéről elsősorban a vezető, illetve felhatalmazásával megnevezett más dolgozó nyilatkozhat. Más személynek, intézménynek, médiának, amennyiben erre felhatalmazása nincs, nincs joga az itt dolgozókról, a Szolgálat tevékenységéről nyilatkozni.

Megvalósítandó, megvalósítás alatt álló feladatok:

- önkormányzatokkal, az egészségügyi alapellátás dolgozóival, kórházakkal, szakrendelőkkel a kapcsolat erősítése,
- személyes konzultációk, közös képzések szervezése, egységes, konszenzuson alapuló fogalomrendszer kialakítása,
- foglalkozás a bántalmazóval,
- a médiumok fokozottabb bevonása a szemléletformálásba, a nevelésbe, oktatásba,
- a prevenció elősegítése: szakemberek és „laikusok” képzése,
- az ellátórendszer fejlesztése, reális, hiedelmektől és tévhitektől mentes hiteles tájékoztatás.

A működés továbbfejlesztése:

- szakmai háttéranyagok, módszertani füzetek elkészítése, terjesztése,
- szakmai tapasztalatok, esetleírások összegyűjtése, eljuttatása a szakemberekhez,
- célcsoportok minél szélesebb körének elérése – reklám, elektronikus kommunikáció,
- társintézményekkel, szervezetekkel együttműködve kutatási, képzési programok, szakmai műhelyek szervezése,
- a regionális krízishálózat fejlesztése, segítése,
- az elektronikus kommunikáció folytatása.

A családok, a nők, a férfiak és a gyerekek erőszakmentesebb életét, viszonyát – a bűnbakkeresés, az irigység, a személyes rivalizálás helyett – a lakosság, a szakértők, a kutatók, a politikusok és az érintettek közös felelős gondolkodása, cselekvése teheti könnyebbé. Sajnos nagyon sok a rászoruló, mindenkinek van feladat!

A közös munka vállalásában mi partnerek vagyunk.

A családon belüli erőszakkal kapcsolatos jelzések fogadása, segítő lehetőségek biztosítása az elmúlt években kizárólag karitatív, civil szervezeti keretek között történt. Az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat létrehozása és működése történelmi jelentőségű. A krízis, a családon belüli erőszak kezelésének állami intézményes lehetőségével új együttműködő partner jelent meg ennek a szerteágazó problémának a kezelésében, a rászorulókon való segítség területén.

Elérhetőségünk:

06-80-20-55-20, okit@ncsszi.hu Fax: 236-3045 www.krizistelefon.hu

(SMS-szolgáltatás megszervezése folyamatban)

